

STRATEJİK DÖNÜŞÜMLER ÇERÇEVESİNDE ABD’NİN ORTADOĞU POLİTİKASININ ANALİZİ (1990-2024)

Mehmet EMİR¹

Özet: Amerika Birleşik Devletleri (ABD), günümüz dünyasında icra ettiği politikalarla en etkili aktördür. Soğuk Savaş’ın bitişinden sonra, ABD, tek kutuplu yeni dünya düzeninin hegemonu olarak sert gücüyle politikalarını diğer aktörlere kabul ettirmek istemiştir. Bu çerçevede, Ortadoğu bölgesi, ABD’nin gücünü göstermesi için elverişli bir alan olmuştur. ABD’nin Ortadoğu’yu kendi planları çerçevesinde şekillendirebilmesi için icra edilen Körfez Savaşı, bu bakımdan kapıların sonuna kadar açılmasını sağlamıştır. Ortadoğu’da aralıklarla operasyon yapan ABD için 11 Eylül 2001 saldırıları daha da elverişli bir hareket alanı açmıştır. Büyük Ortadoğu Projesi ve Arap Baharı gibi süreçlerle 2010 yılından itibaren bölgedeki halklar ve devlet dışı aktörler de ABD’nin tasarım planına dahil edilmiştir. Bu makale, Soğuk Savaş sonrasında ABD’nin Ortadoğu politikasında değişen stratejilerine rağmen hiç değişmeyen çıkarlarını gerçekleştirme motivasyonunu analiz etmektedir. Bölgesel aktörlerin ABD politikalarına karşı tepkileri, kapsamlı bir şekilde kesitsel olarak incelenmiştir. ABD’nin sert gücüyle bölgeye defalarca kez müdahalelerine ve açık bir şekilde İsrail’e destek vermesine rağmen diğer aktörlerin neden bu tehdide karşı birlik ve bütünlük oluşturamadığına da yanıt aranmıştır. Çalışma, Realizm teorisi çerçevesinde bölgesel güç dengesinin değişimi ve dönüşümünü analiz ederek, Uluslararası İlişkiler alanına özgün bir katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: ABD, Ortadoğu, Arap Baharı, 11 Eylül.

Article Category: International Relations

Date of Submission: 06.08.2024

Date of Acceptance: 20.08.2024

¹ Dr., Uluslararası İlişkiler.
Email: mehmetemir019@gmail.com.
ORCID: 0000-0003-3143-1439.

ANALYSIS OF U.S. MIDDLE EAST POLICY WITHIN THE FRAMEWORK OF STRATEGIC TRANSFORMATIONS (1990-2024)

Abstract: The United States of America (U.S.) is the most effective actor in today's world with the policies it implements. After the end of the Cold War, the U.S., as the hegemon of the new unipolar world order, wanted to impose its policies on other actors with its hard power. In this context, the Middle East region became a suitable area for the U.S. to show its power. The Gulf War, which was carried out especially so that the U.S. could shape the Middle East within the framework of its own plans, ensured that the doors were opened wide in this respect. The September 11, 2001 (9/11) attacks opened a more suitable area of action for the U.S., who operated intermittently in the Middle East. With developments such as the Greater Middle East Project and the Arab Spring, the peoples and non-state actors in the region have also been included in the U.S.'s design plan since 2010. This article analyzes the motivation of the U.S. to realize its interests, which have never changed despite its changing strategies in the Middle East policy after the Cold War. The reactions of regional actors to U.S. policies have been examined comprehensively in a cross-sectional manner. It also sought an answer to why other actors could not form unity and integrity against this threat despite the U.S.'s repeated interventions in the region with its hard power and its open support for Israel. The study aims to make an original contribution to the field of International Relations by analyzing the change and transformation of the regional balance of power within the framework of Realist theory.

Keywords: *United States, Middle East, Arab Spring, 9/11.*

Giriş

Amerika Birleşik Devletleri (ABD), günümüz dünyasında uluslararası ilişkilere yön veren başat aktördür. Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği ile büyük bir mücadeleye girmiş ve sonunda bu savaştan muzaffer şekilde çıkmıştır. Ardından, 1990 yılından itibaren, ABD, küresel seviyede süper güç düzeyinde kalan tek aktör olmuştur. Dolayısıyla, ABD önderliğinde, yeni ve tek kutuplu bir dünya düzeni şekillenmiştir. ABD'nin bu ortamda 1990'lı yıllar boyunca izlediği politikalar ise daha çok sert gücünü göstermesi yoluyla tezahür etmiştir. Irak'ın Kuveyt'i işgalinin ardından başlayan Körfez Savaşı ile ABD'nin bölgeye müdahalesi, yeni dünya düzenini büyük ölçüde kendisi şekillendiren süper gücün geleceğe dair planları için çok önemli çıkarımlar sağlamıştır. Irak'ı sürekli kontrol altında tutan yeni sistemdeki tek hegemon, bu sayede Ortadoğu'yu kendi çıkarları doğrultusunda şekillendirebilmenin de kapısını açmıştır.

Yeni milenyumun başlangıcındaki 11 Eylül 2001 (9/11) terör saldırıları, gerek ABD, gerekse de diğer önemli uluslararası aktörlerin siyasi planlarını ciddi şekilde değiştirmiştir. ABD'nin kendi topraklarında ilk kez maruz kaldığı saldırılar, bu güçlü aktöre uluslararası alanda diğer devletlere müdahalede bulunabilme meşruiyetini sağlamıştır. Ancak 11 Eylül saldırıları, özünde ABD için varoluşsal bir tehdidi içermediği gibi, dünya çapında kendi güvenliğini sağlama ve sert güç girişimlerini meşrulaştırma gerekçesiyle icra edilen operasyonlara da yeterli kanıt teşkil etmemiştir. ABD'nin uluslararası terörle mücadele (teröre karşı küresel savaş) söylemiyle başlattığı önleyici savaş yaklaşımı, günümüzde dahi güncelliğini koruyan bir konsepttir. ABD, önleyici savaş gerekçesiyle başta Afganistan olmak üzere çeşitli egemen devletlere müdahalede bulunulmuştur. Irak, Libya ve Suriye bu politikadan doğrudan etkilenirken, “*şer eksen*” olarak tanımlanan İran gibi aktörler de hedefe oturtulmuştur. Büyük Ortadoğu Projesi ve sonrasında gelişen Arap Baharı olaylarında ise, Ortadoğu, ABD'nin çıkarları doğrultusunda yeniden şekillendirilmek istenmiştir. Bu girişimlerde, ABD tarafından, demokrasi, istikrar, insan haklarının sağlanması, özgürleştirme ve medeniyet getirme gibi söylemler kullanılmıştır. 11 Eylül 2001 saldırılarının gerekçe yapılmasıyla Ortadoğu'ya müdahalede bulunulmasının etkileri günümüzde devam eden önemli sorunların da temelidir.

Ancak ilginçtir ki, ABD'nin Ortadoğu'ya yapmış olduğu hiçbir müdahale olumlu sonuçlanmamıştır. Örneğin, aradan geçen 20 yılın ardından varoluşsal tehdit olarak tanımlanan Taliban'a Afganistan'ın yönetimi yeniden teslim edilmiş ve ABD, Joe Biden döneminde, bu ülkeden adeta kaçarcasına çekilmiştir. Demokrasi getirileceği vaadiyle işgal

edilen bir diğer devlet olan Irak ise fiiliyatta üç parçaya bölünmüştür. Libya'da Batı müdahalesi sonucunda Kaddafi rejimi yıkılırken, yerine henüz yeni bir devlet inşası gerçekleştirilememiştir. Suriye'de ise Beşar Esad yönetimi devrilmek istenmiş, ancak ülke büyük bir kaosa sürüklenerek istikrarsız bir ortama neden olunmuştur. İsrail konusunda ise, Washington, her zaman güçlü bir şekilde İsrail'i destekleyerek, bu devletin Ortadoğu'da daha etkili bir konuma gelmesini sağlamıştır. Bu süreçte Suudi Arabistan ile de ilişkiler geliştirilmiş ve Riyad, İran'ın karşısına güçlü bir mezhepsel rakip olarak çıkarılmak istenmiştir. İran ise, Washington nezdinde “*şer eksenli*” kapsamında tanımlanırken, bu güçlü bölgesel aktörle büyük bir mücadele içerisine girilmiştir. Buna karşın, İran da, “*direniş eksenli*” olarak adlandırdığı bir yöntemle bölgedeki Şii milis kuvvetleri destekleyerek, Irak, Suriye, Lübnan ve Yemen'de kendi stratejik yaklaşımını ve savunma doktrinini uygulamaya sokmuştur.

Bunlara ek olarak, ABD'nin azalan hegemonik gücüne karşı Sovyetler Birliği'nin devamı olan Rusya Federasyonu da zamanla yeniden toparlanmaya başlamıştır. Yeltsin döneminde dibe vuran Rusya'nın gücü ve caydırıcılığı, Vladimir Putin döneminde yeniden yükselişe geçmiştir. Ayrıca, 2000'lerden itibaren ekonomik olarak çok güçlenen ve ABD'ye ekonomik güç ve üretim kapasitesi olarak meydan okumaya başlayan Çin Halk Cumhuriyeti de yeni dönemde ABD'ye ciddi bir rakip olmuştur. Bunların yanı sıra, Türkiye gibi geleneksel bir müttefik devlet de son yıllarda ABD eksenli politikalarından uzaklaşmış ve Ankara'da ABD'nin küresel liderliğine duyulan güven giderek azalmıştır. Tek kutuplu dünya düzeninde büyük hâkimiyeti olan ABD'ye yeni dönemde rakip olarak ortaya çıkan Çin ve Rusya gibi büyük ve İran gibi bazı bölgesel güçler, son derece meşru ve etkili bir şekilde Washington'a meydan okumuşlardır. Washington ise, bu meydan okumalar karşısında geleneksel müttefiklerini (Avrupa ülkeleri, İsrail, Birleşik Krallık, Japonya vs.) bir araya getirmeye ve yeni bir hizalanma politikası oluşturmaya gayret etmiştir. Ortadoğu bölgesi de, bu güç mücadelesi için elverişli bir sınama alanı olmuştur.

Soğuk Savaş dönemindeki komünizm tehlikesini atlatan ABD'nin Soğuk Savaş dönemi sonrasındaki yeni stratejik hedefi, İslam dininin radikal yorumlarından kaynaklanan aşırı siyasi hareketler ve terör gruplarıyla mücadele bağlamında Ortadoğu, Kuzey Afrika ve Asya bölgeleri olmuştur. Tek kutuplu dünya düzeninde çıkarları ve sistemin işleyişi için bazı ülkelere doğrudan askeri müdahalelerde bulunan ABD, yeni milenyumla beraber azalan gücünü perdelemek için dünya çapında daha aktif bir politika izlemiştir. Yapılan askeri müdahalelerle istikrarsızlaştırılan Afganistan, Irak, Libya ve Suriye gibi ülkelerde ise büyük

güvenlik boşlukları meydana gelmiştir. Büyük Ortadoğu Projesi ve Arap Baharı süreçleri vasıtasıyla bölge halkları ve devlet dışı aktörler de ABD'nin çıkarları için stratejik planlara dahil edilmiştir. Ancak zaman içerisinde, demokrasi, özgürlük ve medeniyet getirme gibi vaatlerle girişilen ve halen devam eden Büyük Ortadoğu Projesi'nin söylem ve eylemleri arasındaki bağlantının uyuşmadığı görülmüştür.

Ortadoğu, şiddet ve gerilim ile anılırken, bundan en büyük faydayı ise ABD ve onun ezeli müttefiki İsrail sağlamıştır. Bu makale, 1990-2024 yılları arasında ABD'nin değer-çıkarcılığı arasında kalarak, kendi çıkarlarını değerler çatısı altında gösterme ve gücünü meşrulaştırma yönünde artan çabalarını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Çalışmada, ABD'nin değişen ve azalan küresel gücünün bölgesel etkileri ve bunun bölgedeki aktörlere yansımaları değerlendirilecektir. Makale; teorik çerçeve, ABD'nin Ortadoğu'da izlediği politikalara dair ilkeleri, çıkarları ve askeri gücü, zaman kesitsel olarak ABD'nin Ortadoğu politikaları, incelenen zaman sürecinde ABD'nin Ortadoğu politikasının analiz edilmesi ve bu çerçevede varılan sonuçları kapsamaktadır. Çalışma, Uluslararası İlişkiler alanına bölgesel güç dengelerinin değişimi ve dönüşümü hakkındaki kapsamlı analizleriyle özgün katkılar sağlamayı amaçlamaktadır.

1. Teorik Çerçeve

Soğuk Savaş dönemi boyunca uluslararası sistemi büyük ölçüde iki süper gücün sistemi kontrol ettiği görülmüştür. Ancak Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla sistemde tek süper güç olarak artık yalnızca ABD kalmıştır. Tek kutuplu dünya düzeni -doğal olarak- birçok yenilikleri içermiştir. Bu dönemde, ABD, küresel seviyede hâkimiyetini bütün devletlere kabul ettirebilmek için zaman zaman sert güç unsurlarını da kullanmayı tercih etmiştir. Bu stratejinin uygulama alanı ise çoğu zaman Ortadoğu bölgesi olmuştur. ABD'nin Körfez Savaşı nedeniyle Irak'a ilk kez 1990'ların başında müdahale etmesi, ona Ortadoğu'ya yerleşmesi ve bölgeyi şekillendirebilmesi için bütün imkân ve olanakları sunmuştur. Bu sayede, ABD, Ortadoğu bölgesine yönelik olarak gücünü politik, ekonomik ve askeri boyutlarıyla yansıtabilmiş ve İsrail'in güvenliği, İran'ın kontrol altına alınması ve Kürtlerin geleceği gibi önemli jeopolitik konularda stratejik tercihlerini bölge ülkelerine dikte etmeye çalışmıştır. Nitekim Irak'a 2003 yılındaki yapılan ikinci müdahale, enerji kaynaklarına sahip olan çok önemli bir aktörün kontrol altında tutulmasına yönelik stratejik bir adımdır. ABD, Ortadoğu bölgesinde bu sayede zengin petrol kaynaklarına erişmiş ve bölgedeki etkisini ve nüfuzunu arttırmıştır.

ABD'nin Ortadoğu'da uyguladığı önemli bir güç ve güvenlik yaklaşımı da müttefiklik ve düşman belirleme stratejisine dayanmaktadır. Uygulanan bütün askeri operasyonlarda bu ayrıma özellikle dikkat edilmiştir. Bölgede Washington perspektifinde vazgeçilmez müttefik olarak görülen en önemli aktör İsrail'dir. İsrail'in varlığı ve güvenliği, ABD için Ortadoğu'da odaklanılan başlıca hayati çıkardır. Yahudi Devleti'nin bölgedeki çıkarları, ABD'nin bölgeye yönelik askeri müdahaleleri için iç kamuoyunda önemli bir meşruiyet sağlarken, düşmanlaştırılan diğer aktörlere yönelik olarak da sert gücün uygulanmasına meşru gerekçe oluşturmaktadır. Bu bağlamda, başta İran olmak üzere “*şer eksen*” kapsamında tanımlanan bölgesel aktörlere yönelik saldırılar, bölgesel planların gerçekleştirilmesine dair önemli stratejik hamlelerdir.

Geniş bir bakış açısıyla değerlendirildiğinde, Soğuk Savaş'ın bitişinden itibaren hegemonik gücünü tüm dünyaya göstermek isteyen ABD için Ortadoğu bölgesi elverişli bir alan olagelmıştır. Özellikle Körfez Savaşı ve sonrasında aralıklarla yapılan müdahaleler, bölgenin ABD için stratejik önemini ortaya koymuştur. 11 Eylül 2001 saldırıları ise bütün güç unsurlarıyla bölgeyi kendi çıkarları doğrultusunda tasarlayabilme imkânını hegemonu sağlamıştır. Nitekim Büyük Ortadoğu Projesi, ABD'nin çıkarları için en önemli girişim olmuştur. Bu projenin devamında gelişen Arap Baharı olayları ise, bölgesel düzenin tamamen sarsılmasına, istikrarsızlığa ve güvenlik boşluğuna neden olmuştur. ABD'nin bu eylemlerindeki söylemi ise Realist teorinin argümanlarıyla uyum sağlamıştır. Washington cephesinde, salt ulusal çıkarlardan daha ziyade, demokrasi, insan hakları, istikrar ve medeniyet söylemleri ile diğer aktörlerin istikrarı vurgulanmış ve ABD ile uyumlu hareket eden devletlerin daha iyi bir konuma getirilecekleri vadedilmiştir.² Ancak kendi çıkarları doğrultusunda gücünü en üst seviyeye çıkarmak isteyen ve bu konumunu sürdürülebilir kılmak isteyen bir aktör perspektifinde “*neden diğerlerinin gelişmesini istesin?*” gibi sorularla da literatürde sıkça karşılaşılmaktadır. ABD'nin söylemleri ile eylemleri arasındaki teorik bağlantı, tam da bu noktada kendini göstermiştir.

Bölgeye yapılan müdahaleler, ABD ve İsrail'in çıkarlarına katkı sağlarken, diğer aktörler ise bundan genelde zarar görmüşlerdir. Mezhepsel çekişmeler (ABD müdahaleleri sonrasında artan Sünni-Şii rekabeti), yeni ortaya çıkan din temelli terör örgütleri (ABD müdahaleleri sonrasında güç kazanan El Kaide ve IŞİD gibi yapılar), askeri darbeler, çatışma ve şiddet sarmalının yoğunlaşması ve en nihayetinde düzen ve kaos ikileminde bölgeye kaosun hâkim

² Mehmet Emir (2021), “Yirminci Yıldönümünde 11 Eylül: Kopenhag Okulu Çerçevesinde ABD İç ve Dış Politikasının Değerlendirilmesi”, *International Journal of Politics and Security*, Cilt 3, Sayı: 3, s. 286.

olması, ABD politikalarında Realist teorinin artan önemini ortaya koymaktadır. Ayrıca, bu durum, 1990'ların başındaki gücünde olmayan ABD için Rusya ve Çin gibi diğer büyük güçlerin bölgede hâkimiyet kurması ve kendisine meydan okumasına yönelik etkili bir karşı hamledir. Ortadoğu hâkimiyetini uzun zaman önce kaybetme riskiyle karşı karşıya kalan ABD için uyguladığı stratejiler sonuç odaklıdır ve aynı zamanda ulusal çıkarlarına hizmet etmektedir.

2. ABD'nin Ortadoğu'da İzlediği Politikalara Dair İlkeleri, Çıkarları ve Askeri Gücü

ABD'nin 21. yüzyılda Ortadoğu politikası resmi kaynak verilerine dayanarak 5 temel ilkeden oluşmaktadır.³ Bu ilkeler; ortaklık, caydırıcılık, diplomasi, entegrasyon ve değerlerdir. Beyaz Saray, bu ilkeleri şu şekilde açıklamaktadır:

Ortaklık: ABD, uluslararası sisteme uyan ülkelerle ortaklıkları desteklemeye ve güçlendirmeye devam edecek ve bu ülkelerin dış tehditlere karşı kendilerini savunabilmelerine yardımcı olacaktır.

Caydırıcılık: ABD, yabancı veya bölgesel güçlerin askeri yığınaklar, saldırılar veya tehditler yoluyla başka bir ülkeye veya bölgeye hâkim olma çabalarına engel olacaktır. Washington, Hürmüz Boğazı ve Babülmendep de dahil olmak üzere Ortadoğu'nun su yollarında seyrüsefer özgürlüğünü tehlikeye atmasına izin vermeyecektir.

Diplomasi: ABD, sadece bölgesel istikrara yönelik tehditleri önlemeye çalışmayacak, aynı zamanda diplomasi yoluyla gerilimi düşürmeye ve çatışmaları sona erdirmeye çalışacaktır.

Entegrasyon: ABD, her ulusun egemenliğine ve bağımsızlığına saygı duyarken, mümkün olan her yerde siyasi, ekonomik ve güvenlik bağlantıları kuracaktır.

Değerler: ABD, insan haklarını ve BM Şartı'nda yer alan değerleri her zaman savunacaktır.

ABD'nin ilkeleri, esas olarak çıkarlarına yönelik sınırların çerçevesini oluşturmaktadır. Kendi hâkimiyetini tanıyan aktörlerle ortaklık ilişkisi izleneceği belirtilirken, politik, ekonomik ve güvenliklerine destek verileceği vurgulanmaktadır. Uluslararası örgütler nezdindeki değerlerin Ortadoğu aktörleri tarafından uygulanması gerektiği ve bunun için diplomatik yöntemlerin kullanılacağı duyurulmaktadır. ABD'nin ilkelerine karşı bölgesel aktörlerin buna uymaması ve bunun yanında bölge dışındaki büyük güçlerin stratejilerine karşı her türlü

³ The White House (2022), "Fact Sheet: The United States Strengthens Cooperation with Middle East Partners to Address 21st Century Challenges", Erişim Tarihi: 21.07.2024, Erişim Adresi: <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2022/07/16>.

caydırıcı önlemin alınacağı bildirilmektedir. Sonuç olarak, ABD'nin ilkeleri gerçekleştirmek istediği çıkarların bir izdüşümüdür.

Bu ilkeler çerçevesinde, ABD'nin Ortadoğu politikası, 5 temel çıkara dayanmaktadır.⁴ Bunlar; (1) enerji ve ticaretin uluslararası piyasalara açılmasını sağlamak, (2) kitle imha silahlarının yayılmasını önlemek, (3) terör örgütleriyle mücadele etmek, (4) dost ve müttefik ülkelerin yanında durmak ve son olarak da (5) büyük güçlerle mücadele ederek onların stratejilerine karşı koymaktır. Bu çıkarlar, özellikle petrol ticaret güvenliğini sağlama, İsrail'in varlığını ve güvenliğini destekleme ile Ortadoğu bölgesinde diğer büyük güçlerin ABD hâkimiyetine karşı denge kurmasını engellemeye odaklanmıştır.

Petrol, özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan beri ABD'nin Ortadoğu'da bulunmasının temel gerekçesidir. ABD, kendi enerji kaynakları yeterli olmasına rağmen petrolün kontrolü üzerinden hem politik, hem de ekonomik çıkarlarını gerçekleştirmektedir. İsrail ise, ABD politikasında vazgeçilemez bir aktördür. Kuruluş ilanından yalnızca 11 dakika sonra aceleyle bu devletin tanınmış olması, ona verilen tarihsel önemi yeterince vurgulamaktadır.⁵ Bunun yanı sıra, ABD'nin yüce İslam dinine mensup bazı devlet ve gruplara yönelik kararlı olumsuz eylemleri de devam etmektedir.⁶ Ortadoğu bölgesi, ABD'nin küresel politikalarında daima öncelikli bir odak olmuştur. Bölgenin devletler arasındaki dengeyi değiştirebilme kapasitesi nedeniyle SSCB ve ardılı Rusya ile günümüzde gücünü arttıran Çin'in stratejik hamlelerine karşı daima önleyici girişimlerde bulunulmuştur. Sonuç olarak, ABD'nin Ortadoğu'da halen büyük çıkarları vardır.⁷

ABD'nin çıkarlarını sağlamaya yönelik sahip olduğu en önemli aracı ABD Ordusu'dur. Bu sayede, Washington, İkinci Dünya Savaşı'ndan beri küresel politikalarında gücünü diğer aktörler üzerinde önemli bir sömürü ve caydırma stratejisi olarak kullanmaktadır. Özellikle Ortadoğu bölgesine “*demokrasi, insan hakları ve medeniyet getirme*” gibi söylemlerle yapılan müdahalelerin hemen hepsi milyonlarca insanın ölümüyle beraber çok büyük ekonomik kayba

⁴ Middle East Institute (2020), “Election 2020 - Challenges & Opportunities for US Policy in the Middle East”, Erişim Tarihi: 21.07.2024, Erişim Adresi: <https://www.jstor.org/stable/resrep25885.3>.

⁵ Council on Foreign Relations (2024), “Middle East & North Africa: The Essentials - U.S. Foreign Policy: Middle East and North Africa”, Erişim Tarihi: 22.07.2024, Erişim Adresi: <https://education.cfr.org/learn/learning-journey/middle-east-north-africa-essentials/us-foreign-policy-middle-east-and-north-africa>.

⁶ Jonathan Panikoff (2022), “Shifting Priorities: The US and the Middle East in A Multipolar World”, Atlantic Council, 12.07.2022, Erişim Tarihi: 22.07.2024, Erişim Adresi: <https://www.atlanticcouncil.org/in-depth-research-reports/shifting-priorities-the-us-and-the-middle-east-in-a-multipolar-world/>.

⁷ Marc Lynch (2024), “The United States and the Middle East”, World Affairs Councils, Erişim Tarihi: 23.07.2024, Erişim Adresi: https://worldaffairsCouncils.org/wp-content/uploads/1_Mideast.pdf.

da neden olmuştur.⁸ ABD, bu eylemlerini gerçekleştirirken, diğer aktörleri de müttefiklik görünümü ile şiddet ve gerilime dahil ederek yapılanın çok yönlü ve meşru bir eylem olduğu görüntüsünü vermeye çalışmıştır. Ancak uluslararası adaleti sağlama ve barışı getirme şeklindeki ve meşru kaynağı belirsiz söylemler üzerinden icra edilen askerî harekâtlar, yeryüzündeki hemen her aktör için en büyük varoluşsal tehdidi içermiştir. Tasarladığı düzeni politik, ekonomik ve askeri alanlarda zorla kabul ettirmek isteyen ABD'nin Ortadoğu politikası da, doğal olarak, yalnızca ulusal çıkarlarını gerçekleştirilmeye yönelik olmuştur.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından dünya çapında hegemonia dönüşen ABD'nin karşısında ona meydan okuyabilecek büyük bir aktör kalmamıştır. ABD'nin tek kutuplu dünya hâkimiyeti bir nevi sert gücünü gösterme eylemine dönüşmüştür. Soğuk Savaş sonrasında geçen 20 yılda dört savaşa katılan ABD'nin bu eylemi, kendi ulusal tarihinin yüzde 10'undan daha azına tekabül etmesine rağmen dahil olduğu toplam savaşların yüzde 25'inden fazlasına karşılık gelmiştir.⁹ ABD'nin Soğuk Savaş'ın bitişinden beri dahil olduğu hiçbir çatışma ya da savaş gerçekten bir varoluşsal tehdidi içermemiştir. Washington, dünya çapında kendi politik tasarımına uymayan devletlere müdahale edebilmek için, oluşturulmuş yapay tehditler karşısında meşru askeri güç kullanımı için gerekli desteği sağlanmak istemiştir.

ABD'nin küresel hakimiyeti 4 ana strateji çerçevesinde gerçekleştirilmektedir. Bu konuda en önemli unsur, ABD'nin nükleer güce sahip olmasıdır. Bunun yanında, sindirme tarzı bombalama (Almanya, Japonya, Kore, Hindçini), kimyasal silah (Vietnam) kullanımı ve ekonomik yaptırımlar (Küba, Irak, Yugoslavya, İran) gibi farklı politika setleri de uygulanmaktadır. Bütün bu yöntemleri koordineli şekilde uygulayan tek aktör ise ABD'dir.¹⁰

Bu yöntemlerin yanında, uluslararası örgütler de ABD'nin küresel seviyedeki tahakkümü için etkili bir şekilde kullanılmaktadır. 11 Eylül 2001 saldırılarının ardından Afganistan, Irak, Libya ve Suriye gibi aktörlere askerî harekâtlar düzenlenmiştir. NATO'nun bir üye ülkesine yapılmış saldırıya toplu reaksiyon vermeyi amaçlayan 5. maddesi, örgütün tarihinde ilk ve tek defa olmak üzere 11 Eylül saldırıları sonrasında ABD için yürürlüğe konulmuştur.¹¹

⁸ Haydar Çakmak (2016), *ABD'nin Küresel Müdahaleleri 1801'den Günümüze*, Ankara: Kaynak Yayınları.

⁹ Nuno P. Monteiro (2011), "Unrest Assured Why Unipolarity Is Not Peaceful", *International Security*, Cilt 36, Sayı: 3, ss. 9-40; Mehmet Emir (2019), "Almanya'nın 1990-2018 Yılları Arasındaki Ekonomik Gücünün Askeri Güce Tahvili", Yüksek Lisans Tezi, Ufuk Üniversitesi, Ankara, Türkiye, s. 250.

¹⁰ Carl Boggs (2017), "The American Nuclear Warfare State", içinde (editör: Edwin Daniel Jacob) *Rethinking Security in the Twenty-First Century*, New Jersey: Palgrave Macmillan, ss. 42-43; Mehmet Emir (2019), "Almanya'nın 1990-2018 Yılları Arasındaki Ekonomik Gücünün Askeri Güce Tahvili", s. 250.

¹¹ Mehmet Emir (2021), "Milenyum Çağında AB Kimliğinin Analizi (2010-2018)", *International Journal of Politics and Security*, Cilt 3, Sayı: 2, s. 190.

NATO'ya en büyük mali desteği veren aktörün ABD olduğu¹² da dikkate alınır, nihayetinde bu örgütün ABD çıkarlarıyla uyumlu stratejiler izlemesi olağan bir durumdur.¹³ Bunun yanında, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi siyaset/diplomasi yönüyle, Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası (WB) da ekonomi yönüyle diğer aktörlere karşı önemli birer tehdit unsuru olarak kullanılmaktadır.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ABD'nin oluşturduğu yeni hegemonik düzen ve emperyalizmin adı “küreselleşme” olarak tanımlanmıştır. Bu bağlamda, 11 Eylül terör saldırıları da Washington eksenli küreselleşme politikalarının askeri/güvenlik boyutlarının gerekçesini oluşturmuştur. İnsan hakları, demokrasi ve uluslararası terörle mücadele gibi söylemlerle icra edilen askerî harekâtların tamamı, aslında uluslararası sistemdeki hegemonik aktör olan ABD'nin çıkarlarını gerçekleştirmesi için gerekli meşruiyeti sağlamaya yöneliktir. Bunu somutlaştırmak gerekirse; Afganistan'da varoluşsal bir tehdit öznesi olarak tanımlanan Taliban'a 20 yıl aradan sonra ülke yönetiminin yeniden teslim edilmesi ve 2000'lerin başında “kitle imha silahı var” bahanesiyle işgal edilen ve ilerleyen yıllarda bu iddianın gerçek dışı olduğunun ortaya çıktığı Irak'ın başına gelenler bu konuda verilebilecek en iyi örneklerdir. Libya ve Suriye'de istikrarın bozulması ve sebep olunan güvenlik boşlukları ise diğer bazı güncel örneklerdir. Hiç şüphesiz, Ortadoğu'da ABD'nin en büyük varlık sebebi, İsrail'in varoluşunu ve güvenliğini sağlamaktır. Bununla beraber, bölgesel seviyede en önemli ABD müttefiki olan İsrail, 400'den fazla nükleer silaha sahip olmasına rağmen Nükleer Silahların Önlenmesi Antlaşması'nı halen imzalamamıştır. Ortadoğu bölgesinde milyonlarca insanın ölmesine ve sakat kalmasına neden olan ve bununla beraber milyonlarca insanı göç etmek zorunda bırakan ABD'nin müttefiki İsrail'e yönelik kitle imha silahlarını önleyici bir tutum takınmaması ise, Washington'ın izlediği iki yüzlü politikayı göstermektedir.¹⁴

ABD'nin, tehdit açısından değerlendirildiğinde, ancak nükleer silahların etkileri bağlamında çeşitli risklere maruz kalabilecek oldukça güvenli bir konumda olduğu görülmektedir. Buna karşın, kendisine yönelik hiçbir varoluşsal tehlike içermemesine rağmen, ABD, Ortadoğu'ya

¹² Statista (2023), “Defense Spending and Arms Trade”, Erişim Tarihi: 17.04.2024, Erişim Adresi: <https://www.statista.com/study/12526/defense-spending-and-arms-trade-statista-dossier/>. NATO üyesi ülkelerin askeri harcamaları bağlamında ABD'nin 2023 yılı için bütçesi 860 milyar dolardır. ABD'yi, sırasıyla Almanya, İngiltere (Birleşik Krallık) ve Fransa takip etmektedir.

¹³ Mehmet Emir (2022), “Almanya'nın 1990-2018 Yılları Arasındaki Ekonomik Gücünün Askeri Güce Dönüşüm Analizi”, *Anadolu Strateji Dergisi*, Cilt 4, Sayı: 2, s. 47.

¹⁴ Ömer Lütfi Taşcıoğlu (2009), *ABD'nin Küreselleşme Politikaları, Ortadoğu'da Türkiye'ye Bıçilen Rol*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, ss. 20-181; Mehmet Emir (2019), “Almanya'nın 1990-2018 Yılları Arasındaki Ekonomik Gücünün Askeri Güce Tahvili”, ss. 251-252.

yönelik askeri müdahaleleri için yaklaşık 6 trilyon dolar harcamıştır.¹⁵ ABD tarafından özellikle 11 Eylül 2001 saldırılarının ardından dünyanın güvenliğini sağlayan merkezi otorite gibi hareket edildiği gözlemlenmiştir. Barış sağlayıcı olduğu söylemiyle hareket eden ABD'nin askeri harcamaları muazzam seviyededir.¹⁶ Koruma sorumluluğu¹⁷ kapsamında müdahale meşruiyetini medeniyet getirme niyetine bağlayan ABD'nin askeri güç seviyesi de diğer aktörlerle kıyaslanmayacak kadar yüksek bir seviyededir. Nükleer silahlarıyla beraber düşünüldüğünde, ABD'nin küresel anlamda askeri alanda baskın bir gücü vardır.

ABD'nin 11 Eylül saldırılarının ardından uluslararası terörle mücadele kapsamında başlattığı küresel savaş beklenen etkiyi yaratmamıştır. ABD'nin sonsuz savaşını başlatmasından beri küresel terör katlanarak artmıştır. ABD'nin uyguladığı bu konseptin sonucunda milyonlarca insanın yaşamı ise olumsuz bir şekilde etkilenmiştir. Sonsuz savaş vizyonunun en azından 2050 yılına kadar devam edeceği değerlendirilmektedir.¹⁸ Yakın zaman sürecinde küresel politikalar bağlamında ABD için Çin başlıca rakip olarak görülürken, Ortadoğu'da ise İsrail'e çok büyük miktarda ekonomik yardım yapılmıştır.¹⁹ İsrail'e yapılan askeri yardımlar, 2011 yılından itibaren 3 milyar doları geçmiştir. ABD'nin İsrail'e yaptığı yardımlar kendi kamuoyunda ise yeterince destek görmemiştir.²⁰

ABD'nin askeri gücü diğer hiç bir aktör ile kıyaslanmayacak kadar büyük ve caydırıcıdır. 1990 yılından başlayarak dünya çapında ABD'nin icra ettiği politikalarıyla söylemlerinin genelde uyuşmadığı görülmektedir. Washington tarafından, demokrasi, barış, refah, insan hakları ve medeniyet getirme söylemlerinin tam karşısında yer alan bazı eylemlerin uygulandığı görülmüştür. Küresel seviyede eğitim, kültür ve sağlık alanlarında büyük bir hayırsever ülke imajı çizilirken, uygulamada ise korkunç bir silahlanma eğilimi ve buna bağlı olarak dünyanın pek çok yerinde askeri üslerle birlikte kontrol mekanizması işletilmektedir. 1990 yılından başlayarak günümüze kadarki zaman sürecinde ABD'nin söylem ve eylemleri

¹⁵ Mehmet Emir (2021), "Yirminci Yıldönümünde 11 Eylül: Kopenhag Okulu Çerçevesinde ABD İç ve Dış Politikasının Değerlendirilmesi", ss. 293-294.

¹⁶ Statista (2023), "Defense Spending and Arms Trade", Erişim Tarihi: 17.04.2024, Erişim Adresi: <https://www.statista.com/study/12526/defense-spending-and-arms-trade-statista-dossier/>, ss. 7-10. ABD'nin yalnızca 2022 yılındaki askeri harcaması 877 milyar dolardır. ABD'nin askeri harcamaları, 2022 yılında küresel seviyede yapılan toplam harcamanın yüzde 39'una denk gelmektedir. Neticede, diğer hiçbir devletin askeri harcamaları ABD ile mukayese edilebilir seviyede değildir.

¹⁷ Alex J. Bellamy (2017), "İnsani Müdahale", içinde (editör: Alan Collins) *Çağdaş Güvenlik Çalışmaları*, İstanbul: Röle Akademik Yayıncılık, ss. 291-292.

¹⁸ Mehmet Emir (2021), "Yirminci Yıldönümünde 11 Eylül: Kopenhag Okulu Çerçevesinde ABD İç ve Dış Politikasının Değerlendirilmesi", s. 295.

¹⁹ Statista (2023), "Proposed United States Military Aid to Israel from 2009 to 2020", Erişim Tarihi: 17.04.2024, Erişim Adresi: <https://www.statista.com/statistics/209368/proposed-us-military-aid-to-israel/>.

²⁰ Statista (2023), "Do you favor the U.S. increasing, decreasing, or maintaining the same amount of military aid to Israel?", Erişim Tarihi: 17.04.2024, Erişim Adresi: <https://www.statista.com/statistics/1417617/opinion-israeli-military-aid-us/>.

arasında tamamen zıtlıklar görülmektedir. Ortadoğu bölgesi ise, bu çelişkilerden en fazla zarar gören coğrafya olmuştur. Barış, demokrasi ve insan hakları söylemlerinin uygulamadaki karşılığı şiddet, çatışma, savaş, sivil kayıplar, istikrarsızlık ve güvenlik boşluğu olmuştur. Bu bağlamda, ABD'nin Ortadoğu'da izlediği politik motivasyonunun analiz edebilmesi bölgesel çıkar alanları ile doğrudan ilişkilidir.

3. ABD'nin Ortadoğu'daki Çıkar Unsurları

3.1. Petrol

Petrolün ihracatı bağlamında, Basra Körfezi ve Hürmüz Boğazı, ABD için bölgedeki en stratejik yerlerdir. ABD'nin istikrar için en çok dikkat ettiği yerlerin başında bu bölge gelmektedir. Özellikle İran ile bu konuda zaman zaman sorunların yaşandığı görülmüştür. Petrolün bulunduğu ülkelerin güvenliği de ABD için hayati bir konudur. Bu ülkelerin dışarıdan ya da birbirleri arasında herhangi bir işgal ve saldırısına müsamaha gösterilmemektedir. Petrol bölgelerindeki istikrar ve güvenlik sorunları, bununla beraber küresel bir ekonomik felaketi de getirme riski taşımaktadır. Bu durumun farkında olan ABD tarafından petrol bölgeleri sürekli kontrol altında tutulmaktadır.

Ayrıca doların küresel rezerv olması da petrol ile yakından ilgilidir. Petrol piyasasındaki durma ya da tıkanma, doğrudan ABD çıkarlarına karşı olumsuz bir etki yapacaktır. Kendi topraklarında enerji yönünden sorun yaşamayacak olsa da, diğer aktörlerin olumsuz etkilenmeleri karşısında ABD'nin çıkarları büyük oranda zarar görecektir. Bu nedenle, her türlü olasılığa karşı hazırlık yapan ABD, her an oluşabilecek bir soruna yönelik olarak çeşitli planlar yapmaktadır. Petrolün serbest ticareti için en ideal olan yol ise enerjinin sürekli ihraç edilebilmesidir. Ancak herhangi bir sorun çıkması durumunda petrol arzının başka bir aktör tarafından üstlenilmesine dair stratejiler de izlenmektedir. En kötü olasılık ise, bütün petrol bölgelerindeki arzın durmasıdır. Bunun olmaması için bütüncül bir çaba sarf edilmektedir. Özellikle İran'ın politikaları enerji güvenliği ve transferi bağlamındaki gelişmeler ABD nezdinde dikkatle izlenmektedir.

3.2. Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme

ABD'nin Ortadoğu politikalarında petrolün yanında güvenlik konusu da önemlidir. Özellikle “*haydut devlet*” olarak görülen aktörlere karşı daha dikkatli bir duruş sergilenmektedir. Bu bağlamda, bilhassa İran'a yönelik çok katı bir politika izlenmektedir. İran'ın nükleer silahlara sahip olamaması için her türlü çaba gösterilmekte ve Tahran'daki rejim bu konuda ağır yaptırımlara da tabii tutulmaktadır. 2015 yılında imzalanan JCPOA anlaşmasıyla, İran'ın

nükleer programından vazgeçmesi karşılığında bu ülkeye uygulanan ağır yaptırımların hafifletilmesi sözü verilmiştir. Sonrasında dönemin ABD Başkanı Donald Trump 2018 yılında bu antlaşmadan geri çekilerek yaptırımların önceki haliyle devam edeceğini duyurmuştur.²¹ Bunun yanında, ABD'nin Ortadoğu'da bulunmasının en önemli nedenlerinden birisi olan İsrail nükleer silahlara sahiptir. Ancak İsrail'in nükleer silahlara sahip olması, ABD açısından bir sorun teşkil etmemektedir. Yani İran'ın nükleer silahlara sahip olması dengeleri değiştirebilecek bir unsur olarak görülürken, İsrail'in bu silahlara sahip olmasında herhangi bir sakınca görülmemektedir.

3.3. İsrail'in Güvenliği

ABD'nin İsrail ile kurduğu güçlü stratejik bağların köklü bir geçmişi vardır. İsrail'in kuruluş ilanından sadece 11 dakika sonra bu ülkeyi tanıyan ABD'nin bundan sonraki politik yaklaşımı ve izlediği stratejiler daima müttefiklik çerçevesinde gelişmiştir. ABD'nin İsrail ile bu kadar yakın politikalar izlemesi, Ortadoğu bölgesinde ona yönelik görece olumsuz tutum takınılmasına neden olmuştur. Müslümanların çoğunlukta olduğu bir bölgede Filistin Devleti'nin yerine kurulan Yahudi Devleti'nin bu kadar güçlü bir şekilde desteklenmesi ise bölgede ABD'ye yönelik yaklaşımın halklar nezdinde çoğunlukla hasmane oluşuna meşru bir gerekçe sağlamıştır. ABD'nin İsrail'e Demir Kubbe ve benzeri ileri askeri savunma ve teknoloji imkânları sağlaması da bu aktörün bölgedeki diğer devletlerle arasındaki güç dengesini değiştirmiştir. Bunun yanında, İsrail'e düzenli olarak yapılan ekonomik yardımlar da bu aktörün ekonomik, siyasi ve askeri gücünü arttırmaktadır. ABD, askeri ve ekonomik yardımların yanında, İsrail'in başta Filistin olmak üzere hukuk dışı operasyonlarının soruşturulmasını özellikle Birleşmiş Milletler nezdinde veto etmekte ve her şekilde İsrail'i korumaktadır.

3.4. Demokratikleştirme Eylemleri

2010 yılı sonlarında başlayan Arap Baharı girişimi, ABD'nin Ortadoğu politikası açısından önemli bir dönüm noktasıdır. O güne kadar bölgedeki diktatoryal rejimlere Amerikan çıkarlarına aykırı hareket etmediği sürece destek veren ABD, Arap Baharı hamlesiyle Ortadoğu'da yaşayan halklara özgür seçimlere dayalı demokrasinin getirileceğini vadetmiştir. Tunus'ta başlayan olaylar kısa sürede Mısır, Yemen ve Libya'ya da yayılmıştır. Yalnızca

²¹ *BBC News Türkçe* (2018), "ABD Başkanı Trump İran nükleer Anlaşmasından Çekildiklerini Açıkladı", 07.05.2018, Erişim Tarihi: 17.04.2024, Erişim Adresi: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-44033357#:~:text=ABD%20Ba%C5%9Fkan%C4%B1%20Donald%20Trump%2C%20Beyaz,%C3%A7ekilirsen%20pi%C5%9Fman%20olursun%22%20uyar%C4%B1s%C4%B1nda%20bulunmu%C5%9Ftu.,%20Eri%C5%9Fim%20Tarihi:%20%2013.08.2024.>

Tunus'ta kısmi bir başarıdan söz edilebilirken, olaylar esnasında çok sayıda can kaybının yaşandığı görülmüştür. Ayrıca Arap Baharı olayları hiçbir devlete fayda sağlamamıştır. Olaylardan önceki hallerinden farklı bir konumda olmayan Ortadoğu aktörleri de zamanla bu durumu sorgulanmıştır.

Arap Baharı olaylarından en çok çıkar sağlayan aktör ise kuşkusuz İsrail'dir. Bölgedeki istikrarsızlık ve güvenlik boşluğu İsrail'in daha fazla ön plana çıkmasını sağlamıştır. Nitekim Suriye'deki karışıklık sayesinde, İsrail, Golan Tepeleri'ni ilhak etmiş, bölgedeki İsrail karşıtı hareketleri destekleyen Beşar Esad rejimi zayıflatılmış ve ABD ve İsrail yanlısı Kürt hareketleri güçlendirilmiştir. Demokratikleşme girişimlerinin neden Suudi Arabistan gibi monarşik ve otoriter bir rejime uygulanmadığı ise kuşkusuz dikkat çekici bir husustur. Dolayısıyla, demokratikleştirme yaklaşımı, daha ziyade Amerikan çıkarları çerçevesinde seçici bir şekilde ve belirli aktörlere karşı uygulanmıştır.

3.5. Terörle Mücadele

ABD, 11 Eylül 2001 saldırılarından sonra uluslararası arenada terörle mücadeleye ağırlık vermiştir. 11 Eylül sonrası benimsenen politikalarda bu yaklaşımın izleri açıkça görülmektedir. Ortadoğu bölgesi, ABD açısından odaklanılan başlıca terörle mücadele alanı olmuştur. ABD için El Kaide örgütü öncelikle mücadele edilmesi gereken aktör olarak hedef alınmıştır. El Kaide'nin uluslararası alandaki saldırı kapasitesine dikkat çekilerek, bu gerekçeyle örgütün güçlü olduğu Ortadoğu'daki yapılanması yok edilmek istenmiştir. ABD, bu konuda başta Suudi Arabistan ve Ürdün gibi müttefikleriyle beraber ortak bir strateji izlemiştir. Diğer taraftan, Irak işgali esnasında ortaya çıkan direniş hareketleri zamanla Irak ve Şam İslam Devleti-IŞİD'e dönüşmüştür. Irak ve Suriye'yi etkileyen gelişmeler sonrasında kurulan IŞİD oluşumu da ABD tarafından hedef alınmıştır.

Bölgedeki Kürtleri mücadele için müttefik olarak benimseyen ABD, sorunun çözümüne dair yeni ortaklarıyla beraber hareket etmiştir. ABD tarafından IŞİD ile mücadele edileceği gerekçesiyle Kürtlere çok sayıda araç, silah ve mühimmat lojistik desteği sağlanmıştır. Türkiye'nin konuya dair yaklaşımı ise bu desteğin gelecekte kurulması planlanan Kürt Devleti'nin altyapısı için verildiği kuşkusuna dayanmaktadır. Bu çerçevede, Irak ve Suriye'de birçok askeri hareket icra eden Türkiye, bu bağlamda ABD'ye karşı ön alıcı bir strateji izlemektedir. Neticede, ABD'nin uluslararası terörle mücadele konsepti sonucunda terör

eylemleri azalmadığı gibi bu tip olaylarda artış görülmüştür.²² Bu nedenle, ABD'nin izlediği küresel ve bölgesel politikaların bir tepkisi olarak ortaya çıkan eylemlerin dikkatli analiz edilmesi gerekmektedir. Bu eylemler ABD'nin Soğuk Savaş sonrasında tek süper güç olarak kalmasının ardından izlediği politikaların bir sonucudur. Günümüzde halen bu politikalarına ısrarla devam eden ABD'ye karşı bu yönde tepkisel eylemler de devam etmektedir.

Bu konuda literatüre girmiş ve halen cevap bulamamış bazı önemli başlıklar vardır. Örneğin, ABD'nin terör ve tehdit kaygılarının uluslararası alandaki meşruluğu nedir? ABD'nin tehdit algılamalarının uluslararası alanda diğer aktörler tarafından algılanması hangi ölçüde gerçekleşmektedir? Küresel seviyede terör ve tehdit algılamaları kime göre ve neye göre yapılmaktadır? Dost ve düşman algısı kimin bakış açısına göre değerlendirilecektir? ABD'nin NATO üzerindeki etkisi ve bu askeri yapılanmanın küresel seviyede icra ettiği operasyonların meşruluğu nedir? Uluslararası mahkemelere dahi konu olan İsrail'in Filistinlilere yönelik insanlık dışı eylemlerini protesto eden Husiler neden terörist ilan edilmektedir?²³ Husilerin eylemlerine yönelik “*özel kapsamda belirlenmiş teröristler*” olarak ilan edilmeleri, ABD'nin ne kadar kolay bir şekilde kendi çıkarlarına aykırı gördüğü grupları ya da oluşumları hukuk dışı gösterebildiğini doğrulamaktadır. Üstelik, bu seviye uygun görülmemiş olacak ki, aslında bu grubun “*yabancı terör örgütü*” şeklinde tanımlanması gerektiği de vurgulanmıştır.

Sonuç olarak, kendi çıkarlarına aykırı görülen yapılanmalar terör örgütü şeklinde tanımlanırken, bu durum devletler seviyesinde ise “*haydut devlet*” ve “*şer eksenli*” gibi kavramlarla sistemdeki diğer aktörlere benimsetilmeye çalışılmaktadır. ABD, kendi çıkarlarına aykırı gördüğü organizasyonları özellikle sert gücünün bir uzantısı olarak askeri yöntemlerle bastırma ya da yok etme stratejisini uygulamaktadır. Analiz edilen zaman kesitlerinin tamamında ABD'nin bu yöntemi belirleyici bir enstrüman olarak kullandığı görülmektedir.

4. Soğuk Savaş Sonrası Yeni Dünya Düzeninde ABD'nin Ortadoğu Politikası (1990-2001)

ABD'nin 1990'ların başında hegemon güç olarak ilk büyük icraatı Körfez Savaşı olmuştur. Saddam Hüseyin yönetimindeki Irak'ın Kuveyt'e saldırması ABD için bölgeye müdahale

²² Mehmet Emir (2021), “Yirminci Yıldönümünde 11 Eylül: Kopenhag Okulu Çerçevesinde ABD İç ve Dış Politikasının Değerlendirilmesi”, s. 295.

²³ Brent Sadler & Nicole Robinson (2024), “Bad U.S. Policy Has Enabled the Current Chaos in the Middle East”, The Heritage Foundation, 09.05.2024, Erişim Tarihi: 23.07.2024, Erişim Adresi: <https://www.heritage.org/middle-east/report/bad-us-policy-has-enabled-the-current-chaos-the-middle-east>.

fırsatı doğurmuştur.²⁴ ABD'nin müdahale gücünü sağlayan en önemli unsur ise SSCB'nin dağılmış olması ve ardından ortaya çıkan bölgesel güç boşluğunu kendi istediği şekilde doldurabilme potansiyeli olmuştur. Bu durum, hegemonun yeni dünya düzenine yön verme isteğini göstermiştir. Ancak ABD'nin Irak'a müdahale etmesinin bazı olumsuz sonuçları da olmuştur. Bu bağlamda ABD'nin savaşı, İslamcı gruplar tarafından olumlu karşılanmamış ve İslam coğrafyasında bu güçlü ve Sovyetlere karşı müspet olarak görülen aktöre yönelik olumsuz bir bakış algısı şekillenmiştir.

ABD'nin Ortadoğu politikası sayesinde İsrail ise daha geniş bir hareket alanı kazanmıştır. Sonsuz dostluğun vermiş olduğu güç motivasyonu, bu devletin bölgesinde gelecekte daha revizyonist bir politika izleyeceğini göstermiştir. Suudi Arabistan, yeni düzende ABD'ye yakın durma stratejisini benimsemiştir. Riyad yönetiminin izlediği bu politikadaki en büyük çıkarı ise, İran'a karşı geride kalmamak için, küresel çapta yeni bir düzen oluşturmaya çalışan süper gücün desteğini alarak bölgesinde daha etkili hamleler yapabilme potansiyeli olmuştur. İsrail ve Suudi Arabistan'ın bu noktada politik beklentileri de yakınlaşmıştır.

ABD'nin 1990'larda izlediği Ortadoğu politikası hegemon gücünün uzantısı olarak tezahür etmiştir. Körfez Savaşı'ndaki Irak müdahalesi ise İslam coğrafyasında ABD'ye karşı olan nefreti arttırmıştır. İsrail'e karşı sonsuz destek politikası zaten bölge halklarında tepki çeken ABD'nin bu stratejiyi de kararlılıkla devam ettirdiği görülmüştür. SSCB yıkılıncaya kadar komünizmi büyük bir tehlike olarak algılayan küresel hegemonun yeni düşmanı ise İslam dinine dayalı bazı radikal hareket ve gruplar olmuştur. Yüce İslam dini "*radikalizm ve terörizmle*"²⁵ bağdaştırılarak, bunun üzerine yeni politikalar şekillendirilmiştir. Bin yıllık bir tarihsel süreç kapanırken, ABD'nin izlediği stratejiler yeni binyılın başlangıcında kaldığı yerden devam etmiştir. Yeni binyılın başlangıcında ortaya çıkan "*Şer Ekseni, Haydut Devlet, Küresel Terör ve Önleyici Savaş*" söylemleriyle, ABD, İslam dini ve İslam'ın yaşandığı bölgeler ve aktörleri hedefe koymaya başlamıştır.

4.1. Irak'ın Kuveyt'i İşgali ve İran ile İlişkiler

Saddam Hüseyin'in Kuveyt'i işgalindeki en önemli nedenlerden birisi de hiç kuşkusuz ülkesinin içinde bulunduğu istikrarsız durumdu. Kuveyt'in işgali, Saddam yönetimine işçilerindeki sorunların başka bir yere yönlendirebilmesini sağlayacaktı. Saddam da bu sayede

²⁴ Michael Barnett (1998), *Dialogues in Arab Politics: Negotiations in Regional Order*, New York: Columbia University Press, s. 218.

²⁵ Ewan Stein (2021), *International Relations in the Middle East Hegemonic Strategies and Regional Order*, New York: Cambridge University Press, s. 159.

iktidarını sağlamlaştırabileceğini hesaplamıştı.²⁶ Ancak ABD'nin bu işgali kabulleneceğini düşünmekle büyük bir hata yapmıştı. Dönemin ABD Büyükelçisi April Glaspie ile işgalden önce görüşen Irak lideri, bu planının nasıl bir tepki ile karşılaşacağını görmek istemiştir.²⁷ Bayan Glaspie'nin bu görüşmeyi diplomasinin gereği olarak Beyaz Saray'a ilettiğine kuşku yoktur. ABD'nin Kuveyt işgaline yaklaşımında bir sorun olmadığı şeklinde varılan yanlış algı, ilerleyen süreçte Irak'ın bütün geleceğini etkilemiştir. Saddam, Kuveyt işgaliyle dünya petrol rezervinin yüzde 20'sini kontrolü altına almıştır.²⁸ Ancak ABD'nin sert gücüyle Kuveyt işgalini sona erdirmek zorunda kalması Irak'ı bütün yönleriyle olumsuz bir şekilde etkilemiştir. Büyük kaybına rağmen, Saddam, mağlubiyeti, SSCB sonrası Batı ve Siyonizm'le mücadele olarak tanımlamıştır.²⁹ Bu hamlesiyle hem yurt içinde, hem de bölgede emperyalizmle mücadele görünümü vermek istemiştir. Ayrıca Amerikan emperyalizmi ve Siyonist emelleri birlikte değerlendirmiştir.³⁰ Saddam'ın bu söylemi, Arap dünyasında ciddi karşılık bulmuştur.³¹ ABD'nin uyguladığı yaptırımlar karşısında Irak lideri bir yandan ülkesinin ekonomik durumunu toparlamaya çalışırken, diğer yandan da halkta ABD nefretini pekiştirme stratejisini izlemiştir.³² Saddam, ülkesindeki durumu düzeltmeye çalışırken, bir yandan da İsrail-Filistin çatışmalarında Filistinlilere lojistik destek sağlamıştır.³³ Irak liderinin bu stratejisi Filistinliler arasında karşılık bulmuş ve onun prestijini arttırmıştır. Arap dünyasında sevilmeyen liderlerin desteklenmesi ve İsrail-Filistin geriliminde açıkça İsrail'in desteklenmesi, ABD'ye karşı nefreti ve örgütlenmeyi arttırmıştır.³⁴

²⁶ F. Gregory Gause III (2009), *The International Relations of the Persian Gulf*, Cambridge: Cambridge University Press, ss. 94-95.

²⁷ *Şarku'l Avsat* (2023), "ABD'nin Bağdat Büyükelçisi, Iraklılara Gertrude Bell'i Hatırlatıyor", 05.04.2023, Erişim Tarihi: 24.07.2024, Erişim Adresi: <https://turkish.aawsat.com/home/article/4255306/abd%E2%80%99nin-ba%C4%9Fdat-b%C3%BCy%C3%BCkel%C3%A7isi-irakl%C4%B1lara-gertrude-bell%E2%80%99i-hat%C4%B1rlat%C4%B1yor>.

²⁸ F. Gregory Gause III (2009), *The International Relations of the Persian Gulf*, s. 103.

²⁹ Marion Farouk-Sluglett & Peter Sluglett (1994), "Iraq and the New World Order", içinde (editörler: Tareq Y. Ismael & Jacqueline S. Ismael) *The Gulf War and the New World Order: International Relations of the Middle East*, Gainesville: Univ. Press of Florida, s. 283.

³⁰ Ewan Stein (2021), *International Relations in the Middle East Hegemonic Strategies and Regional Order*, s. 136; Shibley Telhami (1994), "Explaining U.S. Behavior in the Gulf Crisis", içinde (editörler: Tareq Y. Ismael & Jacqueline S. Ismael) *The Gulf War and the New World Order: International Relations of the Middle East*, Gainesville: Univ. Press of Florida, s. 160.

³¹ Ussama Makdisi (2002), "Anti-Americanism' in the Arab world: An Interpretation of a Brief History", *The Journal of American History*, Cilt 89, Sayı: 2, s. 539.

³² Raymond Hinnebusch (2003), *The International Politics of the Middle East*, New York: Manchester University Press, s. 233.

³³ Ewan Stein (2021), *International Relations in the Middle East Hegemonic Strategies and Regional Order*, s. 137.

³⁴ *A.g.e.*, s. 139.

1980-1988 yılları arasında süren İran-İrak Savaşı'nın ardından Batı ile iletişimini en alt düzeye indiren İran, yeni dünya düzeninde Irak'ın Kuveyt'i işgalinde tarafsız kalmıştır. Yeni dönemdeki Amerikan nefreti İran otoritesi için de elverişli bir strateji izleme olanağı sağlamıştır. Rejimin güçlü bağlarla kalması için zaten kuvvetli olan dini otorite ve halk birlikteliğine dair Amerikan karşıtlığı iyi bir argüman sağlamıştır. İran, 1990'ların başında Irak Savaşı'nın olumsuz sonuçlarından kurtulmak için yeni bir stratejik hamle başlatmıştır. Bu süreçte, özel sektörün genişlemesi, serbest ticaretin geliştirilmesi ve daha uzlaşmacı bir dış politika izlenmesi stratejileri uygulanmıştır. Batı Avrupa ve Körfez ülkeleriyle ilişkilerin yumuşama dönemine girmesi gerektiği de eşzamanlı olarak savunulmuştur.³⁵ İran'ın bu politikası kısmen başarıya ulaşmıştır. Ancak ülkede iki başlı bir yönetimin olması izlenen politikaların istikrarını ve başarısını etkilemiştir.³⁶ Reformcu yönetim Batı ile ilişkilere daha yakinken, dini otorite ise özellikle Filistin'de yaşanan çatışmalar çerçevesinde dini motifli politikaları benimsemiştir.³⁷ İran, 1990'larda Körfez ülkelerinden ABD'ye karşı politikasına yönelik destek aramıştır. Dini otoritenin siyasi ağırlığı karşısında bölgesel rakibi Suudi Arabistan'ın ABD ile ilişkileri ise daha fazla güçlenmiştir.³⁸

4.2. Suudi Arabistan, Mısır ve Suriye ile İlişkiler

Yeni dünya düzeninde İran ve Irak'ın ABD için tehdit olarak algılanmaları nedeniyle Suudi Arabistan ile müttefiklik bağının kurulması kolaylaşmıştır. Suudi Arabistan'da konuşlanan ABD askeri gücü ise bu ülkede çeşitli tepkilerle karşılaşmıştır. Ancak Soğuk Savaş sonrasında dini referanslı yönetim şekline rağmen Suudi Arabistan'ın ABD için güçlü bir müttefik olduğuna şüphe yoktur. Körfez Savaşı'nda, Suudi Arabistan, bu zorlu savaşın maliyeti olarak ABD'ye 36 milyar dolar ödemiştir.³⁹ Riyad yönetimi, 1991 yılı Mart ayında Arap Kolektif Güvenlik Planı'nı içeren Şam Bildirisi'ni imzalamasına rağmen, ABD ile olan iş birliğine öncelik vermiştir.⁴⁰ Ülke, bir yandan liberalizmin normlarına uymaya çalışırken, diğer yandan da benimsenen politikaya dair bu durumun İslam'a uygun bir hareket tarzı

³⁵ Haleh Vaziri (1995), "The Islamic Republic and Its Neighbors: Ideology and the National Interest in Iran's Foreign Policy during the Khomeini Decade", Doktora Tezi, Georgetown Üniversitesi, ABD, s. 245.

³⁶ Ewan Stein (2021), *International Relations in the Middle East Hegemonic Strategies and Regional Order*, s. 142.

³⁷ Eva Patricia Rakel (2007), "Iranian Foreign Policy since the Iranian Islamic Revolution: 1979–2006", *Perspectives on Global Development & Technology*, Cilt 6, Sayı: 1-3, ss. 178-179.

³⁸ Jubin M. Goodarzi (2006), *Syria and Iran: Diplomatic Alliance and Power Politics in the Middle East*, London: Tauris Academic Studies, s. 43.

³⁹ *Euronews* (2020), "Suudi Arabistan, Ülkeyi Koruyan Askerler İçin ABD'ye 500 Milyon Dolar Ödedi", 17.01.2020, Erişim Tarihi: 24.07.2024, Erişim Adresi: <https://tr.euronews.com/2020/01/17/suudi-arabistan-ulkeyi-koruyan-askerler-icin-abd-ye-500-milyon-dolar-odedi>.

⁴⁰ Ewan Stein (2021), *International Relations in the Middle East Hegemonic Strategies and Regional Order*, s. 144.

olduğunu duyurmuştur.⁴¹ Bu atılım ile Suudi Arabistan'ın uluslararası ilişkilerinde daha ılımlı bir politikayı tercih ettiğine değinilmiştir.⁴² Ülkenin bu şekildeki bir yaklaşımı İslam çerçevesinde benimsemesi hem Batılı dostlarına, hem de Körfez ülkelerine olumlu bir izlenim verme amacını taşırken, diğer yandan da İran'a karşı bir üstünlük ifadesini içermiştir.

Suudi Arabistan'ın bu stratejisi Usame bin Ladin gibi radikal muhaliflerin ise tepkisini çekmiş ve bunun üzerine "küresel cihat" ilan edilmiştir. Geçmişte bazı Suudilerin de desteğiyle teşkil edilen El Kaide örgütünün ise yalnızca devlet dışı bir aktör olacağı düşünülmüştür. Öyle ki, Suudi yönetimi tarafından bu örgütün uluslararası alanda yaptığı bazı girişimler başlangıçta desteklenmiştir. Ancak ABD ile yakınlaşma sonucu meydana gelen olumsuz bakış açısı ve muhalif ayrışma, 11 Eylül 2001 saldırılarına giden yolu açmıştır.⁴³

Mısır ise, 1990 yılından başlayarak ABD ile yakın ilişkiler geliştirmeye çalışan Ortadoğu'nun en önemli aktörlerinden birisidir. Ülke, yeni düzene uyum sağlamaya çalışırken, neoliberal yaklaşımı da benimsemiştir. Körfez Savaşı sırasında ABD'yi destekleyen Mısır'ın bu politik duruşu karşılıksız kalmamıştır. Batı devletlerine olan 20,2 milyar dolarlık borcunun yarısı silinmiştir.⁴⁴ Ayrıca, aldığı IMF kredisinin ödeme süresi de uzatılmıştır. Neoliberal ekonomi düzeni Mısır'ın belirli kesimlerini daha zengin ederken, halkın geliri arasında büyük bir eşitsizliğe neden olmuştur.⁴⁵ Bu dönemde dini inanç temelinde gelişen siyasal hareketler ağırlık kazanmıştır. Özellikle İhvan adıyla da bilinen Müslüman Kardeşler'in sağlık ve eğitim alanında aktif bir şekilde rol aldığı görülmüştür.⁴⁶ Ancak örgütün bu teşebbüslerinden yoksul halk değil, çoğunlukla orta sınıf faydalanabilmiştir.⁴⁷ Mısır Cumhurbaşkanı Hüsnü Mübarek tarafından Müslüman Kardeşler örgütlenmesi 1980'lerden itibaren sıkı kontrol altında tutulmuştur. Bu nedenle, Müslüman Kardeşler'in ticari faaliyetleri bazı istisnalar dışında

⁴¹ Shahram Chubin & Charles Tripp (2014), *Iran-Saudi Arabia Relations and Regional Order*, Abingdon: Routledge, s. 48.

⁴² *A.g.e.*, s. 49.

⁴³ Ewan Stein (2021), *International Relations in the Middle East Hegemonic Strategies and Regional Order*, ss. 145-146.

⁴⁴ Steven Greenhouse (1991), "Half of Egypt's \$20.2 Billion Debt Being Forgiven by U.S. and Allies", *The New York Times*, 27.05.1991, Erişim Tarihi: 24.07.2024, Erişim Adresi: <https://www.nytimes.com/1991/05/27/business/half-of-egypt-s-20.2-billion-debt-being-forgiven-by-us-and-allies.html>; Ewan Stein (2021), *International Relations in the Middle East Hegemonic Strategies and Regional Order*, s. 147.

⁴⁵ Karen Pfeifer (1999), "How Tunisia, Morocco, Jordan and Even Egypt Became IMF 'Success Stories' in the 1990s", *Middle East Report*, Sayı: 210, ss. 23-27.

⁴⁶ Jane Harrigan & Hamed El-Said (2009), *Economic Liberalisation, Social Capital and Islamic Welfare Provision*, London: Palgrave Macmillan, ss. 100-104.

⁴⁷ Janine Clark (2004), "Social Movement Theory and Patron-Clientelism: Islamic Social Institutions and the Middle Class in Egypt, Jordan, and Yemen", *Comparative Political Studies*, Cilt 37, Sayı: 8, s. 941.

çoğunlukla devletin resmi kayıtlarında yer almamıştır.⁴⁸ Zaten ekonomik olarak devlete bir tehdit oluşturmadıkları gibi pasif bir dindarlığı tercih etmişlerdir.⁴⁹

Mısır, 1990’larda özellikle ABD ve İsrail ile yakın ilişkileri nedeniyle radikal bir muhalefetle karşı karşıya kalmıştır. Halk, vesayetçiler ve Siyasal İslamcılar arasındaki siyasi akımlar arasında kalmıştır.⁵⁰ Ancak bu dönemde halen Mübarek rejimi çok güçlüdür. Mısır’da da belirli bir tabanı olan El Kaide örgütü ise, rejim değişikliği yerine doğrudan uzak düşmana yani ABD’ye saldırmasının sonrasında halkta gereken değişimin olacağını öngörmüştür. Diğer bir ifadeyle, Mısır ve Suudi Arabistan gibi ABD ve İsrail dostu rejimlerin ancak asıl düşmana saldırmakla değişebileceği düşünülmüştür.⁵¹ Tıpkı Suudi Arabistan’da olduğu gibi, Mısır’da da muhalefetin dışlanması ise 11 Eylül 2001 saldırılarına giden yolu açmıştır.

Suriye ise, Körfez Savaşı sırasında politik olarak ABD’nin operasyonunu desteklemiştir. Bununla beraber, süreç içerisinde eylemsel olarak tarafsızlığını korumuştur. Şam rejimi, ABD ve Suudi Arabistan karşısında ekonomik ve belirli ölçülerde politik beklenti odaklı bir strateji izlemiştir. Suriye, aynı dönemde İran ve Filistin ile iyi ilişkilerini muhafaza ederken, İsrail’i tanımayı ise kabul etmemiştir. Körfez Savaşı esnasında ABD’nin desteklenmesindeki asıl beklenti İsrail’in işgali altında olan Golan Tepeleri’nin geri alınabileceği umuduydu. Buna ek olarak, Filistin’de şiddetin sona erdirilerek barış ortamının gelebileceği beklentisi de izlenen stratejiyi etkilemiştir. ABD ve Avrupa Topluluğu’ndan (sonrasında Avrupa Birliği) ekonomik olarak destek alma yaklaşımı da Suriye’nin izlediği politikalarda önemli bir gerekçe olmuştur.⁵² İsrail ile diplomatik ilişkilerin başlayabileceği ve bunun neticesinde karşılıklı yumuşama sürecinde Golan Tepeleri’nin iade edilebileceği düşüncesi de bu dönemde Suriye yönetiminde hâkimdi.⁵³ Ancak 1967’de kaybedilen bu topraklar, günümüzde dahi İsrail’in işgali altındadır. Bununla beraber, devletin güvenlik kurumları ve halkta İsrail’e yönelik

⁴⁸ Stephan Roll (2013), “Egypt’s Business Elite after Mubarak: A Powerful Player between Generals and Brotherhood”, *Stiftung Wissenschaft und Politik (German Institute for International and Security Affairs)*, Sayı: 8, September 2013, Berlin, ss. 13-15; Gillian Kennedy (2017), *From Independence to Revolution: Egypt’s Islamists and the Contest for Power*, London: C. Hurst & Co, s. 138.

⁴⁹ Ewan Stein (2021), *International Relations in the Middle East Hegemonic Strategies and Regional Order*, s. 148.

⁵⁰ Raymond William Baker (2006), *Islam without Fear: Egypt and the New Islamists*, Cambridge: Harvard University Press, ss. 216-217.

⁵¹ Ewan Stein (2021), *International Relations in the Middle East Hegemonic Strategies and Regional Order*, s. 150.

⁵² Ann Mosely Lesch (1991), “Contrasting Reactions to the Persian Gulf Crisis: Egypt, Syria, Jordan, and the Palestinians”, *Middle East Journal*, Cilt 45, Sayı: 1, s. 42.

⁵³ Emile El-Hokayem (2007), “Hizballah and Syria: Outgrowing the Proxy Relationship”, *Washington Quarterly*, Cilt 30, Sayı: 2, ss. 38-39.

olumsuz tepkiler varken, Saddam ise desteklenen bir lider olarak görülmüştür.⁵⁴ Suriye, bu dönemde ideolojik olarak Suudi Arabistan ile yakın iş birliği içinde kalmıştır.⁵⁵ Ülkedeki cihatçılar da zamanla El Kaide'ye katılmış ve 2003 Irak Savaşı'nda bu ülkeye geçmişlerdir.

4.3. İsrail ve Filistin Arasında Barış Görüşmeleri

Filistin ve İsrail arasındaki şiddete ve gerilime son vermek amacıyla ABD'nin koordinatörlüğünde 1991 yılında Madrid'de düzenlenen konferansta iki tarafın bir araya getirilmesi sağlanmıştır. Görüşmelerin ardından, 1993 yılında Oslo Antlaşması ile gerilimin ve şiddetin sonlandırılarak bölgede barışın hâkim olması planlanmıştır. Neticede, İsrail ve Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) karşılıklı olarak tanınmıştır. Bununla birlikte, İsrail ve Ürdün arasında da 1994 yılında bir barış antlaşması imzalanmıştır. İsrail'deki radikal dinci partiler ise Oslo Antlaşması'ndan memnun olmamışlardır. Siyonist bakış açısından yaklaşıldığında, ulaşılmaması gereken “*vadedilmiş topraklar*” ülküsüyle bağdaşmayan bu antlaşmaya karşı büyük tepki gösterilmiştir.

İsrail'in Filistinlilere yönelik eylemlerinde en çok güvendikleri aktör ise daima ABD olmuştur. Oysaki Madrid Konferansı ve Oslo Barış Antlaşması her iki aktörün de barış içinde yaşayabileceğinin önemli bir göstergesidir. Fakat bölgeye barışın gelmesi, İsrail sağı için tarihsel ve dinsel bağlamda istenen bir durum değildir. Eğer İsrail'in karşısında düşman/düşmanlar olmazsa, dini metinlerdeki kehanetler gerçekleşmeyecek ve dolayısıyla vadedilmiş topraklar ülküsüne giden yolda atılan adımların meşruiyeti sağlanamamış olacaktır. 1967 yılındaki Altı Gün Savaşı'nda İsrail Genelkurmay Başkanı ve sonrasında ülkenin Başbakanı olan Yitzhak Rabin, “*Yalnız yaşayan bir halk olmak zorunda değiliz*” ve “*artık tüm dünyanın bize karşı olduğu da doğru değil*” demiştir.⁵⁶ Başbakan Rabin, Ortadoğu barışına yapmış olduğu çok değerli katkının karşılığı olarak 1994 yılında Nobel Barış Ödülü'ne layık görülmüştür. Ancak Genelkurmay Başkanlığı'na kadar yükselmiş bir asker ve sonrasında çok önemli bir devlet adamı olan Rabin, barış istemesi ve buna dair kararlı adımlar atmasının bedelini canıyla ödemiştir.⁵⁷ Rabin'in öldürülmesi, İsrail'in revizyonist politikaları için ABD ve Avrupa Birliği'nden aldığı desteğin devamını sağlamıştır.

⁵⁴ Ann Mosely Lesch (1991), “Contrasting Reactions to the Persian Gulf Crisis: Egypt, Syria, Jordan, and the Palestinians”, s. 43; Raymond Hinnebusch (1996), “Does Syria Want Peace? Syrian Policy in the Syrian-Israeli Peace Negotiations”, *Journal of Palestine Studies*, Cilt 26, Sayı: 1, ss. 46-49.

⁵⁵ Charles R. Lister (2015), *The Syrian Jihad: Al-Qaeda, the Islamic State and the Evolution of an Insurgency*, London: Hurst, s. 31.

⁵⁶ Ewan Stein (2021), *International Relations in the Middle East Hegemonic Strategies and Regional Order*, s. 155.

⁵⁷ Britannica, “Assassination of Yitzhak Rabin”, Erişim Tarihi: 24.07.2024, Erişim Adresi: <https://www.britannica.com/topic/assassination-of-Yitzhak-Rabin>.

Yahudilerin vadedilmiş topraklar ülküsüne Hıristiyan Siyonistler de kararlılıkla destek vermişlerdir. İslam dini ve Araplara karşı Siyonist yaklaşımıyla “*Yahudi-Hıristiyan*” medeniyetinin varoluşsal savaş söylemi ile mücadele edilmeye devam edilmiştir.⁵⁸ Geleceğe dair bu mücadele süreci, bölgede daha fazlasını yapmak isteyen İsrail hükümetleri için de önemli bir motivasyon ve destek kaynağı olmuştur.

5. 11 Eylül 2001 Saldırıları ve Sonrasında ABD’nin Sonsuz Savaşı (2001-2011)

11 Eylül 2001 tarihinde Dünya Ticaret Merkezi İkiz Kuleleri ve Pentagon’a yapılan terör saldırıları, ABD açısından küresel seviyede El Kaide örgütünün yuvalandığı birçok bölge ve devlete askeri müdahalelerde bulunabilmenin fırsatını yaratmıştır. Bu sürecin ardından, özellikle İran ve Suriye ile geri dönülmez bir şekilde düşmanlaşma politikası izlenmiştir. “*Şer eksenini*” ve “*haydut devlet*” tanımlamalarıyla bu dönemde bölgedeki devletlere yeni roller biçilmiştir. Bunun yanında, İsrail ile zaten iyi bir seyir izleyen ilişkiler daha sıkı bir şekilde devam etmiştir. Bu durum ise, İsrail’in Filistinlilere karşı izlediği şiddet politikasının seviyesini arttırmıştır. 2001’de Afganistan’ın işgaliyle başlayan süreç, 2003’te Irak’ın tamamen işgal edilmesiyle devam etmiştir. Küresel terör kavramıyla beraber önleyici savaş stratejisi uygulamaya konularak, ABD’ye karşı tehdit algısı her nereden geliyorsa o yere uluslararası hukuk hiçe sayılarak askerî harekâtlar düzenlenmiştir.

ABD açısından 11 Eylül saldırıları devletleri iki tercihten birisini seçmeye zorlamıştır. Bu dönemde ABD Başkanı George W. Bush’un, “*Ya bizdensiniz ya da bize karşısınız*” yaklaşımı ile bölgedeki devletlere karşı açık bir tehdit ve zorlama politikası kullanıldığı görülmektedir.⁵⁹ ABD ve müttefiklerinin yanında durmayanlar ise “*direnış eksenini*” olarak değerlendirilmiştir.⁶⁰ Direniş eksenini içinde yer alan aktörlerden olan İran, Suriye, Hizbullah ve Hamas, bu dönemden başlayarak ABD ve İsrail’in politikalarını benimsememişlerdir. Bu nedenle de, ABD ve İsrail’in bölgedeki başlıca hedefleri olmuşlardır.

Genel olarak değerlendirildiğinde, 11 Eylül 2001 saldırılarından sonra dünya düzeni büyük değişime uğramıştır. Bilhassa Ortadoğu bölgesi ABD’nin uyguladığı sertlik yanlısı politikalarından olumsuz etkilenmiştir. Irak ve İran’ın ardından Suriye de bu dönemde “*şer eksenini*”ne dahil edilmiştir. Suriye, ayrıca Lübnan’daki askeri varlığını sonlandırmıştır. İran ve Suudi Arabistan arasındaki mezhep temelli nüfuz mücadelesi ise şiddetlenmiştir. İsrail’in

⁵⁸ Ewan Stein (2021), *International Relations in the Middle East Hegemonic Strategies and Regional Order*, s. 155.

⁵⁹ Mehmet Emir (2021), “Yirminci Yıldönümünde 11 Eylül: Kopenhag Okulu Çerçevesinde ABD İç ve Dış Politikasının Değerlendirilmesi”, s. 294.

⁶⁰ Ewan Stein (2021), *International Relations in the Middle East Hegemonic Strategies and Regional Order*, s. 162.

Filistinlilere yönelik saldırıları ve genişlemesi ise hızlanmıştır. Lübnan'a yönelik sonuçsuz kalan saldırıları sonrasında yapılan ateşkes ile İsrail Ordusu bu ülkeden geri çekilmiştir. Bu süreçte İran destekli Hizbullah'ın ise Lübnan'daki etkisinin arttığı görülmüştür. Mısır'daki Müslüman Kardeşler hareketi de ABD'nin Büyük Ortadoğu Projesi'nden sonra güç kazanmıştır. Öyle ki, hareketin, bu sürecin ardından giderek daha fazla dikkat çeken siyasi faaliyetleri, zamanla ülke yönetimini değiştirecek ileri bir seviyeye varmıştır. Bu dönemde Ortadoğu'daki gelişmeler ise büyük bir değişimin habercisi olmuş ve bu değişimler de ilerleyen yıllarda Arap Baharı devrimci dalgası ile su yüzüne çıkmıştır.

5.1. Irak'ın İşgali ve İran'ın Hedef Alınması

Körfez Savaşı'nda Kuveyt'i işgal girişimi geri püskürtülen Irak, sonrasında kendisine uygulanan yaptırımlara 10 yıl dayanabilmiştir. Dünya petrol rezervinin yüzde 11'ine sahip olan ülkenin bu dönemde halkı fakirleşmiştir. Irak'ın izlediği politikalar istikrarsızken, aynı zamanda bölge ülkelerine güven vermekten de uzaktır. 2003 yılında kitle imha silahlarının bulunduğu gerekçesiyle ABD tarafından Irak'a kapsamlı bir askerî harekât düzenlenmiş ve diktatoryal Saddam Hüseyin rejimine son verilmiştir. Bu sayede, ABD, güvenilmez gördüğü eski bir müttefikini tasfiye etmiştir. Kitle imha silahlarının bulunduğu bilgisinin ise ilerleyen süreçte gerçek dışı olduğu ve Başkan Bush'un istihbarat raporlarıyla kandırıldığı ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda, Başkanları bile kullanabilen bir güç tarafından, aslında bölgeye askeri müdahalede bulunmaya dair meşruiyet sağlama gerekçesiyle bu argümanın kullanıldığı görülmüştür. Sonuç olarak, ABD'nin çıkarları çerçevesinde Irak'a kapsamlı bir askeri operasyon düzenlenmiştir.

Bu süreci değerlendiren analizlerde, kapsamlı bir bakış açısıyla, ABD tarafından o dönemde, Irak petrol rezervlerinin istikrarı ve güvenliği için buraların mutlaka Batı kontrolünde olması gerektiği değerlendirilmiş ve müdahale için kritik bir gerekçe sunulmuştur. Irak'ın petrol ticaretinde arz kesintisi ya da kısıtlaması yapması suretiyle ABD'nin ekonomik çıkarlarına zarar verdiği vurgusu da yapılmıştır.⁶¹ Ayrıca Irak liderinin 11 Eylül saldırılarıyla ilgili bir kınama açıklaması yapmaması da onun bulunduğu konumda daha fazla kalmaması gerektiği şeklinde değerlendirilmiştir.⁶²

⁶¹ Nafeez Ahmed (2014), "Iraq Invasion was about Oil", *The Guardian*, 20.03.2014, Erişim Tarihi: 24.07.2024, Erişim Adresi: <https://www.theguardian.com/environment/earth-insight/2014/mar/20/iraq-war-oil-resources-energy-peak-scarcity-economy>.

⁶² Patrick Bishop (2001), "Baghdad at Last Offers Sympathy to US", *The Telegraph*, 19.09.2001, Erişim Tarihi: 24.07.2024, Erişim Adresi: <https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middleeast/iraq/1341022/Baghdad-at-last-offers-sympathy-to-US.html>.

İran, 11 Eylül 2001 saldırılarından hemen sonrasında bunu yapanları kınamış ve Amerikan halkı ile dayanışma içinde olduğunu duyurmuştur. Ancak bu çaba dahi onun şer ekseni olarak adlandırılan ve ABD çıkarlarına ters düşen ülkeler kategorisine girmesine engel olamamıştır.⁶³ Tahran, iyi niyet göstergesi olarak bu dönemde terörle mücadele kapsamında Suudi Arabistan ile bir anlaşma imzalamıştır.⁶⁴ Ancak İran'ın yaptığı bu tip hamleler, onun gelecek dönemde Irak ve Kuzey Kore ile beraber ABD politikalarında hedefe oturtulmasını önleyememiştir. ABD'nin bu şekilde bir politikayı benimsemesi ise İran tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Bu bağlamda, İran'ın -Dini Lider'in ifadesiyle- “*Büyük Şeytan*” ile görüşmesinin sonuçsuz kaldığı görülmüştür.

5.2. Suudi Arabistan ile İlişkiler

Bütün çabalarına rağmen İran'ın ABD için hedef ülkelerden birisi haline gelmesi Suudi Arabistan tarafındansa iyi karşılanan bir gelişme olmuştur. Bu dönemde, İran'ın dışlandığı her senaryoda Suudi Arabistan'ın çıkarları bundan olumlu bir şekilde etkilenmiştir.⁶⁵ 11 Eylül saldırılarını gerçekleştirenlerin çok büyük bir kısmının ve El Kaide örgütü yöneticisi Usama Bin Ladin'in Suudi kökenli olması ülkenin stratejik yaklaşımını değiştirmemiştir. El Kaide'nin kuruluş yerinin Suudi Arabistan olması da ayrıca dikkat çekici bir unsurdur. Bununla beraber, Suudi Arabistan yönetimi, Batı ile ilişkilerini her zaman uyumlu ve dikkatli bir çizgide tutmuştur.

Bölgedeki başlıca rakibi İran, İslam Devrimi sonrasında radikal bir politika değişikliği yaşarken, Suudi Arabistan bu durumu Batı ile daha fazla yakınlaşarak çıkar temelli ilişkilerini geliştirme yönüyle değerlendirmiştir.⁶⁶ Diğer taraftan, ABD açısından Suudi Arabistan'ın gerek bölge dengelerini sağlamak, gerekse de uluslararası piyasalara petrolün güvenli bir şekilde akmasını devam ettirmek için vazgeçilemez bir aktör olduğu anlaşılmıştır. ABD'nin küresel seviyedeki gücünü koruyabilmesi ile Suudi Arabistan'la ilişkileri arasında doğrusal bir bağlantı vardır. Amerikan üstünlüğünün devam etmesi için petrol-dolar ilişkisinin güçlü kalması ve sürekliliğin sağlanması çok önemli bir önceliktir. Bu nedenle, Suudi Arabistan'ın mutlakiyetçi ve katı İslam'a dayalı yönetim şekli ABD için hiçbir zaman ciddi bir sorun teşkil

⁶³ Anoushiravan Ehteshami (2008), “Iran and Its Immediate Neighbourhood”, içinde (editörler: Anoushiravan Ehteshami & Mahjoob Zweiri) *Iran's Foreign Policy: from Khatami to Ahmadinejad*, Reading: Ithaca Press, s. 132.

⁶⁴ Ewan Stein (2021), *International Relations in the Middle East Hegemonic Strategies and Regional Order*, s. 163.

⁶⁵ David Ottaway (2009), “The King and Us: U.S.-Saudi Relations in the Wake of 9/11”, *Foreign Affairs*, Cilt 88, Sayı: 3, s. 130.

⁶⁶ Adam Hanieh (2018), *Money, Markets, and Monarchies: The Gulf Cooperation Council and the Political Economy of the Contemporary Middle East*, Cambridge: Cambridge University Press, s. 34.

etmemiştir. Bunun yanında, Suudilere yapılan silah satışlarında hız kesilmemesi noktasında da ikili ilişkilerin sıcak kalması önemlidir.

Riyad yönetimi, ABD'nin 11 Eylül sonrasında benimsediği küresel terörle mücadele ilkesini aynen benimsemiştir. Suudi yönetimi, bu durumu içişlerinde muhalefeti bastırmak için bir fırsat olarak da değerlendirmiştir.⁶⁷ Bunun yanında, Suudi Arabistan, halk örgütlenmelerine dayalı Müslüman Kardeşler (İhvan) örgütünü ülkenin en önemli sorun kaynaklarından birisi olarak görmüştür.⁶⁸ Bu örgüt, eşzamanlı olarak özellikle Mısır'da güç kazanmıştır. 11 Eylül saldırılarından sonra Suudi Arabistan ve Mısır, “ılımlı İslam” (*moderate Islam*) adı verilen bir tür anlayışını tercih etmiş ve kendilerini “radikal İslam” çizgisinden ayırttırmaya çalışmışlardır. İlimli İslam modeli, küresel terörle mücadele için ABD ile daha yakın bir ilişki geliştirmenin yanında, esas olarak dini değil, siyasi yönlü bir eğilimdir.⁶⁹ ABD'ye yönelik yürütülen küresel cihada karşı ılımlı İslam modeliyle şiddetin azaltılabileceği düşüncesi ABD'nin dış politikası için elverişli bir alan sağlamıştır. Diğer yandan, bu dönemde Şiilik de, Ürdün, Mısır ve Suudi Arabistan'da açık bir şekilde ötekileştirilerek, İran'a yönelik ön alıcı bir politik kararlılık gösterilmiştir.⁷⁰

İran ve Suudi Arabistan arasındaki güç mücadelesi, bu dönemde ABD'nin çıkarlarına uygun bir konjonktür oluşturmuştur. İran'ın gücünün kırılması, Suudi Arabistan'ın istenen siyasi yörüngede tutulması ve bu sayede Ortadoğu aktörlerinin tercihlerine yön verebilme fırsatı ABD'nin bölge politikaları için pozitif unsurlar olarak görülmüştür. ABD'nin Irak bataklığına saplandığı bu dönemde onun emperyalist eylemlerine yönelik şiddetli tepkiler, -kısmen de olsa- bu şekilde engellenmeye çalışılmıştır.

5.3. Arap-İsrail Çatışma Dinamikleri

ABD'nin 11 Eylül sonrası dönemde izlediği sertlik yanlısı politikalara en çok uyum gösteren aktör Suudi Arabistan olmuştur. ABD'nin İran'a yönelik hasmane yaklaşımı bu dönemde Riyad tarafından olumlu karşılanmıştır. Bunun yanında, Suudi Arabistan, 2002 yılında Arap Barışı Girişimi'ni başlatmıştır. Bu girişimin özü, İsrail ile sorunların çözülmesine dayanmıştır.⁷¹ İsrail'in 1967'de işgal ettiği yerlerden ayrılması karşılığında onun tanınması ve

⁶⁷ Noam Chomsky & Gilbert Achcar (2007), *Perilous Power: The Middle East & U.S. Foreign Policy: Dialogues on Terror, Democracy, War, and Justice*, Boulder: Paradigm Publishers, s. 13.

⁶⁸ Ewan Stein (2021), *International Relations in the Middle East Hegemonic Strategies and Regional Order*, s. 166.

⁶⁹ A.g.e., s. 167.

⁷⁰ Elizabeth Monier (2015), “Egypt, Iran, and the Hizbullah Cell: Using Sectarianism to ‘De-Arabize’ and Regionalize Threats to National Interests”, *The Middle East Journal*, Cilt 69, Sayı: 3, ss. 343-346.

⁷¹ Arap Barışı Girişimi, kimilerine göre 2020 yılında imzalanan İbrahim Anlaşmaları'nın öncü hamlesidir. Bölgesel barışın sağlanabilmesi için önemli bir niyet göstergesidir.

ilişkilerin normalleşmesi öngörülmüştür.⁷² Suudi Arabistan, bu hamlesiyle hem ABD'nin güvenilir müttefiki, hem de barışsever ve makul bir devlet olduğunu göstermeye çalışmıştır. Ancak İsrail tarafından bu girişime karşılık verilmemiş ve şiddet politikasına devam edilmiştir. İran'ın şer eksenine kapsamına sokulması ve Hamas'ın terör örgütü kategorisinde yer alması İsrail için politik koşulların çıkarlar doğrultusunda daha iyi bir şekilde kullanılabilmesini sağlamıştır. 2008 yılında dönemin İsrail Dışişleri Bakanı Tzipi Livni, ülkesinin Hamas ile mücadelesini Batı'nın mücadelesi olarak tanımlamış ve ABD ile Avrupa ülkelerini kendilerine destek olmaya davet etmiştir.⁷³ İsrail'in Filistinlilere yönelik uyguladığı şiddeti sürekli arttırması karşısında Oslo Barış Antlaşması sürecinden de hızla uzaklaşmıştır.⁷⁴ İzlenen bu gerilim ve şiddet politikası, beklenen barışın olumlu havasını ortadan kaldırmış ve terör, şiddet ve şüphecilik eğilimleri iki aktörün ilişkilerini belirleyen belirgin kavramlar olmuştur.

5.4. İran, Lübnan, Suriye ve Mısır ile İlişkiler

ABD'nin 11 Eylül politikaları sonucunda dışlanan İran'ın sosyal ve ekonomik yapısı bu aktörün izlediği politikalarına doğrudan yansımıştır. Seçim sonucunda reformistlerin yerine tercih edilen muhafazakâr Cumhurbaşkanı Mahmud Ahmedinejad yönetiminde, İran Devrim Muhafızları, ülke yönetimi ve dış politika yapım sürecinde daha etkin bir özne haline gelmiştir.⁷⁵ Devrim Muhafızları, İran Parlamentosu'nun üçte birine de hâkim olmuştur.⁷⁶ Bunun yanı sıra, Ahmedinejad tarafından halka en kötünün geride kaldığı ve en iyinin gelmesi için bütün çabanın sarf edildiği mesajı iletilmiştir.⁷⁷ ABD'nin İran'ı şer eksenine dahil etmesi karşılığında, “*Büyük Şeytan*”, aynı zamanda İran'ın rejimini de sağlamlaştırmıştır. Bununla beraber, İran'ın desteklediği Hizbullah'ın Lübnan'da 2006 yılında İsrail karşısında elde ettiği görece başarı ve İsrail'in ateşkes sonrasında geri çekilmesi (daha öncesinde 2000 yılında işgal bölgesinden çekilmişti) İran ve destekçilerine büyük moral vermiştir. Bu şekilde, bölgede İsrail'in silah gücüyle yenilebileceği algısı oluşmuştur. İran, bu dönemde hem Hizbullah, hem de Hamas ile güçlü ilişkilerini devam ettirmiştir. İsrail'e yönelik her hamle içeride dini

⁷² Elie Podeh (2014), “Israel and the Arab Peace Initiative, 2002–2014: A Plausible Missed Opportunity”, *The Middle East Journal*, Cilt 68, Sayı: 4, s. 586.

⁷³ Sandra Simonsen (2019), “Discursive Legitimation Strategies: The Evolving Legitimation of War in Israeli Public Diplomacy”, *Discourse & Society*, Cilt 30, Sayı: 5, s. 510.

⁷⁴ Guy Ben-Porat & Shlomo Mizrahi (2005), “Political Culture, Alternative Politics and Foreign Policy: The Case of Israel”, *Policy Sciences*, Sayı: 38, ss. 184-187.

⁷⁵ Eva Patricia Rakel (2007), “Iranian Foreign Policy since the Iranian Islamic Revolution: 1979–2006”, s. 181.

⁷⁶ Roozbeh Safshekan & Farzan Sabet (2010), “The Ayatollah's Praetorians: the Islamic Revolutionary Guard Corps and the 2009 Election Crisis”, *The Middle East Journal*, Cilt 64, Sayı: 4, s. 544.

⁷⁷ Manochehr Dorraj & Michael Dodson (2009), “Neo-Populism in Comparative Perspective: Iran and Venezuela”, *Comparative Studies of South Asia, Africa and the Middle East*, Cilt 29, Sayı: 1, s. 143; Ewan Stein (2021), *International Relations in the Middle East Hegemonic Strategies and Regional Order*, s. 170.

otoriteyi sağlamlaştırırken, reformist beklentileri zayıflatmıştır.⁷⁸ İran rejimi ise, ABD'nin de tıpkı SSCB gibi uzun bir zaman geçmeden çöküşe geçeceğini değerlendirmiştir.⁷⁹

İran'ın direniş ekseninde Hizbullah-Hamas bağlantısını sağlaması nedeniyle Suriye de bu süreçte çok önemli bir aktördür. ABD tarafından şer eksenine dahil edilmesiyle⁸⁰ beraber Golan Tepeleri'ni geri alma umudu kalmayan Suriye, İran ve Hizbullah'a giderek daha fazla yanaşmıştır. İran'ın bölgesel politikaları açısından da bu durum müspet bir gelişme olmuştur. Suriye açısından ise, 2003 yılında işgal edilen Irak gibi bir akıbetin kendisini de beklediği algısı oluşmuştur. Suriye'de İran'ın kurumsallaşmasına benzer bir siyasi reform yapısı olmadığı için ise, muhaliflerin beklentilerine politik alan içinde cevap verme olanağı olmamıştır. Şer eksenine dahil edilmesinin ardından 2005 yılında Lübnan'daki askeri varlığı da sona eren Suriye, bu dönemden itibaren sürekli güç kaybeden ve kırılğan bir aktör haline gelmiştir.

Lübnan'da Hizbullah'ın etkisi ortaya çıkan güç boşluğunu doldurması sayesinde artmıştır. Bu andan itibaren İsrail'e yönelik saldırılarını arttıran Hizbullah, Ortadoğu'da dengelerin değişebileceğini göstermiştir. Yeni gelişmeler çerçevesinde Hizbullah artık Lübnan'ın en güçlü aktörü olmuş ve bu sayede İran'dan daha fazla destek almıştır. İsrail ve onun en büyük müttefiki ABD'ye karşı en yakın tehlike bölgesinde güçlü bir meydan okuma girişimi Hizbullah'ı daha fazla dikkate alınan bir aktör seviyesine yükseltmiştir. Hizbullah, artık Suriye ile de daha güçlü ilişkiler geliştirebilmiştir. Ancak 2011 yılında Suriye rejimi politik ve ekonomik güç kaybının olumsuz sonuçlarıyla karşılaşacaktır.

Mısır ise, çıkarları doğrultusunda Ortadoğu güvenliği için ABD ile müttefiklik ilişkisini güçlendirdiği gibi, Gazze Şeridi blokajı ve Hamas'a mesafeli duruşuyla da İsrail ile bağlantısını istikrarlı bir seviyede tutmayı başarmıştır. Kahire, ABD'nin küresel terörle mücadelesine kararlı bir destek sunarken, buna dair hukuksuz istihbarat toplama ve işkenceyi içeren uygulamalara da karşı çıkmamıştır. Hatta Kahire'deki rejimin buna belirli sınırlar çerçevesinde dahil olduğu da iddia edilmiştir.⁸¹

ABD Başkanı George W. Bush'un yeni bir strateji olarak öne sürdüğü Büyük Ortadoğu Projesi de Mısır tarafından olumlu karşılanmıştır. Bush, Irak'taki başarısızlığını yeni bir

⁷⁸ A.g.e., s. 171.

⁷⁹ Masoud Kazemzadeh (2007), "Ahmadinejad's Foreign Policy", *Comparative Studies of South Asia, Africa and the Middle East*, Cilt 27, Sayı: 2, s. 426.

⁸⁰ *BBC News* (2002), "US expands 'axis of evil'", 06.05.2002, Erişim Tarihi: 20.07.2024, Erişim Adresi: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/1971852.stm>.

⁸¹ Ewan Stein (2021), *International Relations in the Middle East Hegemonic Strategies and Regional Order*, s. 178.

hamle ile telafi etmek istemiş ve bunun için Mısır'ı demokratikleşmenin rol modeli olarak göstermiştir.⁸² Cumhurbaşkanı Mübarek, bu proje çerçevesinde basın üzerindeki sansürü gevşetmiş ve muhalefete daha fazla alan açmıştır. Bu sayede, 2005 yılındaki Cumhurbaşkanlığı ve Parlamento seçimlerinde Müslüman Kardeşler büyük bir güç kazanmıştır. Parlamento'ya 88 bağımsız milletvekili gönderen Müslüman Kardeşler, ülkenin daha rekabetçi bir siyasi yapıya dönüşümünü ifade etmiştir.⁸³ 2005 yılından itibaren Müslüman Kardeşler hareketi Mısır'da sürekli güç kazanmıştır. Diğer bir ifadeyle, Müslüman Kardeşler örgütü, büyük yönetsel baskılara rağmen her yıl halkın desteğini daha fazla olarak gücünü arttırmıştır. 25 Ocak 2011 günü ise Mısır tarihi için çok önemlidir. Mısır'da yönetime karşı beklenen değişim talepleri bu tarihte nihayet kitlesel halk hareketlerine dönüşmüştür. 25 Ocak-11 Şubat 2011 tarihleri arasındaki kitlesel gösteriler karşısında Mübarek görevini Askeri Konsey'e devretmiştir. Böylece, 30 yıl süren Mübarek dönemi kapanmıştır.

6. Arap Baharı ve Sonrasında Ortadoğu'nun Bölgesel Düzeni (2011-2020)

Arap Baharı olayları, 2010 yılı sonlarından başlayarak bütün Ortadoğu bölgesini etkileyen bir dizi halk hareketinden oluşmaktadır.⁸⁴ Otoriter yönetimlere karşı halkın beklentilerinden kaynaklanan ve ülke yönetimlerine gösterilen doğrudan tepkisel bir eylemler zinciridir. Bu süreçte, kitleler, otoriter ve baskıcı liderlerin yerine daha demokratik ve özgürlükçü bir siyasi düzen için harekete geçmiştir. Ancak bazı analizlere göre, Arap Baharı eylemleri de eski Sovyet coğrafyasındaki “*renkli devrimler*” gibi Batı merkezli bir projenin uzantısı veya Büyük Ortadoğu Projesi'nin bir parçasıdır. Bu yaklaşıma göre, ABD'nin bölgeyi yeniden kendi çıkarları doğrultusunda şekillendirme girişiminin de önemli bir unsurudur. Bu doğrultuda, ABD, Obama döneminde, bölgedeki ılımlı İslamcı güçleri iktidara taşıyarak, bölgedeki çıkarlarını ve gücünü korumayı amaçlamıştır.

Arap Baharı süreci, kısmi bir demokratikleşme deneyimi yaşayan Tunus ve tarihinde ilk kez özgür ve demokratik seçimler düzenleyen Mısır dışında, eski yönetimlerin değişmesini sağlayamamış ve bu nedenle başarılı olamamıştır. Ayrıca Mısır'da da kısa süre içerisinde yeni askeri düzene dönmüş ve Tunus'ta da parlamenter demokrasi zaman içerisinde daha otoriter

⁸² Yoram Meital (2006), “The Struggle over Political Order in Egypt: The 2005 Elections”, *The Middle East Journal*, Cilt 60, Sayı: 2, s. 264.

⁸³ Ewan Stein (2021), *International Relations in the Middle East Hegemonic Strategies and Regional Order*, s. 179.

⁸⁴ Detaylar için bakınız; Ozan Örmeci & Marwen Ben Jennana (2024), “The Effect of the European Union's Southern Neighborhood Policy on the Tunisian Democratization Process”, *UPA Strategic Affairs*, Cilt 5, Sayı: 1, Mart 2024, ss. 48-50.

bir Başkanlık sistemine doğru evrilmiştir. Arap Baharı sürecinde Ortadoğu coğrafyasında bölgesel liderlik anlayışı ise birçok ülkeyi ve toplumsal/siyasi grubu cezbetmiştir. Bu süreçte “rol model” olarak öne çıkarılan Türkiye, Sünni İslam anlayışının önemli merkezlerinden olan Suudi Arabistan, devrimci hareketlere ve özellikle Şii gruplara daima esin kaynağı olan İran, *El Cezire (Al Jazeera)* kanalı sayesinde büyük bir yumuşak güce erişen Katar, kendisine özgü bir demokratik rejim oluşturmaya başlayan Tunus, birçok Arap ülkesinde özgürlük taleplerinin arttığı ve seçimlerin gündeme geldiği bir ortamda hızla yükselişe geçen İhvan veya Müslüman Kardeşler gibi grupların yanında, IŞİD ve El Kaide gibi radikal İslam anlayışına dayalı terör grupları da Arap Baharı döneminde bölgenin yeniden tasarlanması sırasında kendi İslam anlayışlarını diğer aktörlere kabul ettirmek istemişlerdir. Ancak ABD’nin tasarladığı Arap Baharı olayları beklenen etkiyi oluşturamamış ve birtakım pozitif gelişmeler yaşansa da, hiçbir aktör diğerleri üzerinde belirleyici bir hâkimiyet kuramamış ve bölge genelinde bir ılımlı İslami yönetim modeli oluşturulamamıştır. Neticede Türkiye’de bile demokrasi çitası güvenlik riskleri nedeniyle Arap Baharı süreci sonrasında hızla azalmıştır.

İran açısından ise, bu ülkedeki dini otoritenin ABD’ye direnişi Arap Baharı sürecinde de devam etmiştir. İran, Suriye’deki olası rejim değişikliğine açıktan karşıt bir politika izlemiştir.⁸⁵ Tahran, Suriye’nin toprak bütünlüğüne vurgu yapmış ve Beşar Esad rejiminin devamını sağlamak için farklı stratejiler uygulamıştır. Dini otorite, bu yeni dönemde yapacağı siyasi hamlelerde reform yanlılarının büyük değişim beklentileri karşısında daha dikkatli hareket etmiştir. Diğer yandan, Suudi Arabistan ise, bölgesel liderlik konusunda özellikle İran’ı engelleyen bazı stratejilere odaklanmıştır. Yemen’de daha aktif bir politika izleyen İran’ın etkinliğinden rahatsız olmuş ve bunu önlemeye çalışmıştır. ABD ile iyi ilişkiler geliştirirken, Suriye’de ise muhalif unsurlara destek vererek demokratik bir geçiş olması stratejisini izlemiştir. Bu bağlamda, Riyad, Suriye’de açıktan rejim muhaliflerini desteklemiştir. İsrail ise, bu süreçte, özellikle Hamas’a karşı uyguladığı sertlik politikasını sürdürmüştür. Filistin’e yönelik politikasını değiştirmedeği gibi, Arap Baharı olaylarını kendi çıkarları doğrultusunda değerlendirmiştir. Tel Aviv, bu süreçte Arap-İsrail barışına dair farklı bir politika izlememiştir. Arap Baharı olayları zamanla İran ve Suudi Arabistan arasında mezhepsel bir güç mücadelesine dönüşürken, İsrail açısından ise Filistinlilere karşı uyguladığı politikalarını daha etkin bir şekilde devam ettirebilme fırsatı olarak değerlendirilmiştir.

⁸⁵ Ewan Stein (2021), *International Relations in the Middle East Hegemonic Strategies and Regional Order*, s. 184.

Geniş bir çerçeveden değerlendirildiğinde, Arap Baharı süreci başlangıçta Mısır'da Müslüman Kardeşler örgütünün yükselişini sağlamış olsa da, sonrasında İhvincılar darbe girişimiyle iktidardan uzaklaştırılmışlardır. Demokrasi getirme söylemiyle başlatılan ABD projesinin ilk olumsuz sonucu burada görülmüş ve ilginçtir ki ABD de Sisi'nin yaptığı darbeyi kınamamıştır. Suriye ve Yemen'deki eylemlerden de olumlu bir sonuç alınamamıştır. Suriye'de Esad rejimi büyük güçlülere rağmen yerinde kalırken, Yemen'de Husilerin daha da güçlendiği görülmüştür. Suudi Arabistan ve İran arasında mezhepsel bölge liderliği rekabeti ise bu süreçte yoğunlaşmıştır. Ek olarak, IŞİD gibi din temelli ve şiddet yanlısı bazı terör örgütlerinin ortaya çıktığı ve İslam dinine büyük leke süren bu radikal grupların bölgesel sorunların artmasına neden olduğu görülmüştür. Bu süreçte İsrail'in Filistinlilere yönelik saldırılarında ve yayılma (yerleşme) politikalarında da keza somut bir artış görülmüştür. Müttefiki ABD ile uyumlu olarak, İsrail de bu süreçte İran ve Suriye'ye karşı politikalar izlemiştir. İran ise, kendisini şer eksenini tanımlayan ABD'ye karşı ortaklarıyla beraber direniş ekseninde mücadelesini sürdürmüştür. Nükleer programının rafa kaldırılması karşılığında yaptırımların hafifletilmesine yönelik anlaşma ABD ile ilişkileri bir süreliğine yumuşatsa da, Donald Trump'ın Başkanlığı döneminde Washington'da yeniden eski yaklaşıma dönülmüştür. Başkan Trump döneminde, ABD, Suudi Arabistan, Mısır ve İsrail ile ilişkilerin daha yakın olmasına özen göstermiş ve Abraham (İbrahim) Anlaşmaları ile İsrail'i Arap devletleri nezdinde meşrulaştırmıştır.

2017 yılında göreve başlayan ABD Başkanı Donald Trump döneminde Ortadoğu ilişkilerinde ciddi değişimler görülmüştür. Trump, İran ile imzalanan nükleer anlaşmadan (JCPOA) geri çekilerek, bu ülkeye yönelik sert yaptırımlar uygulamaya devam etmiştir. Trump, İran'a karşı Obama yönetiminden daha sert bir tavır takınarak Ortadoğu'da bu aktörün etkinliğini sınırlayıcı bir strateji benimsemiştir. Bu çerçevede, önemli bir İran Generali olan Kasım Süleymani de ABD tarafından öldürülmüştür. Trump, ülkesinin Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ile müttefiklik ilişkisini ise daha güçlü bir şekilde devam ettirmiştir. Örneğin, bu dönemde Yemen'e askeri olarak müdahalede bulunan Suudi Arabistan desteklenmiştir. İran'ın karşısında yer alan Suudi yönetiminin buna dair her hamlesine politik, ekonomik ve lojistik destek sağlanmıştır. Trump, İsrail ile ikili ilişkileri daha fazla güçlendirme stratejisi de izlemiştir. Bu bağlamda, 2017 yılında Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak tanımış ve ABD Büyükelçiliği'ni buraya taşımıştır. Diğer yandan, Filistin yönetimiyle ilişkilere eski Başkanlardan daha az önem vermiştir. Daha ziyade IŞİD ile mücadeleye ağırlık vermiş, ancak onun döneminde yapılan askeri operasyonlarla örgüt tamamen yok

edilememiştir. Trump yönetimi, Suriye’de Rusya ve İran’ın etkinliğini kırmaya çalışmış, ancak bunda başarılı olamamıştır. Trump, ayrıca, Suriye’deki Kürt gruplara IŞİD ile mücadele gerekçesiyle büyük miktarda askeri destek sağlanmıştır. Trump döneminde Ortadoğu’ya yönelik birçok strateji izlense de, bunlar, ABD’nin çıkarlarını gerçekleştirmesi için yetersiz kalmış ve bölgedeki istikrarsızlık hali devam etmiştir.

6.1. Arap Baharı ve Dini Çerçevesi Yeni Bölgesel Düzen

Arap Baharı olayları her ne kadar Ortadoğu’da halkların demokrasi beklentisi şeklinde başlasa da, devamında bölgesel güçlerin İslam dini çerçevesinde güç dengelerini kendi lehlerine çevirme rekabetine dönüşmüştür. Ekonomik yönden çok güçlü bir aktör olan Katar da bu politikaya dahil olmuştur. Katar, Müslüman Kardeşler örgütüne 8 milyon dolar yardım yaparken, Hamas’a ise 1 milyar doların üzerinde destekte bulunmuştur.⁸⁶ Bunun yanında, Suriye’de ise muhaliflere ekonomik destek vermiştir. Katar, ABD’nin koruması altında bir devlet olarak politikalarını belirli sınırlar çerçevesinde gerçekleştirebilmiştir. Ortadoğu’daki en büyük ABD üssünün Katar’da olması, İsrail ile daha iyi ilişkiler geliştirebilmesi ve *El Cezire* televizyonu ile etkili bir medya gücüne sahip olması bu küçük aktörün de dikkate alınmasını sağlamıştır.

Mısır’da Mübarek rejiminin devrilmesinden sonra Müslüman Kardeşler hareketinin önünde onu sınırlandırabilecek bir engel kalmamıştır. 15 Şubat 2011 tarihinde iktidarını Askeri Konsey’e devreden Mübarek rejiminin ardından siyasi olarak gücünü ortaya koyabilen Müslüman Kardeşler, ülke tarihindeki ilk demokratik ve özgür seçimleri kazanmış ve ertesi yıl İhvan destekli siyasetçi Muhammed Mursi yeni Mısır Cumhurbaşkanı olmuştur. Mursi yönetimindeki Mısır, Suriye İç Savaşı’nda muhaliflere destek vermiştir. Ayrıca ülkede sosyal ve ekonomik birtakım düzenlemeler de yapılmıştır. Cumhurbaşkanı Mursi, ilk yurt dışı ziyareti için Suudi Arabistan’a gitmiştir. Doha’da 2013 yılı Mart ayında düzenlenen Arap Liderleri Zirvesi’nde, Mursi, “*Mısır, herhangi bir ülkenin iç işlerine karışmamaya dikkat ediyor... Herkesin bunun farkında olmasını istiyorum. Mısır kimsenin işlerine karışmaz ve kimsenin Mısır’ın işlerine karışmasını da asla kabul etmeyecektir.*” ifadesini kullanmıştır.⁸⁷ Mursi döneminde İsrail ile ilişkiler aslında o kadar da gerilimli olmamıştır. İki ülke arasındaki ilişkiler eski haliyle devam etmiştir. Gazze ile Mısır’ın bağlantısı olan Refah sınır kapısı ise eskiden olduğu gibi yine kapalı tutulmuştur. Mursi, İran’a karşı ise olumsuz tavır takılmaktan

⁸⁶ Ewan Stein (2021), *International Relations in the Middle East Hegemonic Strategies and Regional Order*, s. 186.

⁸⁷ A.g.e.

kaçınmıştır. Nitekim kendisi, İran'ı 30 yıl aradan sonra ziyaret eden ilk Mısır Cumhurbaşkanı olmuştur. Ancak Mursi, özellikle Suriye'de İran'a karşı bir politika izlemekten vazgeçmemiştir. Suriye'deki yaşanan şiddet olaylarında tarafların tutumları farklı olmuştur. Buna karşın, Mursi'nin izlediği politikalar daha çok kendi ülkesinde tepki çekmiştir. Halkta oluşan tepkinin sonlandırılması için Mısır Ordusu Mursi'ye önce bir muhtıra vermiştir. 1 Temmuz'da verilen muhtıranın ardından, 3 Temmuz 2013 tarihinde de Mursi yönetimine karşı Mısır Ordusu tarafından bir askeri darbe yapılmıştır. Mursi ve birçok Müslüman Kardeşler örgütü üyesi gözaltına alınmış ve ardından tutuklanmıştır. Müslüman Kardeşler örgütünün faaliyetleri yasaklanmış ve yeni dönemde önceden Genelkurmay Başkanı olan Abdülfettah el-Sisi Cumhurbaşkanı olmuştur.

Suriye'de ise bu süreçte Beşar Esad rejimine karşı güçlü bir muhalif isyan başlamıştır. Esad rejimi yerine Batı değerlerine daha yakın yeni bir yönetimin kurulması için geniş bir koalisyon oluşturulmuştur. Rejim ile şiddetli çatışmalara giren isyancılar ise başlarda geniş toprakları kontrolleri altına alsalar da, ilerleyen süreçte büyük başarı elde edememiştir. 2014 yılına gelindiğinde ise, Suriye'nin düzensiz ve istikrarsız yapısından kaynaklanan olumsuz durumundan faydalanarak halifeliğini ilan eden IŞİD terör örgütü tarafından ülke topraklarının önemli bir kısmı ele geçirilmiştir. IŞİD, vahşet uygulamasına dayalı çeşitli korku yöntemleri uygulayarak bu dönemde çok geniş bir alanda kontrolü sağlamıştır. Ancak Suriye rejimi, Türkiye, Batılı ülkeler ve Körfez ülkelerinin bütün uğraşlarına rağmen, İran ve Rusya'nın desteği sayesinde yıkılmamıştır. 2015 yılı sonlarında Rusya'nın Suriye'ye askeri olarak müdahale etmesiyle de rejim kendisini güvenceye almıştır. Yani bir anlamda ABD ve müttefiklerinin Suriye'de rejim değişikliği girişimleri başarısız olmuştur. Ancak ABD'nin Ortadoğu'daki çıkarlarına yönelik planlarında herhangi bir değişiklik görülmemiştir. ABD, Katar'daki askeri üste 10.000'den fazla askerini konuşlandırmaya devam etmiştir. Washington, küresel terörle mücadele söyleminden de vazgeçmemiştir. Ortadoğu'ya silahlı insansız hava aracı sevkiyatını da hızlandırmıştır. İran'ın düşmanlaştırılmasına da aynen devam edilmiştir. ABD tarafından izlenen politikalarda, Suudi Arabistan'ın yanında durularak, Sünni-Şii mezhepsel rekabetinin bölgede bir ayrışma nedeni olarak kalması ve bölgenin parçalı yapısının devamına dikkat edilmiştir.

ABD'de Başkanlığa seçilen Barack Obama döneminde İran politikası değişmese de, IŞİD'e karşı ortak bir yaklaşımın benimsendiği görülmüştür.⁸⁸ 2015 yılı Ağustos ayında İran'ın nükleer programını durdurması karşılığında uluslararası yaptırımların sınırlandırılması

⁸⁸ A.g.e., s. 194.

konusunda anlaşmaya varılmıştır. Ortak Kapsamlı Eylem Planı veya JCPOA, ABD, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin daimî üyeleri ve Almanya (P5+1) ile İran arasında imzalanmıştır. ABD Başkanı Obama, yapılan antlaşmaya farklı bir amaç daha yükleyerek, bu durumun dini otoriteye karşı reformistleri güçlendireceğini ifade etmiştir.⁸⁹ Oysaki asıl çaba Büyük Ortadoğu Projesi'ne direnen bir aktörün daha fazla güçlenmesini önlemeye yöneliktir. Diğer yandan, İran ve onun önemli bir uzantısı olan Hizbullah, Suriye İç Savaşı başladığından beri bu aktöre yönelik politikalarını öncelikli olarak uygulamışlardır. İsrail'e yönelik icra edilen politikalarda bir değişiklik olmasa da, Suriye'de Esad rejiminin yerinde kalması daha öncelikli bir gündem olmuştur. Şer ekseni olarak tanımlanan ve buna karşın kendi direniş ekseninde yer alan önemli bir aktörün varlığı hem İran, hem de Hizbullah için önemli bir çıkar unsurudur. İran Dini Lideri Ali Hamaney, “*ABD ve İsrail'in Müslümanlar arasında nifak tohumu ekerken, İslam Cumhuriyeti'ne karşı El Kaide ve IŞİD'i kurduklarını ancak şimdi sonuçlarına katlandıklarını*” ifade etmiştir.⁹⁰ Buna karşın, İran'daki reformistler izlenen Suriye politikasını benimsememişlerdir. Onlara göre, Batı ile ilişkilerin yumuşama sürecine devam edilmesi gerekiyordu.⁹¹ Buna karşın, dini otorite için mevcut durum mezhep politikası üzerinden elverişli bir politika izleme olanağı sağlamıştır. Dini otoritenin Suriye politikası sayesinde ülke içindeki reformistlerin beklentileri de zayıflamıştır.⁹²

6.2. Batı Yanlısı Aktörler ve Ayaklanmalar

ABD'nin İran ile ilişkilerinde Ortak Kapsamlı Eylem Planı (JCPOA) vasıtasıyla yumuşama sürecine girmesi Suudi Arabistan tarafından olumlu karşılanmamıştır. Bölgede ABD'nin en önemli Müslüman müttefiki olan Suudi Arabistan, İran'ın mevcut konumunun devam etmesi gerektiğini değerlendirmiştir. İran ile ABD arasında politik olarak ilişkilerin normalleşmesi ise Suudi Arabistan'ın önemini azaltacaktı. Bu nedenle, ikili ilişkilerdeki yakınlaşma Suudi Arabistan'ın çıkarlarına aykırı bir gelişme olmuştur. Diğer yandan, İsrail de bu gelişmelerden rahatsız olmuştur. ABD'nin İran ile belirli bir seviyede ortak uzlaşya varma ihtimali İsrail'in de çıkarlarına ters düşen bir gelişmeydi. İsrail için İran en başta gelen düşman olduğuna göre, ABD ile İran arasındaki yumuşama süreci İsrail'in müttefiki ile olan ilişkilerini olumsuz yönde etkileyecekti. Bu nedenle, bölgedeki ABD müttefikleri bu yakınlaşmayı çıkarlarına aykırı olarak görmüşlerdir.

⁸⁹ A.g.e.

⁹⁰ Shahram Akbarzadeh (2015), “Iran and Daesh: The Case of a Reluctant Shia Power”, *Middle East Policy*, Cilt 22, Sayı: 3, s. 46.

⁹¹ Emile El-Hokayem (2007), “Hizbullah and Syria: Outgrowing the Proxy Relationship”, s. 56.

⁹² Shahram Akbarzadeh (2015), “Iran and Daesh: The Case of a Reluctant Shia Power”, s. 51.

İsrail ve Suudi Arabistan'ın İran'a karşı olmaları onları ortak bir zeminde buluşturmuştur. Dönemin ABD Başkanı Obama, İsrail'in Batı Şeria'daki işgal ettiği toprakları durdurmasına yönelik 2334 sayılı Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararını desteklemiştir. Ancak bu, özünde sadece sembolik bir hamleydi. Ayrıca, ABD, müttefiki İsrail'e olan 3,1 milyar dolarlık askeri yardımını bu dönemde 3,8 milyar dolara yükseltmiştir. İsrail Başbakanı Binyamin Netanyahu'ya göre, bölgedeki şeytanlar “İran, Hizbullah, Hamas, IŞİD ve Müslüman Kardeşler”dir. İran ile varılan nükleer anlaşmanın durdurulması ve yaptırımların hafifletilmesi İsrail için kabul edilemez bir gelişme olmuştur. Nitekim Netanyahu, anlaşmanın İran'ı ödüllendirdiğini, bunun sayesinde yüz milyarlarca dolar kazanılacağını ve bu paranın Ortadoğu'da terörün finansmanında kullanılacağını ifade etmiştir.⁹³

Suudi Arabistan açısından Arap Baharı olaylarının ülke içindeki muhalefeti harekete geçirme ihtimali önemli ve dikkate alınan bir risk unsuru olmuştur. Özellikle Mısır'daki halk hareketi sonucunda devrilen rejimden çok etkilenilmiştir. Bu bağlamda, Müslüman Kardeşler hâkimiyetinin Suudi Arabistan muhalefeti için önemli bir örnek teşkil etmesinden endişelenilmiştir. Riyad yönetimi, özellikle ekonomik boyutuyla yaptığı düzenlemelerle halkın ayaklanma ihtimalini ortadan kaldırmıştır. Ekonomik olarak ücretlerin artışı, istihdam sağlanması ve konut sübvansiyonları sağlanmıştır. Bu harcamalar 100 milyar doları aşmıştır.⁹⁴ Ancak 2014-2016 yılları arasında petrolün varil fiyatının 110 dolardan 30 dolara düşmesi karşısında bu durum rejimin ekonomik planlarını olumsuz yönde etkilemiştir.⁹⁵

Bu dönemde uluslararası kamuoyunda tanınmaya başlayan Suudi Arabistan Veliht Prensi Muhammed bin Selman'ın girişimleriyle, halkın sosyal güvenlik hizmetleri ve ekonomik refahı desteklenerek herhangi bir rejim değişikliğine gerek olmadığı algısı yaratılmıştır. Prens Muhammed, gereken reformları kendilerinin yapabileceği fikriyle “*Vizyon 2030*” girişimini de uygulamaya geçirmiştir. Veliht Prens, devletin yönetim biçimindeki bazı değişimlerle modern bir yapıya geçilebileceği varsayımıyla hareket etmiştir. Bu yeni yaklaşım ile ülke içinde istikrarın sağlanabileceği ve aynı zamanda daha etkili bir dış politikanın izlenebileceği öngörülmüştür.⁹⁶ Dış politika mücadelesi özellikle İran ve Müslüman Kardeşler'in Suudi Arabistan nüfuz alanındaki eylemlerini etkisiz hale getirmeye dayanmıştır. Suudi rejimine

⁹³ Ewan Stein (2021), *International Relations in the Middle East Hegemonic Strategies and Regional Order*, s. 198.

⁹⁴ A.g.e., s. 199.

⁹⁵ A.K. Pasha (2016), “Saudi Arabia and the Iranian Nuclear Deal”, *Contemporary Review of the Middle East*, Cilt 3, Sayı: 4, s. 394.

⁹⁶ Ewan Stein (2021), *International Relations in the Middle East Hegemonic Strategies and Regional Order*, s. 199.

muhalefet edenler de Şiiilik ile ilişkilendirilerek ötekileştirilmiştir.⁹⁷ Ayrıca, Muhammed bin Selman, özellikle ülkenin İslam dinini daha ılımlı uygulamaya başladığını da belirterek, ülke genelinde daha hoşgörülü bir yaklaşımın benimsendiğini vurgulamıştır. Bu konuda din ulemasının da reform yönlü fetvalar vermesine yönelik sert telkinlerde bulunulmuştur.⁹⁸

Mezhepçilik temelinde bir dış politika izlenmesi, geleneksel olarak Suudi rejiminin çıkarları için elverişli olmuştur. Nitekim ABD'nin tanımlamasına uygun olarak, İran, IŞİD ve Müslüman Kardeşler, Veliht Prens Muhammed bin Selman tarafından Suudi Arabistan'ın “şer üçgeni” olarak nitelendirilmiştir.⁹⁹ Müslüman Kardeşler örgütü, Arap Baharı'nın yayılması bağlamında olumsuz bir şekilde kavramsallaştırılırken, diğer taraftan Suriye halkı da İran rejiminin etkisindeki bir yönetimin elinde olan ve kurtarılması gereken din kardeşleri olarak tanımlanmıştır.¹⁰⁰ Suudi yönetimi, bir yandan Müslüman Kardeşler hareketini hedef alırken, bir yandan da kontrolü altında olmayan İslamcı örgütlerin güçlenmesini istememiştir.

Suudi Arabistan ile Mısır arasındaki ilişkiler bölgesel liderlik konusunda da kritik önem taşımıştır. Nitekim Mısır'da 2013 yılı Temmuz ayında Mısır'da gerçekleştirilen darbeye Suudi Arabistan ve BAE'nin ekonomik destek sağladığı iddia edilmiştir. Suudi rejimi, Mursi yönetiminin devrilmesini olumlu karşılamış ve ordunun iktidarda olmasını desteklemiştir.¹⁰¹ Darbenin ardından Suudi Arabistan tarafından Mısır'a 12 milyar dolarlık bir ekonomik yardım da yapılmıştır.¹⁰² Sisi liderliğindeki yeni Mısır yönetimi, Suudi Arabistan politikalarıyla daha uyumlu hareket etmiş ve bu ülkeyle bir yakınlaşma içinde olmuştur. Mısır rejimi de, Suudi stratejileriyle hizalanırken, Sünni mezhepsel yaklaşım ve İran'a bakış konusunda da aynı şekilde hareket etmeye başlamıştır. Sisi, yapmış olduğu darbenin meşruiyetini halkından aldığını ve şiddet ve terör eylemlerinin önlenmesi maksadıyla bu girişimin gerçekleştirildiğini ifade etmiştir.¹⁰³ Sisi'nin bakış açısına göre, Müslüman Kardeşler ve IŞİD gibi İslamcı

⁹⁷ A.g.e., s. 200.

⁹⁸ Simon Mabon (2018), “It's a Family Affair: Religion, Geopolitics and the Rise of Mohammed bin Salman”, *Insight Turkey*, Cilt 20, Sayı: 2, ss. 57-58.

⁹⁹ *The Economist* (2018), “Saudi Arabia turns against Political Islam”, 21.06.2018, Erişim Tarihi: 27.07.2024, Erişim Adresi: <https://www.economist.com/special-report/2018/06/21/saudi-arabia-turns-against-political-islam>.

¹⁰⁰ Stéphane Lacroix (2014), “Saudi Islamists and the Arab Spring”, London School of Economics and Political Science, Kuwait Programme on Development, Governance and Globalisation in the Gulf States, Sayı: 36, Mayıs 2014, Erişim Tarihi: 27.07.2024, Erişim Adresi: https://eprints.lse.ac.uk/56725/1/Lacroix_Saudi-Islamists-and-the-Arab-Spring_2014.pdf; Line Khatib (2017), “Syria, Saudi Arabia, the UAE and Qatar: the ‘Sectarianization’ of the Syrian Conflict and Undermining of Democratization in the Region”, *British Journal of Middle Eastern Studies*, Cilt 46, Sayı: 3, s. 398.

¹⁰¹ Ewan Stein (2021), *International Relations in the Middle East Hegemonic Strategies and Regional Order*, ss. 201-202.

¹⁰² Matthew Hedges & Giorgio Cafiero (2017), “The GCC and the Muslim Brotherhood: What does the Future Hold?”, *Middle East Policy*, Cilt 24, Sayı: 1, s. 134.

¹⁰³ Joyce Van de Bildt (2015), “The Quest for Legitimacy in Postrevolutionary Egypt: Propaganda and Controlling Narratives”, *The Journal of the Middle East and Africa*, Cilt 6, Sayı: 3-4, s. 257.

örgütler şiddet üreten tehdit özneleridir.¹⁰⁴ Yeni Mısır yönetiminin dış politikada başlıca odak konuları; mezhep temelli bölgesel güç hareketleri, terörle mücadele ve istikrarın sağlanması çerçevesinde şekillenmiştir.

Suudi Arabistan'ın Suriye'deki Müslüman Kardeşler hareketine yönelik yaklaşımı ise daha pozitif olmuştur. Genelde İhvan'ın her koluna karşı duran Riyad, Suriye'de ise rejim değişikliğine uzun süre destek çıkmış ve Suriye'de Esad yönetiminin dışlanması öncülük etmiştir. Hatta 2015 yılında Suudi yönetimi tarafından yapılan açıklamada, Müslüman Kardeşler ile herhangi bir sorunlarının olmadığı duyurulmuştur.¹⁰⁵ Aynı yıl, Veliht Prens, terörle mücadele için müşterek bir askeri yapılanmanın kurulduğunu da açıklamıştır.¹⁰⁶ Suudi Arabistan, İran'a karşı yeni bir blok oluşturarak müttefiki ABD ile yakınlaşmasını sürdürmek istemiştir.¹⁰⁷ İran ve ABD arasındaki nükleer anlaşmanın durdurulması çerçevesinde başlayan yumuşama politikasını kendi çıkarlarına aykırı görmüş ve bu yönde bir stratejiyi izlemiştir.

6.3. Otoriter Düzenler ve Bölgesel Aktörler Arasındaki Çekişmeler

Mısır'da askeri darbe yapılması ve Suriye'de ise Esad rejiminin devam etmesi, ABD'nin Büyük Ortadoğu Projesi için demokrasi yönüyle başarısızlığını ortaya koymuştur. Bununla beraber, ABD'nin güçlü rakipleri Rusya ve Çin de bölgede etkili politikalar izlemiştir. 2008 yılındaki "mortgage krizi" ile ekonomik olarak sarsılan ABD, bunun yanında Ortadoğu'da demokrasi getirme gerekçesiyle teşebbüs ettiği müdahalelerde de başarısız olmuştur. ABD'nin Suriye ve Libya gibi ülkelerdeki askerî harekâtlarını demokrasi ve insan hakları söylemi ile başlatması ve ardından buralarda nihayetindeki eylem tarzı, asıl niyetin çok farklı olduğunu göstermiştir.

ABD'nin Ortadoğu'da istediği hızda değişimi gerçekleştirememesi üzerine oluşan başarısızlık durumu Suudi Arabistan'ı da harekete geçirmiştir. Riyadi, bu çerçevede Yemen'deki Husilere yönelik saldırılar gerçekleştirerek, bu grubun ülkesini tehdit etmesine karşı önlem almıştır. Ancak bu süreçte asıl gerekçe hem İran ile ortak hareket eden bir grubun sindirilmesi, hem de olası demokrasi taleplerinin ülkeye sıçramasının engellenmesi olmuştur. Yemen, "Sünnilerin Şiilere karşı bir mücadele alanı" olarak görülmüş ve bununla İran'ın bölgesel rekabetine

¹⁰⁴ Bruce K. Rutherford (2018), "Egypt's New Authoritarianism under Sisi", *The Middle East Journal*, Cilt 72, Sayı: 2, s. 199.

¹⁰⁵ Toby Matthiesen (2015), "The Domestic Sources of Saudi Foreign Policy: Islamists and the State in the Wake of the Arab Uprisings", Brookings Institution, Ağustos 2015, Erişim Tarihi: 28.07.2024, https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/07/Saudi-Arabia_Matthiesen-FINAL.pdf.

¹⁰⁶ Simon Mabon (2018), "It's a Family Affair: Religion, Geopolitics and the Rise of Mohammed bin Salman", s. 58.

¹⁰⁷ Matthew Hedges & Giorgio Cafiero (2017), "The GCC and the Muslim Brotherhood: What does the Future Hold?", s. 134.

karşılık verilmek istenmiştir.¹⁰⁸ Suriye’de muhalefete verilen desteğe rağmen bu ülkeye açık bir müdahaleden kaçınılırken, Yemen’e yönelik ise bizzat askeri güçle saldırılar gerçekleştirilmiştir. Suudi Arabistan yönetimi, bu anlamda seçici bir stratejik yaklaşımı benimsemiştir. Ülkenin Mısır ile olan ilişkileri ise çok daha iyi bir seviyede olmuştur. Her iki ABD müttefikinin de, -demokrasi ile yönetilmeler de- hegemon güçle iyi ilişkilerine devam ettikleri görülmüştür. Bu dönemde Mısır için en önemli tehdit kaynağı Müslüman Kardeşler olurken, Suudi Arabistan için ise yayılmacı politikası nedeniyle İran olmuştur. Yani mezhepsel ayrışma ve karşılıklı bloklaşmanın etkisi, açık olarak izlenen stratejilerde de görülmüştür.

7. ABD’nin 2020-2024 Yılları Arasındaki Ortadoğu Politikası: İsrail’e Yönelik Sonsuz Destek

ABD’nin yakın zaman sürecinde izlediği Ortadoğu politikası, bir nevi İsrail ile ilişkilerinin bölgeye yansımalarıdır. İsrail’in bölgedeki revizyonist stratejisi sonucu birçok aktöre askerî harekât düzenlemesi ile ABD’nin politikaları hizalanmıştır. İsrail’in Filistin, Lübnan, Suriye, İran ve Yemen saldırılarına tam destek verilmiştir. ABD’nin bölgedeki bütün uluslararası ilişkiler hamleleri İsrail ve onun askeri eylemleri odağında gerçekleşmiştir.

ABD, kuruluşundan itibaren İsrail’i desteklemiştir. Bununla beraber, İsrail’in yaptığı bütün hukuk dışı eylemlerin uluslararası örgütlerde soruşturulmasını da engellemiştir. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nde İsrail aleyhine hiçbir kararın çıkmasına izin vermemiştir. Bu aktörün aleyhine olan bütün karar tasarıları ABD tarafından veto edilmiştir.¹⁰⁹ İsrail’in Gazze Şeridi’nde icra ettiği ve on binlerce masum insanın hayatını kaybettiği asimetrik savaşta yine baş destekçisi ABD olmuştur. ABD Başkanı Joe Biden, İsrail’i açıkça desteklerken, “*Yahudi değilim ancak ben de Siyonistim*” ifadesini kullanmıştır. Aynı zamanda ABD Dışişleri Bakanı Antony Blinken da, 7 Ekim saldırısı sonrası İsrail’i ziyaret ederken, “*Bir Yahudi olarak buradayım*” demiştir.¹¹⁰ Bir önceki ABD Başkanı Donald Trump’ın da Kudüs’ü İsrail’in

¹⁰⁸ May Darwich (2018), “The Saudi Intervention in Yemen: Struggling for Status”, *Insight Turkey*, Cilt 20, Sayı: 2, s. 125.

¹⁰⁹ *Sputnik News* (2023), “Rusya: ABD’nin Vetosu, Gazze’de ‘Yanlışlıkla’ Değil, Bilinçli Kan Dökülmesi Anlamına Geliyor”, 11.12.2023, Erişim Tarihi: 13.12.2023, Erişim Adresi: <https://anlatilaninotesi.com.tr/20231211/rusya-abdnin-vetosu-gazgede-yanlislikla-degil-bilincli-kan-dokulmesi-anlamina-geliyor-1078323953.html>; Ayşe İrem Tiryaki (2023), “ABD’li Aktivist West: ABD’nin İsrail’in Eylemlerini Sona Erdirme Amacı Taşıyan Oylamayı Veto Etmesi, Ahlaki Bir Çöküştür”, *Anadolu Ajansı*, 10.12.2023, Erişim Tarihi: 13.12.2023, Erişim Adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abdli-aktivist-west-abdnin-israilin-eylemlerini-sona-erdirme-amaci-tasiyan-oylamayi-veto-etmesi-ahlaki-bir-cokustur/3078629>.

¹¹⁰ Mehmet Emir (2024), “İsrail’in Hamas Savaşı Bağlamında Teopolitik Motivasyonu ile Müttefiklik İlişkisinin Bölgesel Etki Analizi”, *UPA Strategic Affairs*, Cilt 5, Sayı: 1, Mart 2024, ss. 211-212.

başkenti olarak tanıdığı düşünülürse, ikili ilişkilerin zirvesinde olunan bir zamanın yaşandığı görülmektedir.

İsrail'in Lübnan, Suriye, İran ve Yemen saldırılarında da aynı destek istikrarlı bir şekilde devam etmiştir. Egemen devletlerin topraklarına uluslararası hakları hiçe sayılarak saldırılar yapılmakta ve bölgesel güvenlik azami derecede riskli hale getirilmektedir.¹¹¹ Ortadoğu'da İsrail'in saldırıları, Uluslararası Adalet Divanı ve Uluslararası Ceza Mahkemesi'nde görülen başlıca davalar olmasına rağmen, başta ABD olmak üzere İngiltere ve Avrupa Birliği üyesi devletler de Yahudi Devleti'ni desteklemeye devam etmişlerdir.¹¹² Diğer yandan, bölgede ABD'nin baş müttefiki olan İsrail, Ortadoğu'da gerçekleştirdiği saldırıları iç kamuoyunda meşrulaştırmak için dini bir motivasyon da üretmektedir.

İsrail'in dini inancı, politik, ekonomik ve askeri eylemselliğini doğrudan etkilemektedir.¹¹³ Dini inanışları gereği kendilerine Ortadoğu'da belirli bir toprağın vadedildiğine inanan Yahudiler, bu amaçlarına “vadedilmiş topraklar” ülküsüyle ulaşmak istemektedir. Kendilerini “Tanrı'nın seçilmiş halkı” olarak gören ve diğer insanları onların hizmetine verilmiş olarak değerlendiren Siyonizm yaklaşımı, İsrail'in bütün icra ettiği politikaların temelini oluşturmaktadır.¹¹⁴ Siyonist anlayışa göre, Fırat ve Dicle nehirleri arasında kalan topraklar Yahudilere vadedilmiştir ve bu topraklar her ne pahasına olursa olsun alınmalıdır. Ancak İsrail'in büyük ülküsünü gerçekleştirmek istediği yerlerde kurulmuş egemen devletler ve buralarda yaşayan otokton halklar vardır. Bu durum, doğal olarak, ilerleyen süreçlerde de İsrail'in seküler bir devlete dönüşmediği sürece bölgesel diğer aktörlerle sürekli çatışmaların yaşanacağını işaret etmektedir. Kendilerini üstün ırk olarak gören Yahudilerin bu düşünceleri “vadedilmiş topraklar” teopolitik ülküsüyle birlikte değerlendirildiğinde, kaçınılmaz olarak bölgede şiddetin artacağı ve bununla beraber durumun bölgedeki diğer aktörler için de büyük tehditler içerdiği görülmektedir. İsrail'in revizyonist politikası ise, hem devletler hukuk, hem de insan hakları hukukuna aykırıdır.¹¹⁵

¹¹¹ Mehmet Emir (2023), *Avrupa Birliği'nin Gelişen Libya Politikası: Göç ve Güvenlik*, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, s. 193.

¹¹² Mehmet Emir (2024), “İsrail'in Hamas Savaşı Bağlamında Teopolitik Motivasyonu ile Müttefiklik İlişkisinin Bölgesel Etki Analizi”, ss. 214-215.

¹¹³ Mehmet Emir (2023), “İsrail'in Gazze Operasyonu Bağlamında Değerlendirmeler”, Uluslararası Politika Akademisi, 13.12.2023, Erişim Tarihi: 13.01.2024, Erişim Adresi: <https://politikaakademisi.org/2023/12/13/israilin-gazze-operasyonu-baglaminda-degerlendirmeler/>.

¹¹⁴ Mehmet Emir (2024), “İsrail'in Hamas Savaşı Bağlamında Teopolitik Motivasyonu ile Müttefiklik İlişkisinin Bölgesel Etki Analizi”, ss. 207-210.

¹¹⁵ Mehmet Emir (2024), “Lübnan ve İran'a Yönelik Saldırıları Hakkında Değerlendirmeler”, Uluslararası Politika Akademisi, 05.01.2024, Erişim Tarihi: 13.01.2024, Erişim Adresi: <https://politikaakademisi.org/2024/01/05/lubnan-ve-irana-yonelik-saldirilar-hakkinda-degerlendirmeler/>; Mehmet Emir (2023), “İsrail'in Gazze Operasyonu Bağlamında Değerlendirmeler”, Uluslararası Politika

İsrail Başbakanı Binyamin Netanyahu'nun Gazze Şeridi saldırıları için kullandığı “*Yeşaya kehanetlerini gerçekleştireceğiz*” söylemi, bu aktörün icra ettiği politikalarda ve askeri eylemlerde dini motivasyonunun ne kadar güçlü olduğunu doğrulamıştır.¹¹⁶ Kuruluşundan beri bir “*güvenlik devleti*” niteliğiyle hareket eden İsrail için Siyonist hedeflere varmak en temel ülküdür. Üstelik Siyonist olmak için Yahudi olunması dahi zorunlu değildir. Dolayısıyla, ateistler ve hatta Hıristiyanlardan da Siyonistler çıkmaktadır.¹¹⁷ Farklı düşüncelere sahip olan İsrail vatandaşları olsa da, devletin temel motivasyonu Siyonist söylemle şekillenmiş dini özellikli eylem tarzına dayanmaktadır. Farklı din şeriatları olsa da, Yahudilik aynı zamanda ırksal bir bütünlüğü temsil ettiği için, en nihayetinde İsrail kamuoyu çoğunlukla ortak bir uyum zemininde hareket edebilmektedir.¹¹⁸ Bu durum, bazı tepkilere rağmen Netanyahu'ya geniş bir stratejik alan açmaktadır. Bibi'nin özellikle ABD ile ilişkilerini iyi seviyede tutması icra edilen askeri operasyonlar yönüyle büyük avantajlar sağlamaktadır. İsrail'in çıkarlarını ABD'nin çıkarları ile de özdeşleştiren Netanyahu, her fırsatta eylemlerinin aslında bütün müttefiklerinin yararına olduğu söylemini vurgulamaktadır.¹¹⁹ ABD Başkanları ve Dışişleri Bakanları'nın etnik ve dini aidiyetleri de (Yahudiliğe destek veren Hıristiyanlık kolları veya bizzat Yahudilik) İsrail'in çıkarları için daha elverişli bir hareket alanı sağlamaktadır.

7.1. İsrail'in İran ve Lübnan Saldırıları ile ABD'nin Bu Duruma Yönelik Politik Yaklaşımı

İsrail'in Ortadoğu bölgesindeki en büyük rakibi İran'dır. İsrail, özellikle ABD ile iyi ilişkiler geliştirerek çıkarları doğrultusunda stratejiler izlemektedir. Buna karşılık, İran da, hem İsrail'in, hem de ABD'nin baş hedefi konumundadır. ABD tarafından şer ekseninde tanımlanan İran, sahip olduğu bütün gücüyle kendisine karşı yürütülen politikaları etkisiz kılmaya çalışmaktadır. Irak, Suriye, Lübnan, Yemen ve Filistin'de aktif bir politik ve askeri

Akademisi, 13.12.2023, Erişim Tarihi: 13.01.2024, Erişim Adresi:

<https://politikaakademisi.org/2023/12/13/israilin-gazze-operasyonu-baglaminda-degerlendirmeler/>.

¹¹⁶ NTV (2023), “Netanyahu'dan Gazze'ye kara harekatı hazırlığında "Yeşaya kehanetleri" vurgusu: Yeşaya kehanetleri nelerdir?”, 27.10.2023, Erişim Tarihi: 10.01.2024, Erişim Adresi:

<https://www.ntv.com.tr/galeri/dunya/netanyahudan-gazze-ye-kara-harekat-haziriliginda-yesaya-kehanetleri-vurgusu-yesaya-kehanetleri-nelerdir.ZBDhTWx6AkupBffp-sGj7g>.

¹¹⁷ Mehmet Emir (2024), “İsrail'in Hamas Savaşı Bağlamında Teopolitik Motivasyonu ile Müttefiklik İlişkisinin Bölgesel Etki Analizi”, s. 209.

¹¹⁸ A.g.e., s. 210.

¹¹⁹ T24 (2024), “Netanyahu, dışarıda binler kendisini protesto ederken ABD Kongresi'ne "Bizim savaşımız sizin savaşınız" dedi; onlarca Demokrat boykot etti”, 25.07.2024, Erişim Tarihi: 05.08.2024, Erişim Adresi:

<https://www.t24.com.tr/haber/netanyahu-disarida-binler-kendisini-protesto-ederken-abd-kongresi-ne-bizim-savasimiz-sizin-savasiniz-dedi-onlarca-demokrat-boykot-etti.1176017>.

çabının içindedir. İsrail'in yanında mezhepsel bir düzlemde Suudi Arabistan ile de bölgesel liderlik mücadelesi vermektedir.

İran'ın icra ettiği politikalarındaki en güçlü müttefikleri Rusya ve Çin'dir. Ancak yakın geçmişte Kasım Süleymani gibi çok önemli, hatta efsanevi bir komutanının ABD tarafından öldürülmesi İran için büyük bir prestij kaybı olmuştur. Bunun yanında, Suriye'deki diplomatik misyonunun vurulması da Tahran'ın bölgesel gücünü kısmen sorgulatır olmuştur. 1 Nisan 2024 tarihindeki saldırı, İran için daha dikkatli bir politika izlemesi gerektiği konusunda önemli bir göstergedir. İran, müttefikleri Rusya ve Çin tarafından bölgede yeterince desteklenmemektedir. Rusya ve Çin açısından İran önemli bir enerji aktörü olmasına rağmen izlediği stratejik yaklaşımların sonucunda verilecek güçlü destek ile ABD, İngiltere (Birleşik Krallık) ve Avrupa Birliği ile ilişkilerin gerilmesi istenmemektedir. Dolayısıyla, İran, icra edeceği politikaların neredeyse tamamında tekil aktör olarak kendi gücüne dayanmak zorundadır. Bu doğrultuda, kısa süre önce Hamas lideri İsmail Haniye'nin Tahran'da öldürülmesi de yeni bir veri olmuş ve İran'ın gücünü tartışmaya açmıştır.

Vadedilmiş topraklar amacına erişmek için bütün gücünü kullanan İsrail'e başta ABD olmak üzere Batılı devletler tarafından verilen destekler, onun hareket kapasitesini ve uluslararası meşruiyetini arttırmaktadır. İsrail'in Filistin ve Lübnan engellerini aşması, yeni bir politik durumun inşa edileceği anlamına gelmektedir. İran ise, gerek Hamas, gerekse de Hizbullah üzerinden İsrail'in yayılmacı politikasını engellemeye çalışmaktadır.

Büyük Ortadoğu Projesi'nin asli uygulayıcısı ABD olmasına rağmen, bundan en fazla bölgesel çıkarı İsrail sağlamaktadır. Bölgenin istikrarsızlaştırılması ABD için önemli bir yönetim avantajı sağlarken, İsrail açısından da bu istikrarsızlık üzerinden vadedilmiş topraklar ülküsüne ulaşma isteği gerçekleştirilmektedir. ABD, İngiltere ve İsrail ile müttefiklik ilişkisi kuran Ortadoğu devletlerinin kendilerine Büyük Ortadoğu Projesi kapsamında biçilen bölünme rolünden kaçınamayacakları değerlendirilmektedir.

İsrail, 2024 yılının henüz başlangıcında 2 Ocak 2024 tarihinde Hamas'ın üst düzey bir yöneticisi olan Salih el Aruri'yi Beyrut'ta insansız hava aracıyla düzenlediği saldırıyla öldürmüştür. Hamas ile Gazze Şeridi'nde devam eden savaşın yanında, Lübnan topraklarında düzenlenen saldırı da İsrail'in sınır tanımayan operasyon motivasyonunu ortaya koymaktadır.¹²⁰ Suriye'de İranlı General Musavi'nin öldürülmesi ve daha önce ABD

¹²⁰ Laura Kelly (2024), "Attacks in Lebanon, Iran inject new volatility into Middle East", *The Hill*, 01.03.2024, Erişim Tarihi: 01.04.2024, Erişim Adresi: <https://thehill.com/policy/international/4387875-lebanon-iran-attacks-middle-east-volatility/>.

tarafından öldürülen General Kasım Süleymani'nin anma töreninde yapılan saldırılar da vurgulanmalıdır.¹²¹ İsrail, müttefiki ABD'nin desteğiyle icra ettiği saldırılarla şiddet sarmalını daha geniş bir cepheye yayarak bütün Ortadoğu'da etkili olmak için büyük çaba sarf etmiştir.¹²² Aruri suikastı Hamas'a yönelik çok önemli bir saldırırken, Hizbullah da kendi topraklarında böyle bir eylemin gerçekleştirilmesini intikam gerekçesi olarak değerlendirmiştir.¹²³ İran da artan şiddet karşısında tepkisiz kalmayacağını duyurmuştur.¹²⁴ İsrail'in başlattığı şiddet sarmalı, zaman sürecinde daha fazla yayılmıştır.

7.2. ABD'nin Yemen'de Husilere Yönelik Müdahaleleri

Yemen'in belirli bölgelerine hâkim olan Husiler, İsrail'in Gazze Şeridi'nde Hamas'a yönelik olarak başlatılan ancak sonrasında sivil katliamına dönüşen saldırılarına dair tepki olarak Aden Körfezi ve Kızıldeniz'de ticaret gemilerini hedef alan bir dizi eyleme girişmiştir. Dikkat çekici bir tepki gösterme eylemi olan bu girişimlerde, 30'dan fazla ticaret gemisi hedef alınmıştır. Husilerin bu eylemlerine karşı Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi tarafından 10 Ocak 2024 tarihinde müdahale kararı çıkarılmıştır.¹²⁵ Gazze'de devam eden insanlık dışı eylemlere yönelik tepki vermeyen ABD, bu şiddetin durdurulması için eylemde bulunan Husilere karşı harekete geçmiş ve sert gücünü kullanmıştır. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararı da, yapılan bu müdahaleye meşruiyet sağlamıştır.

ABD ve müttefiki Birleşik Krallık, 12 Ocak 2024 tarihinde Yemen'in en önemli kentleri Sana, Taiz, Hudeyde, Zemar ve Sada'yı savaş uçaklarıyla vurmuştur.¹²⁶ Ancak bu saldırı,

¹²¹ Euronews (2023), "İran Devrim Muhafızları Ordusu üyesi General Musavi Şam yakınlarında İsrail saldırısında öldürüldü", 25.12.2023, Erişim Tarihi: 10.04.2024, Erişim Adresi: <https://tr.euronews.com/2023/12/25/iran-devrim-muhafizari-ordusu-uyesi-general-musavi-sam-yakinlarinda-israil-saldirisinda-ol#:~:text=%C4%B0ran%20Devrim%20Muhaf%C4%B1zlar%C4%B1%20Ordusu'ndan%20General%20Razi%20Musavi%2C%20Suriye',son%20dakika%20geli%C5%9Fmesi'%20olarak%20duyuruldu>.

¹²² Mark MacKinnon (2024), "Attack on Hamas leader in Lebanon, bombing in Iran heighten fears of Gaza war spilling beyond its borders", *The Globe and Mail*, 03.01.2024, Erişim Tarihi: 15.03.2024, Erişim Adresi: <https://www.theglobeandmail.com/world/article-israel-hamas-middle-east-war/>; David Gritten (2024), "Iran leader vows harsh response to deadly bombings that killed 84", *BBC News*, 04.01.2024, Erişim Tarihi: 15.03.2024, Erişim Adresi: <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-67872281>.

¹²³ Lahav Harkov (2024), "Assassinated Hamas leader Saleh Al-Arouri was key conduit between Hamas, Iran", *Jewish Insider*, 04.01.2024, Erişim Tarihi: 20.04.2024, Erişim Adresi: <https://jewishinsider.com/2024/01/hamas-hezbollah-saleh-al-arouri-assassination-israel-war/>.

¹²⁴ Jared Malsin & Carrie Keller-Lynn (2023), "Israel-Iran Tensions Rise as Israeli Forces Trade Fire With Militias in Syria, Lebanon", *The Wall Street Journal*, 30.12.2023, Erişim Tarihi: 20.04.2024, Erişim Adresi: <https://www.wsj.com/world/middle-east/israel-iran-tensions-rise-as-israeli-forces-trade-fire-with-militias-in-syria-lebanon-9b9b9cb1>.

¹²⁵ *BBC News Türkçe* (2024), "BMGK'dan Kızıldeniz kararı: Husilerin saldırıları acilen durmalı", 10.01.2024, Erişim Tarihi: 20.04.2024, Erişim Adresi: <https://www.bbc.com/turkce/articles/cyd0221g31yo>.

¹²⁶ Lolita C. Baldor & Tara Copp (2024), "US, British militaries launch massive retaliatory strike against Iranian-backed Houthis in Yemen", *AP*, 12.01.2024, Erişim Tarihi: 21.04.2024, Erişim Adresi: <https://apnews.com/article/yemen-houthis-biden-retaliation-attacks-0804b93372cd5e874a0dd03513fe36a2>.

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nden çıkan karara aykırıdır. Güvenlik Konseyi'nin kararı Kızıldeniz'deki seyir güvenliğinin sağlanmasına yönelik olmasına rağmen, bu saldırıda Yemen şehirleri keyfi olarak bombalanmıştır. Yemen gibi egemen bir devlete saldırı düzenlenerek uluslararası hukuk çiğnenmiştir. Saldırıda askeri hedeflerin yanında üretim tesisleri de vurulmuştur.¹²⁷ ABD Başkanı Joe Biden, saldırı talimatını kendisinin verdiğini ve gerekirse daha fazla saldırının da gerçekleştirilebileceğini söylemiştir.¹²⁸ Konsey'de alınan saldırı kararında çekimsiz kalan Rusya bu saldırıyı uluslararası hukuka aykırı olarak nitelendirirken, İran da saldırıyı kınamıştır.¹²⁹

Gazze'de yaşanan olaylardan dolayı Uluslararası Adalet Divanı ve Uluslararası Ceza Mahkemesi harekete geçmişken bunu dikkate almayan ABD ve Birleşik Krallık, bu katliama tepki gösteren Yemen'e ise saldırmıştır.¹³⁰ Ekonomik çıkarları için askerî harekât düzenleyen müttefikler, insan hakları ihlallerini durdurmak için herhangi bir girişimde bulunmamışlardır. Düzenlenen operasyon Husileri yıldırıma ve zayıflatmaya yönelik olsa da, bu aktör eylemlerinden vazgeçmemiştir.¹³¹ Sistemik bir şekilde Ortadoğu'da gerilimi tırmandıran İsrail'in bu şiddet içeren politikasına rağmen ABD tarafından destekleniyor olması, iki müttefikin “*ruh ikizi*” olarak aynı doğrultuda hareket ettiklerini göstermektedir.

Neticede, Ortadoğu'ya barış ve medeniyet getireceği söylemiyle hareket eden ABD'nin eylemselliğindeki niyetleri ve hareketleri arasında bir uyum olmadığı anlaşılmıştır. Nitekim ABD'den destek alan İsrail, 21 Temmuz 2024 tarihinde Hudeyde Limanı'nı da vurmuştur. İsrail Savunma Bakanı Yoav Gallant'ın saldırıyı değerlendirmesi aslında her şeyi özetlemektedir: “*Hudeyde'de şu an devam eden bir yangın var, bütün Ortadoğu'dan görülebiliyor ve vermek istediği mesaj çok açık*”.¹³²

¹²⁷ *Anadolu Ajansı* (2024), “ABD ve İngiliz savaş uçakları Yemen'e hava saldırısı düzenledi”, 12.01.2024, Erişim Tarihi: 21.04.2024, Erişim Adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abd-ve-ingiliz-savas-ucaklari-yemene-hava-saldirisi-duzenledi-/3106661>.

¹²⁸ *TRT Haber* (2024), “ABD ve İngiltere, Yemen'de saldırı başlattı”, 12.01.2024, Erişim Tarihi: 22.04.2024, Erişim Adresi: <https://www.trthaber.com/haber/dunya/abd-ve-ingiltere-yemende-saldiri-baslatti-828356.html>.

¹²⁹ *Euronews* (2024), “ABD ve İngiltere'nin Yemen'deki saldırılarına İran ve Rusya tepkili, Suudi Arabistan 'kaygılı’”, 12.01.2024, Erişim Tarihi: 21.04.2024, Erişim Adresi: <https://tr.euronews.com/2024/01/12/abd-ve-ingilterenin-yemendeki-saldirilarina-iran-ve-rusya-tepkili-suudi-arabistan-kaygili>.

¹³⁰ Mehmet Emir (2023), “İsrail'in Gazze Operasyonu Bağlamında Değerlendirmeler”, Uluslararası Politika Akademisi, 13.12.2023, Erişim Tarihi: 13.01.2024, Erişim Adresi: <https://politikaakademisi.org/2023/12/13/israilin-gazze-operasyonu-baglaminda-degerlendirmeler/>.

¹³¹ Anna Gordon (2024), “Who Are the Houthi Rebels? Red Sea Attacks Result in U.S. and U.K. Strikes on Yemen”, *Time*, 12.01.2024, Erişim Tarihi: 22.04.2024, Erişim Adresi: <https://time.com/6554861/yemen-houthi-rebels-history-cause-israel-amas-war/>.

¹³² *BBC News Türkçe* (2024), “İsrail, Husilerin kontrolündeki Hudeyde Limanı vurdu”, 21.07.2024, Erişim Tarihi: 08.06.2024, Erişim Adresi: <https://www.bbc.com/turkce/articles/cv2gj7dw7lyo>.

7.3. ABD'nin Sadık ve Değişmeyen Müttefiki: Suudi Arabistan

Suudi Arabistan, 2020 yılından itibaren günümüze kadar tıpkı 1990'ların başında olduğu gibi sadık ve itaatkâr bir ABD müttefiki olmuştur. ABD'nin uyguladığı İran politikalarına tam destek vermiştir. İran'ın nükleer bir güç olmasından çekinen Suudi yönetimi, bölgesel rakibinin etkisini azaltmak için bütün stratejik kartları kullanmaktadır. İbrahim Anlaşmaları'nın kararlı bir destekçisi olarak, Riyad'ın gelecek zaman sürecinde İsrail ile yakınlaşmasının süreceği değerlendirilmektedir. Aktör, aynı zamanda Yemen'de Husilere karşı da teyakkuz halindedir. Lübnan Hizbullah'ının güçlenmesini de istememektedir. Suriye'de ise, ABD politikalarıyla tam uyumlanmıştır. İran ve desteklediği aktörlere karşı varoluşsal bir mücadele verilirken, Müslümanlara yönelik çok şiddetli askeri harekâtlar düzenleyen İsrail ile güçlü ve dostane ilişkiler kurulmasına dikkat edilmektedir. İsrail'in teopolitik eylem tarzına karşı Suudi Arabistan'ın -reel politik gereği- yüce İslam dininin gerekleriyle tamamen zıt bir politik duruşu benimsediği görülmektedir. Petrolün ihracatı ile ilgili diğer büyük aktörlerle ilişkilerini geliştirmeye çalışsa da, ABD ile tamamen uyumlu olan politikasında herhangi bir değişikliğe gitmemiştir. Cemal Kaşıkçı cinayetiyle dünya gündemine oturan Suudi Arabistan, ardından insan haklarıyla ilgili sınırlı etkiye sahip birtakım düzenlemelere yönelmiştir. Ortadoğu'da ABD politikalarıyla en uyumlu Müslüman devlet Suudi Arabistan'dır. Demokrasi, insan hakları ve modernliğe yönelik kaygısı ise ikili ilişkilerde öncelikli konular değildir. Suudi Arabistan için çıkarlar örtüştüğü sürece dini yaklaşım önemsenmemektedir. Ekonomi temelli bir motivasyonla hareket eden bu aktörün yakın zamanda izlediği politikalarında herhangi bir stratejik değişime gitmeyeceği öngörülmektedir.

7.4. ABD'nin Güvenilir ve İstikrarlı Müttefiki: Mısır

Mısır ve ABD arasındaki ilişkiler Cumhurbaşkanı Sisi yönetiminde istikrarlı bir şekilde devam etmektedir. ABD tarafından Mısır'da -her ne kadar İsrail ile kıyaslanmayacak bir miktarda olsa da- askeri destek sağlanmaktadır. Komşusu Libya'da henüz düzenin ve istikrarın sağlanamaması karşısında bir an önce devlet düzeninin inşası konusunda ABD ile yakın bir politika izlemektedir. Libya'da ise Halife Hafter cephesine daha yakın bir politik duruş sergilenmektedir. İsrail-Hamas Savaşı'ndan en fazla etkilenen aktörlerden birisi de hiç kuşkusuz Mısır'dır. Kahire, Gazze Şeridi'nde yaşayan ve İsrail saldırılarıyla güneye zorunlu göç eden Filistinlilerin Sina Yarımadası'na yerleştirilmesi ve bunların sorumluluğunun Mısır'a geçmesi fikrine tamamen karşıdır. Refah sınır kapısından çok az sayıda ve sıkı kontrollü bir şekilde insani yardımın geçmesine müsaade eden Mısır için Filistinlilerin

geleceği öncelikli bir siyasi gündem konusudur. Bununla beraber, Doğu Akdeniz'deki doğalgaz kaynakları konusunda ABD ile yakın bir ilişki içindedir. Enerji kaynaklarının kullanılması vasıtasıyla ekonomisini güçlendirmeyi amaçlayan Mısır için ABD ile uyumlu ilişkiler çok önemli bir önceliktir. İran ile ilişkilerini ise daha dengeli bir şekilde ancak ABD ile uyumuna da dikkat ederek sürdürmektedir. Nihayetinde, Mısır'da darbe ile yönetime geçmiş bir hükümetin varlığı ABD ile ilişkilerini sürdürebilmesi için bir sorun teşkil etmemektedir.

7.5. ABD'ye Karşı Ortadoğu'da Direniş Ekseninin Sembölü: İran

ABD'nin uzun zamandır düşman olarak tanımladığı İran, bütün yaptırım ve saldırılara rağmen önemli bir bölgesel güçtür. ABD'nin şer ekseni çerçevesinde mücadele ettiği İran, bütün güç unsurlarını kullanarak hegemonu direnmektedir. İran için müttefikleriyle beraber İsrail ve ABD'ye karşı bütün alanlarda mücadele verilmesi varoluşsal bir güvenlik konusudur. Bu bağlamda, İran yönetiminin söylemiyle “küçük şeytan” (İsrail) ve “büyük şeytan” (ABD) ile direniş ekseni çerçevesinde sürekli mücadele edilmektedir. ABD'nin Afganistan'dan çekilmesi sonrasında Afgan iş birlikçilerini topraklarında barındırmayan İran, bunların komşusuna geçişini sağlamaktadır. Irak'ta etkin bir gücü olan İran, aynı zamanda Suriye'de de aktif bir politika izlemektedir. Tahran, Lübnan'daki Hizbullah'ın ana destekçisi ve lojistik sağlayıcısıdır. Yemenli Husiler de aynı şekilde İran tarafından büyük destek görmektedir.

Son zamanlarda önemli bir Hizbullah komutanı olan Fuad Şükrü ve Hamas'ın Siyasi Büro Şefi İsmail Haniye'nin öldürülmesi İran için İsrail'e yönelik mutlaka güç dengesini sağlayıcı bir tepki verilmesini zorunlu kılmıştır. Bununla birlikte, bu aktörün Rusya ve Çin ile güçlü ilişkiler geliştirerek hegemon ve müttefiklerine karşı bir güç dengesi oluşturma çabası da gözlemlenmektedir. Çin, Kuşak ve Yol Projesi kapsamında İran ile 2021 yılında bir “*Stratejik Ortaklık Antlaşması*” imzalamıştır. Bu antlaşma, birçok alanda iki ülke arasında 25 yıllık bir iş birliğini içermektedir. Bununla beraber, Çin, İran ve Suudi Arabistan arasındaki gerilimin sonlandırılması için iki aktörü de bir araya getirmiştir. Ortadoğu'daki ağırlığını daha fazla arttırmak isteyen Çin, çıkarları gereği İran'ın da desteklediği Filistinli örgütleri de bir araya getirerek arabuluculuk yapmış ve görüşmeler sonucunda “*Pekin Deklarasyonu*” imzalanmıştır. Çin'in Kuşak ve Yol Girişimi'nde izlediği politikalar ABD'ye karşı güçlü bir meydan okumayı içerirken, görece İran'ın çıkarlarına da uygun olmuştur. Sonuç olarak, ülke içerisindeki reformist hareketlere rağmen, dini otoritenin söylemiyle İran'ın “*şeytanlarla mücadelesi*” devam etmektedir.

8. ABD'nin 1990-2024 Yılları Arasındaki Ortadoğu Politikasının Analizi

Ortadoğu bölgesi, her zaman dikkat çeken bir coğrafya olagelmıştır. Tarihsel süreçte büyük güçlerin hâkim olmak istedikleri stratejik konumu, bu bölgeyi değişmez bir odak haline getirmiştir. Soğuk Savaş döneminde iki süper güç arasındaki en önemli rekabetin yaşandığı bölge de hiç şüphesiz Ortadoğu'dur. Soğuk Savaş'ın sona ermesi birçok yeniliği de beraberinde getirmiştir. Yeni dünya düzeninde tek süper güç olan ABD'nin politikaları, doğal olarak baskın bir etki yaratmıştır. Hegemon olduğu dönemin hemen başlangıcında Irak'ın Kuveyt'i işgali sonrasında Körfez Savaşı'na girilmesi, ABD'nin yeni dönemdeki başlıca odağının Ortadoğu olacağını göstermiştir. Nitekim sonraki gelişmeler de bu başlangıçla doğru orantılı bir şekilde devam etmiştir.

11 Eylül 2001 saldırıları bütün dünyayı derinden sarsmıştır. ABD'nin uluslararası terörle mücadele kapsamında başlattığı önleyici savaş konsepti, Ortadoğu'da birçok aktörü olumsuz bir şekilde etkilemiştir. Yapılan saldırıyı varoluşsal bir tehdit olarak değerlendiren ABD, bunun ardından İran ve Irak gibi aktörleri şer eksenini olarak tanımlamıştır. Afganistan'a yapılan ilk askerî harekâtın etkileri, zamanla bölgesel bir yayılma göstererek Irak, Suriye ve Libya'ya kadar uzanmıştır.

Ancak Ortadoğu'da icra edilen hiçbir askeri müdahale bölgeye yarar sağlamamış ve istikrarsızlığa yol açmıştır. Varoluşsal bir tehdit olarak görülen Taliban'a 20 yıl sonra ülke yönetimi yeniden teslim edilmiştir. Bu durum karşısında tehdit öznesinin gerçek dışı olduğu ortaya çıkmıştır. Irak üç parçaya bölünürken, Suriye'de düzen ve istikrar bozulmuştur. Libya'da Kaddafi rejimi yıkılırken, yerine güvenliğin sağlandığı ve istikrarlı bir yapı yerleştirilememiştir. Büyük Ortadoğu Projesi ve onun önemli bir uzantısı olarak Arap Baharı girişimi ile bölgesel bir tasarım planlanmıştır. Ortadoğu'ya demokrasi ve medeniyet getirilmesi söylemiyle girişilen eylemlerin sonucunda ise çok sayıda insan hayatını kaybetmiştir. Ayrıca bölgenin hassas dengeler üzerinde duran istikrarı da bozulmuştur. Bu girişimler sonucunda en büyük çıkarı ABD'nin müttefiki İsrail elde etmiştir. İsrail, ABD'den gelen sonsuz destek karşısında Filistinlilere yönelik Uluslararası Adalet Divanı ve Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne dahi dava konusu olan bir katliama neden olmuştur. Lübnan, Suriye ve İran'da uluslararası hukuka aykırı olarak saldırılar düzenleyen İsrail, bu süreçte birçok suikast de gerçekleştirmiştir. ABD'nin de Kasım Süleymani gibi eylemleri dikkate alınır, müttefikler arasında güçlü bir koordinasyonun olduğu görülmektedir.

ABD için önemli bir müttefik olan Suudi Arabistan'ın Ortadoğu politikası ise birçok yönden dikkat çekicidir. ABD'nin Soğuk Savaş sonrasında yüce İslam dinini ve onun yaşadığı ülkeleri hedef alması karşısında Suudi Arabistan bu aktörün yanında yer almıştır. Milyonlarca Müslümanın öldürülmesi, uzuvlarını kaybedecek şekilde yaralanması ve göç etmek zorunda bırakılması dahi Suudi Arabistan'ın ABD'yi destek motivasyonunu değiştirmemiştir. İran ile mezhep temelli bir bölgesel rekabet içine giren Suudi rejimi, bu aktörün bütün eylemlerine karşı amansız bir mücadele içindedir. Ancak aktörün her politik hamlesi İran'a zarar verirken, aynı zamanda ABD ve İsrail'in çıkarlarına da hizmet etmektedir. Dolayısıyla, Suudi Arabistan'ın politikalarında teopolitik yaklaşım ancak İran'a yönelik ötekileştirme stratejisi üzerinden uygulanmaktadır.

Diğer yandan, İsrail ise, dini referanslarla politik, ekonomik ve askeri alanlarda hareket etmektedir. Yeşeya kehanetlerinin gerçekleştirileceği söylemiyle başlatılan şiddet ve gerilim içeren operasyonlar halen sürmektedir. Üstelik bu harekâtlara ABD Başkanı ve Dışişleri Bakanı seviyesinde dahi dini içerikli söylemlerle destek verilmiştir. İsrail'e karşı bir güç dengesi sağlanamadığı sürece Ortadoğu'da bu aktörün ağırlığı hissedilecektir. Yahudi Devleti, gücünü tek parça olarak kullanıp hareket ederken, onun hedefinde olan İslam devletleri ise parçalanmış bir halde güçsüz ve ayırık bir görünüm vermektedirler.

Genel olarak, yazar tarafından, ABD'nin Büyük Ortadoğu Projesi ve Arap Baharı gibi girişimleriyle demokrasinin ve medeniyetin getirilmesi maksadını taşımadığı ve bu söylemleri ancak küresel çıkarlarını gerçekleştirmek için kullandığı değerlendirilmektedir. Demokrasi ile ilgisi bulunmayan Suudi Arabistan ile müttefiklik ilişkisi, darbe ile yönetimde bulunan Mısır ile güçlü bir yakınlaşma, İsrail'e her türlü hukuksuzluğa rağmen verilen destek, Irak'ın parçalanması, Suriye ve Libya'da yaşanan ölümler, istikrarsızlık ve sebep olunan güvenlik boşluğu bu yaklaşımı doğrulamaktadır.

Sonuç

Uluslararası İlişkiler disiplinde, güç dönüşümleri ve dengeleri sürekli etkileşim halinde olan olgulardır. Dolayısıyla, sistemdeki her aktör hem kendi, hem de diğer aktörlerin güç durumunu sürekli değerlendirmektedir. Buradan hareketle izlenecek politikalara dair stratejiler belirlenmektedir. ABD'nin küresel gücü Soğuk Savaş'ın bitişindeki halinden uzaktır. Aktör için güvenlik ve çıkar ilişkisi vazgeçilemez bir bütünlüğe sahip olduğundan, doğal olarak izlenen politikalarda da bu iki kavramın doğrudan etkisi görülmektedir.

Günümüz dünyasında Uluslararası İlişkiler alanındaki en güçlü ve etkin aktör halen ABD'dir. Soğuk Savaş'ın bitişinden beri ABD'nin uluslararası sistemdeki hâkim konumu belirli bir oranda azalmasına rağmen halen devam etmektedir. Ortadoğu coğrafyası ise, bu aktör için en önemli ve stratejik bölgedir. Gerek enerji kaynakları, gerekse de stratejik konumu ve dini yönüyle bölge daima dikkat çekici olmuştur. Bu nedenle, ABD için Soğuk Savaş'ın bitişinden itibaren bölge stratejik önemini korumaktadır.

Ortadoğu gibi ABD için vazgeçilemez bir bölge odağında tarihsel süreçte değişen koşullara göre izlenen politikalarındaki değişimler aktörün eylemlerini anlamlandırmamıza yardımcı olmaktadır. Bu çerçeveden zaman kesitsel olarak yapılan analizlerde, ABD stratejilerinin gücü oranında değiştiği, ancak aktörün çıkar maksimizasyonundan asla vazgeçmediği görülmüştür. Akıllı güç unsurları odağında ve esnek politikaları çerçevesinde izlediği stratejileriyle bölgedeki en etkili güç halen ABD'dir. Ortadoğu bölgesine yönelik olarak ABD'nin izlediği politikalar ve değişen stratejileri uluslararası ilişkilerdeki gücün dönüşümü ve dengesinin değerlendirilebilmesi için çok önemli bir ölçüttür. Bu sayede, hem ABD'nin, hem de sistemde yer alan diğer aktörlerin politik karar ve tutumlarına dair beklentiler güvenilir ve geçerli bir analiz düzlemine oturtulabilir. Konu bağlamında ABD'nin izlediği politikalar ve değişen stratejilerine dair varılan sonuçlar aşağıda sunulmuştur;

Soğuk Savaş'ın bitişinden sonra tek süper güç olarak kalan ABD'nin yeni dünya düzenini nasıl şekillendireceği bütün dünyada önemli bir gündem konusu olmuştur. ABD'nin yumuşak gücü yerine sert gücüyle politika izleyeceği çok zaman geçmeden anlaşılmıştır. Irak'ın Kuveyt'i işgali öncesinde Saddam Hüseyin'in ABD Büyükelçisi ile görüşmesi ve bunun üzerine askeri harekate başlaması hegemonun zımnı dahi olsa bunu sorun olarak görmediğini göstermektedir. Ardından Irak'a yönelik başlatılan operasyon ile ABD'nin yeni dönemde nasıl bir yol izleyeceği dünya kamuoyuna gösterilmiştir. 1990'lı yıllar boyunca ABD'nin diğer bölgelerde dahil olmak üzere izlediği sert ve müdahaleci politikalar değişmemiştir. Bu dönemde Sovyetler Birliği'nin ardılı olan Rusya Federasyonu ise yavaş yavaş yeniden toparlanmaya başlamıştır. ABD için kendi çıkarlarını gerçekleştirmeye çalışırken dikkat ettiği önemli bir unsur da bu gelişmedir.

11 Eylül 2001 saldırıları ise hem ABD, hem de dünya tarihinde önemli bir dönüm noktasıdır. ABD'de gerçekleştirilen saldırılar varoluşsal bir tehdit öznesi olarak sunulmuştur. Bu saldırılar günümüzde dahi devam eden ABD politikalarının meşruiyet çerçevesini oluşturmuştur. 11 Eylül saldırılarının ardından NATO ve BM Güvenlik Konseyi gibi uluslararası örgütler ABD'nin eylemleri için harekete geçirilmiştir. Diğer bir ifadeyle,

uluslararası örgütler de müdahalede bulunabilmenin bir gerekçesi yapılmıştır. Uluslararası terör ve bununla mücadele için önleyici savaş yaklaşımı gibi kavramlar Uluslararası İlişkiler alanındaki değerlendirmelere dahil edilmiştir. Şer eksenini ve haydut devlet gibi yeni terminolojilerle İran, Irak ve sonrasında Suriye gibi aktörler hedef alınmıştır. Bu devletlere yönelik ABD'nin saldırıları ve yaptırımlarının ağır sonuçları olmuştur. ABD, kendi bakış açısını uluslararası sistemdeki diğer aktörlere zorla uygulamaya çalışmıştır. ABD'nin yaklaşımına göre terörist kabul edilen örgütler ile onun çıkarlarına uygun hareket etmeyen aktörlere yönelik olarak diğer devletlerce de aynı şekilde bir tutumun takınılması istenmiştir. ABD'nin terörist olarak kabul ettiği örgütler ile şer eksenini devletlerine karşı onun yaklaşımını benimsemeyen aktörler de hedefe konulmuştur.

2010'lu yıllara gelindiğinde ise, ABD'nin küresel gücünde azalma eğilimi belirginleşmiştir. ABD, küresel stratejilerini belirlerken, gücünü toparlamanın eşliğinde olan Rusya'nın yanında ekonomik olarak yükselişe geçen Çin'i de hesaba katmak zorunda kalmıştır. Dolayısıyla, bu durum bütün politikalarını etkilemiştir. Bu dönemde internet kullanımının artması ve sosyal medyanın yaygınlaşması sayesinde Ortadoğu'da halklar ve dini referanslı devlet dışı aktörlerde ABD politikalarının bir parçası haline getirilmiştir. Bu bağlamda, yazara göre, Büyük Ortadoğu Projesi'nin bir unsuru olan Arap Baharı girişimi ABD tarafından desteklenerek yürürlüğe konmuştur. Söylemsel olarak demokrasi ve medeniyet getirme argümanlarının ön plana çıktığı bu dönemde Tunus'ta başlayan olaylar bütün bölgeye yayılmıştır. Yemen ve Libya'da Devlet Başkanlarının öldürülmesi ile sonuçlanan eylemlerin tamamından bölge halkları yarar görmemiştir. Zira istikrarsızlıkların arttığı Ortadoğu'da güvenlik boşlukları oluşmuştur. Mısır'da Müslüman Kardeşler iktidarı çok kısa sürmüş ve askeri darbe yönetimi ülkenin başına geçmiştir. ABD açısından demokrasi ile herhangi bir bağı olmayan Suudi Arabistan ve darbe ile ülke yönetimini ele geçiren Mısır gibi aktörlerle müttefiklik ilişkisinde bulunmak ise bir sorun teşkil etmemiştir. Oysaki demokrasi ve medeniyeti getirecek bir büyük gücün bu aktörlerin yanında değil, karşısında yer alması gerekirdi. İsrail ile değişmeyen müttefiklik ilişkisi bu dönemde daha da geliştirilmiştir. İsrail'in Filistin ve Lübnan halklarına karşı başlattığı askeri operasyonlar uluslararası hukuka aykırı olmasına rağmen desteklenmiştir. Arap Baharı olaylarından en fazla yararlanan bölge ülkesi İsrail olmuştur.

2020 yılından itibaren günümüze kadar devam eden süreçte ABD'nin Ortadoğu politikası müttefikler ve mücadele edilen düşmanlar yaklaşımıyla devam etmektedir. Suudi Arabistan, 1990'ların başından itibaren ABD'ye sadık bir aktördür ve Suudi yönetiminin bu tavrı hiç

değişmemiştir. Rusya ve Çin ile ekonomik ilişkilerini geliştirmeye çalışsa da, ABD ile ilişkileri Riyad için daima önceliklidir. Bunun yanında, Ortadoğu'da uluslararası kamuoyunun dahi büyük tepkisini çeken İsrail ile yakın ilişkiler geliştirme gayretindedir. İran ile bölgesel liderlik rekabeti devam etmektedir. Veliâht Prens Muhammed bin Salman, birtakım reformlarla ılımlı İslam modeline örnek olma çabasındadır. Mısır ve Birleşik Arap Emirlikleri de Suudi Arabistan ile benzer politikalar izlemektedir. İran, 2015 yılında çok kısa süre yumuşayan ilişkilere rağmen halen ABD ve müttefiki İsrail'in hedefindedir. Direniş ekseninde kendisine biçilen bölgenin kaybeden aktörü olma rolünü tersine çevirmeye çalışmaktadır. Bu bağlamda Irak, Suriye, Lübnan, Yemen ve Filistin'de aktif bir politika izlemektedir. İsrail ise bütün gelişmelerden en kazançlı çıkan aktördür. ABD ve onun yanında Birleşik Krallık ile Avrupa Birliği'nin de desteğini alarak güç potansiyelini katlamaktadır. Bu destek sayesinde bölgede sürekli askerî harekâtlar düzenleyerek vadedilmiş topraklar ülküsüne ulaşmaya çalışmaktadır.

Sonuç olarak, ABD'nin tek kutuplu dünyadaki hegemon hâkimiyetinden günümüze kadarki zaman sürecinde Ortadoğu'da izlediği sertlik yanlısı politikalar değişmemiştir. Stratejik değişiklikler yapmış olsa da, Washington, kendi ulusal çıkarlarını izlemekten asla vazgeçmemiştir. İsrail ise ABD için her zaman en öncelikli bölge aktörüdür ve diğer aktörlerden farklı bir şekilde değerlendirilmektedir. Suudi Arabistan ve onu takip eden aktörler ise sürekli kontrol altında tutulmaktadır. İran ve onun yanında yer alan aktörlerle de amansız bir şekilde mücadeleye devam edilmektedir. Rusya ve Çin gibi yükselişte olan devletlerin bölgede daha etkili olması da sürekli engellenmektedir. Ortadoğu'nun istikrarsızlığı ve güvenlik boşluğu ABD'nin çıkarları için benimsediği yegâne çözümdür.

KAYNAKÇA

- Ahmed, Nafeez (2014), “Iraq Invasion was about Oil”, *The Guardian*, 20.03.2014, Erişim Tarihi: 24.07.2024, Erişim Adresi: <https://www.theguardian.com/environment/earth-insight/2014/mar/20/iraq-war-oil-resources-energy-peak-scarcity-economy>.
- Akbarzadeh, Shahram (2015), “Iran and Daesh: The Case of a Reluctant Shia Power”, *Middle East Policy*, Cilt 22, Sayı: 3, ss. 44-54.
- *Anadolu Ajansı* (2024), “ABD ve İngiliz savaş uçakları Yemen'e hava saldırısı düzenledi”, 12.01.2024, Erişim Tarihi: 21.04.2024, Erişim Adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abd-ve-ingiliz-savas-ucaklari-yemene-hava-saldirisi-duzenledi-/3106661>.
- Baker, Raymond William (2006), *Islam without Fear: Egypt and the New Islamists*, Cambridge: Harvard University Press.
- Baldor, Lolita C. & Copp, Tara (2024), “US, British militaries launch massive retaliatory strike against Iranian-backed Houthis in Yemen”, *AP*, 12.01.2024, Erişim Tarihi: 21.04.2024, Erişim Adresi: <https://apnews.com/article/yemen-houthis-biden-retaliation-attacks-0804b93372cd5e874a0dd03513fe36a2>.
- Barnett, Michael (1998), *Dialogues in Arab Politics: Negotiations in Regional Order*, New York: Columbia University Press.
- *BBC News* (2002), “US expands 'axis of evil'”, 06.05.2002, Erişim Tarihi: 20.07.2024, Erişim Adresi: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/1971852.stm>.
- *BBC News Türkçe* (2018), “ABD Başkanı Trump İran nükleer Anlaşmasından Çekildiklerini Açıkladı”, 07.05.2018, Erişim Tarihi: 17.04.2024, Erişim Adresi: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-44033357#:~:text=ABD%20Ba%C5%9Fkan%C4%B1%20Donald%20Trump%2C%20Beyaz,%C3%A7ekilirsen%20pi%C5%9Fman%20olursun%22%20uyar%C4%B1s%C4%B1nda%20bulunmu%C5%9Ftu.,%20Eri%C5%9Fim%20Tarihi:%20%202013.08.2024>.
- *BBC News Türkçe* (2024), “BMGK’dan Kızıldeniz kararı: Husilerin saldırıları acilen durmalı”, 10.01.2024, Erişim Tarihi: 20.04.2024, Erişim Adresi: <https://www.bbc.com/turkce/articles/cyd0221g31yo>.

- *BBC News Türkçe* (2024), “İsrail, Husilerin kontrolündeki Hudeyde Limanı vurdu”, 21.07.2024, Erişim Tarihi: 08.06.2024, Erişim Adresi: <https://www.bbc.com/turkce/articles/cv2gj7dw7lyo>.
- Bellamy, Alex J. (2017), “İnsani Müdahale”, içinde (editör: Alan Collins) *Çağdaş Güvenlik Çalışmaları*, İstanbul: Röle Akademik Yayıncılık, ss. 289-305.
- Ben-Porat, Guy & Mizrahi, Shlomo (2005), “Political Culture, Alternative Politics and Foreign Policy: The Case of Israel”, *Policy Sciences*, Sayı: 38, ss. 177-194.
- Bishop, Patrick (2001), “Baghdad at Last Offers Sympathy to US”, *The Telegraph*, 19.09.2001, Erişim Tarihi: 24.07.2024, Erişim Adresi: <https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middleeast/iraq/1341022/Baghdad-at-last-offers-sympathy-to-US.html>.
- Boggs, Carl (2017), “The American Nuclear Warfare State”, içinde (editör: Edwin Daniel Jacob) *Rethinking Security in the Twenty-First Century*, New Jersey: Palgrave Macmillan, ss. 41-58.
- Britannica, “Assassination of Yitzhak Rabin”, Erişim Tarihi: 24.07.2024, Erişim Adresi: <https://www.britannica.com/topic/assassination-of-Yitzhak-Rabin>.
- Chomsky, Noam & Achcar, Gilbert (2007), *Perilous Power: The Middle East & U.S. Foreign Policy: Dialogues on Terror, Democracy, War, and Justice*, Boulder: Paradigm Publishers.
- Chubin, Shahram & Tripp, Charles (2014), *Iran-Saudi Arabia Relations and Regional Order*, Abingdon: Routledge.
- Clark, Janine (2004), “Social Movement Theory and Patron-Clientelism: Islamic Social Institutions and the Middle Class in Egypt, Jordan, and Yemen”, *Comparative Political Studies*, Cilt 37, Sayı: 8, ss. 941-968.
- Council on Foreign Relations (2024), “Middle East & North Africa: The Essentials - U.S. Foreign Policy: Middle East and North Africa”, Erişim Tarihi: 22.07.2024, Erişim Adresi: <https://education.cfr.org/learn/learning-journey/middle-east-north-africa-essentials/us-foreign-policy-middle-east-and-north-africa>.
- Çakmak, Haydar (2016), *ABD'nin Küresel Müdahaleleri 1801'den Günümüze*, Ankara: Kaynak Yayınları.

- Darwich, May (2018), “The Saudi Intervention in Yemen: Struggling for Status”, *Insight Turkey*, Cilt 20, Sayı: 2, ss. 125-142.
- Dorraj, Manochehr & Dodsoni, Michael (2009), “Neo-Populism in Comparative Perspective: Iran and Venezuela”, *Comparative Studies of South Asia, Africa and the Middle East*, Cilt 29, Sayı: 1, ss. 137-151.
- Ehteshami, Anoushiravan (2008), “Iran and Its Immediate Neighbourhood”, içinde (editörler: Anoushiravan Ehteshami & Mahjoob Zweiri) *Iran’s Foreign Policy: from Khatami to Ahmadinejad*, Reading: Ithaca Press.
- El-Hokayem, Emile (2007), “Hizballah and Syria: Outgrowing the Proxy Relationship”, *Washington Quarterly*, Cilt 30, Sayı: 2, ss. 35-52.
- Emir, Mehmet (2019), “Almanya’nın 1990-2018 Yılları Arasındaki Ekonomik Gücünün Askeri Güce Tahvili”, Yüksek Lisans Tezi, Ufuk Üniversitesi, Ankara, Türkiye.
- Emir, Mehmet (2021), “Milenyum Çağında AB Kimliğinin Analizi (2010-2018)”, *International Journal of Politics and Security*, Cilt 3, Sayı: 2, ss. 169-202.
- Emir, Mehmet (2021), “Yirminci Yıldönümünde 11 Eylül: Kopenhag Okulu Çerçevesinde ABD İç ve Dış Politikasının Değerlendirilmesi”, *International Journal of Politics and Security*, Cilt 3, Sayı: 3, ss. 267-306.
- Emir, Mehmet (2022), “Almanya’nın 1990-2018 Yılları Arasındaki Ekonomik Gücünün Askeri Güce Dönüşüm Analizi”, *Anadolu Strateji Dergisi*, Cilt 4, Sayı: 2, ss. 31-49.
- Emir, Mehmet (2023), *Avrupa Birliği’nin Gelişen Libya Politikası: Göç ve Güvenlik*, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Emir, Mehmet (2023), “İsrail’in Gazze Operasyonu Bağlamında Değerlendirmeler”, Uluslararası Politika Akademisi, 13.12.2023, Erişim Tarihi: 13.01.2024, Erişim Adresi: <https://politikaakademisi.org/2023/12/13/israilin-gazze-operasyonu-baglaminda-degerlendirmeler/>.
- Emir, Mehmet (2024), “İsrail’in Hamas Savaşı Bağlamında Teopolitik Motivasyonu ile Müttefiklik İlişkisinin Bölgesel Etki Analizi”, *UPA Strategic Affairs*, Cilt 5, Sayı: 1, Mart 2024, ss. 204-226.

- Emir, Mehmet (2024), “Lübnan ve İran'a Yönelik Saldırıları Hakkında Değerlendirmeler”, Uluslararası Politika Akademisi, 05.01.2024, Erişim Tarihi: 13.01.2024, Erişim Adresi: <https://politikaakademisi.org/2024/01/05/lubnan-ve-irana-yonelik-saldirilar-hakkinda-degerlendirmeler/>.
- Euronews (2020), “Suudi Arabistan, Ülkeyi Koruyan Askerler İçin ABD'ye 500 Milyon Dolar Ödedi”, 17.01.2020, Erişim Tarihi: 24.07.2024, Erişim Adresi: <https://tr.euronews.com/2020/01/17/suudi-arabistan-ulkeyi-koruyan-askerler-icin-abd-ye-500-milyon-dolar-odedi>.
- Euronews (2023), “İran Devrim Muhafızları Ordusu üyesi General Musavi Şam yakınlarında İsrail saldırısında öldürüldü”, 25.12.2023, Erişim Tarihi: 10.04.2024, Erişim Adresi: <https://tr.euronews.com/2023/12/25/iran-devrim-muhafizari-ordusu-uyesi-general-musavi-sam-yakinlarinda-israil-saldirisinda-ol#:~:text=%C4%B0ran%20Devrim%20Muhaf%C4%B1zlar%C4%B1%20Ordusu'ndan%20General%20Razi%20Musavi%2C%20Suriye',son%20dakika%20geli%C5%9Fmesi'%20olarak%20duyuruldu>.
- Euronews (2024), “ABD ve İngiltere'nin Yemen'deki saldırılarına İran ve Rusya tepkili, Suudi Arabistan 'kaygılı’”, 12.01.2024, Erişim Tarihi: 21.04.2024, Erişim Adresi: <https://tr.euronews.com/2024/01/12/abd-ve-ingilterenin-yemendeki-saldirilarina-iran-ve-rusya-tepkili-suudi-arabistan-kaygili>.
- Farouk-Sluglett, Marion & Sluglett, Peter (1994), “Iraq and the New World Order”, içinde (editörler: Tareq Y. Ismael & Jacqueline S. Ismael) *The Gulf War and the New World Order: International Relations of the Middle East*, Gainesville: Univ. Press of Florida, ss. 265-292.
- Gause III, F. Gregory (2009), *The International Relations of the Persian Gulf*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Goodarzi, Jubin M. (2006), *Syria and Iran: Diplomatic Alliance and Power Politics in the Middle East*, London: Tauris Academic Studies.
- Gordon, Anna (2024), “Who Are the Houthi Rebels? Red Sea Attacks Result in U.S. and U.K. Strikes on Yemen”, *Time*, 12.01.2024, Erişim Tarihi: 22.04.2024, Erişim Adresi: <https://time.com/6554861/yemen-houthi-rebels-history-cause-israel-hamas-war/>.

- Greenhouse, Steven (1991), “Half of Egypt's \$20.2 Billion Debt Being Forgiven by U.S. and Allies”, *The New York Times*, 27.05.1991, Erişim Tarihi: 24.07.2024, Erişim Adresi: <https://www.nytimes.com/1991/05/27/business/half-of-egypt-s-20.2-billion-debt-being-forgiven-by-us-and-allies.html>.
- Gritten, David (2024), “Iran leader vows harsh response to deadly bombings that killed 84”, *BBC News*, 04.01.2024, Erişim Tarihi: 15.03.2024, Erişim Adresi: <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-67872281>.
- Hanieh, Adam (2018), *Money, Markets, and Monarchies: The Gulf Cooperation Council and the Political Economy of the Contemporary Middle East*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Harkov, Lahav (2024), “Assassinated Hamas leader Saleh Al-Arouri was key conduit between Hamas, Iran”, *Jewish Insider*, 04.01.2024, Erişim Tarihi: 20.04.2024, Erişim Adresi: <https://jewishinsider.com/2024/01/hamas-hezbollah-saleh-al-arouri-assassination-israel-war/>.
- Harrigan, Jane & El-Said, Hamed (2009), *Economic Liberalisation, Social Capital and Islamic Welfare Provision*, London: Palgrave Macmillan.
- Hedges, Matthew & Cafiero, Giorgio (2017), “The GCC and the Muslim Brotherhood: What does the Future Hold?”, *Middle East Policy*, Cilt 24, Sayı: 1 ss. 129-153.
- Hinnebusch, Raymond (1996), “Does Syria Want Peace? Syrian Policy in the Syrian-Israeli Peace Negotiations”, *Journal of Palestine Studies*, Cilt 26, Sayı: 1, ss. 42-57.
- Hinnebusch, Raymond (2003), *The International Politics of the Middle East*, New York: Manchester University Press.
- Kazemzadeh, Masoud (2007), “Ahmadinejad's Foreign Policy”, *Comparative Studies of South Asia, Africa and the Middle East*, Cilt 27, Sayı: 2, ss. 423-449.
- Kelly, Laura (2024), “Attacks in Lebanon, Iran inject new volatility into Middle East”, *The Hill*, 01.03.2024, Erişim Tarihi: 01.04.2024, Erişim Adresi: <https://thehill.com/policy/international/4387875-lebanon-iran-attacks-middle-east-volatility/>.
- Kennedy, Gillian (2017), *From Independence to Revolution: Egypt's Islamists and the Contest for Power*, London: C. Hurst & Co.

- Khatib, Line (2017), “Syria, Saudi Arabia, the UAE and Qatar: the ‘Sectarianization’ of the Syrian Conflict and Undermining of Democratization in the Region”, *British Journal of Middle Eastern Studies*, Cilt 46, Sayı: 3 ss. 385-403.
- Lacroix, Stéphane (2014), “Saudi Islamists and the Arab Spring”, London School of Economics and Political Science, Kuwait Programme on Development, Governance and Globalisation in the Gulf States, Sayı: 36, Mayıs 2014, Erişim Tarihi: 27.07.2024, Erişim Adresi: https://eprints.lse.ac.uk/56725/1/Lacroix_Saudi-Islamists-and-theArab-Spring_2014.pdf.
- Lesch, Ann Mosely (1991), “Contrasting Reactions to the Persian Gulf Crisis: Egypt, Syria, Jordan, and the Palestinians”, *Middle East Journal*, Cilt 45, Sayı: 1, ss. 30-50.
- Lister, Charles R. (2015), *The Syrian Jihad: Al-Qaeda, the Islamic State and the Evolution of an Insurgency*, London: Hurst.
- Lynch, Marc (2024), “The United States and the Middle East”, World Affairs Councils, Erişim Tarihi: 23.07.2024, Erişim Adresi: https://worldaffairscouncils.org/wp-content/uploads/1_Mideast.pdf.
- Mabon, Simon (2018), “It’s a Family Affair: Religion, Geopolitics and the Rise of Mohammed bin Salman”, *Insight Turkey*, Cilt 20, Sayı: 2, ss. 51-66.
- Mackinnon, Mark (2024), “Attack on Hamas leader in Lebanon, bombing in Iran heighten fears of Gaza war spilling beyond its borders”, *The Globe and Mail*, 03.01.2024, Erişim Tarihi: 15.03.2024, Erişim Adresi: <https://www.theglobeandmail.com/world/article-israel-hamas-middle-east-war/>.
- Makdisi, Ussama (2002), “‘Anti-Americanism’ in the Arab world: An Interpretation of a Brief History”, *The Journal of American History*, Cilt 89, Sayı: 2, ss. 538-557.
- Malsin, Jared & Keller-Lynn, Carrie (2023), “Israel-Iran Tensions Rise as Israeli Forces Trade Fire With Militias in Syria, Lebanon”, *The Wall Street Journal*, 30.12.2023, Erişim Tarihi: 20.04.2024, Erişim Adresi: <https://www.wsj.com/world/middle-east/israel-iran-tensions-rise-as-israeli-forces-trade-fire-with-militias-in-syria-lebanon-9b9b9cb1>.
- Matthiesen, Toby (2015), “The Domestic Sources of Saudi Foreign Policy: Islamists and the State in the Wake of the Arab Uprisings”, Brookings Institution, Ağustos

2015, Erişim Tarihi: 28.07.2024, https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/07/Saudi-Arabia_Matthiesen-FINAL.pdf.

- Meital, Yoram (2006), “The Struggle over Political Order in Egypt: The 2005 Elections”, *The Middle East Journal*, Cilt 60, Sayı: 2, ss. 257-279.
- Middle East Institute (2020), “Election 2020 - Challenges & Opportunities for US Policy in the Middle East”, Erişim Tarihi: 21.07.2024, Erişim Adresi: <https://www.jstor.org/stable/resrep25885.3>.
- Monier, Elizabeth (2015), “Egypt, Iran, and the Hizbullah Cell: Using Sectarianism to ‘De-Arabize’ and Regionalize Threats to National Interests”, *The Middle East Journal*, Cilt 69, Sayı: 3, ss. 341-357.
- Monteiro, Nuno P. (2011), “Unrest Assured Why Unipolarity Is Not Peaceful”, *International Security*, Cilt 36, Sayı: 3, ss. 9-40.
- NTV (2023), “Netanyahu’dan Gazze’ye kara harekatı hazırlığında "Yeşaya kehanetleri" vurgusu: Yeşaya kehanetleri nelerdir?”, 27.10.2023, Erişim Tarihi: 10.01.2024, Erişim Adresi: <https://www.ntv.com.tr/galeri/dunya/netanyahudan-gazze-ye-kara-harekat-hazirliginda-yesaya-kehanetleri-vurgusu-yesaya-kehanetleri-nelerdir,ZBDhTWx6AkupBffp-sGj7g>.
- Ottaway, David (2009), “The King and Us: U.S.-Saudi Relations in the Wake of 9/11”, *Foreign Affairs*, Cilt 88, Sayı: 3, ss. 121-131.
- Örmeci, Ozan & Ben Jennana, Marwen (2024), “The Effect of the European Union’s Southern Neighborhood Policy on the Tunisian Democratization Process”, *UPA Strategic Affairs*, Cilt 5, Sayı:1 Mart 2024, ss. 45-67.
- Panikoff, Jonathan (2022), “Shifting Priorities: The US and the Middle East in A Multipolar World”, Atlantic Council, 12.07.2022, Erişim Tarihi: 22.07.2024, Erişim Adresi: <https://www.atlanticcouncil.org/in-depth-research-reports/shifting-priorities-the-us-and-the-middle-east-in-a-multipolar-world/>.
- Pasha, A.K. (2016), “Saudi Arabia and the Iranian Nuclear Deal”, *Contemporary Review of the Middle East*, Cilt 3, Sayı: 4, ss. 387-404.
- Pfeifer, Karen (1999), “How Tunisia, Morocco, Jordan and Even Egypt Became IMF ‘Success Stories’ in the 1990s”, *Middle East Report*, Sayı: 210, ss. 23-27.

- Podesh, Elie (2014), “Israel and the Arab Peace Initiative, 2002–2014: A Plausible Missed Opportunity”, *The Middle East Journal*, Cilt 68, Sayı: 4, ss. 584-603.
- Rakel, Eva Patricia (2007), “Iranian Foreign Policy since the Iranian Islamic Revolution: 1979–2006”, *Perspectives on Global Development & Technology*, Cilt 6, Sayı: 1-3, ss. 159-187.
- Roll, Stephan (2013), “Egypt’s Business Elite after Mubarak: A Powerful Player between Generals and Brotherhood”, Stiftung Wissenschaft und Politik (German Institute for International and Security Affairs), Sayı: 8, September 2013, Berlin.
- Rutherford, Bruce K. (2018), “Egypt’s New Authoritarianism under Sisi”, *The Middle East Journal*, Cilt 72, Sayı: 2, ss. 185-208.
- Sadler, Brent & Robinson, Nicole (2024), “Bad U.S. Policy Has Enabled the Current Chaos in the Middle East”, The Heritage Foundation, 09.05.2024, Erişim Tarihi: 23.07.2024, Erişim Adresi: <https://www.heritage.org/middle-east/report/bad-us-policy-has-enabled-the-current-chaos-the-middle-east>.
- Safshekan, Roozbeh & Sabet, Farzan (2010), “The Ayatollah's Praetorians: the Islamic Revolutionary Guard Corps and the 2009 Election Crisis”, *The Middle East Journal*, Cilt 64, Sayı: 4, ss. 543-558.
- Simonsen, Sandra (2019), “Discursive Legitimation Strategies: The Evolving Legitimation of War in Israeli Public Diplomacy”, *Discourse & Society*, Cilt 30, Sayı: 5, ss. 503-520.
- *Sputnik News* (2023), “Rusya: ABD’nin Vetosu, Gazze’de ‘Yanlışlıkla’ Değil, Bilinçli Kan Dökülmesi Anlamına Geliyor”, 11.12.2023, Erişim Tarihi: 13.12.2023, Erişim Adresi: <https://anlatilaninotesi.com.tr/20231211/rusya-abdnin-vetosu-gazgede-yanlislikla-degil-bilincli-kan-dokulmesi-anlamina-geliyor-1078323953.html>.
- Statista (2023), “Defense Spending and Arms Trade”, Erişim Tarihi: 17.04.2024, Erişim Adresi: <https://www.statista.com/study/12526/defense-spending-and-arms-trade-statista-dossier/>.
- Statista (2023), “Do you favor the U.S. increasing, decreasing, or maintaining the same amount of military aid to Israel?”, Erişim Tarihi: 17.04.2024, Erişim Adresi: <https://www.statista.com/statistics/1417617/opinion-israeli-military-aid-us/>.

- Statista (2023), “Proposed United States Military Aid to Israel from 2009 to 2020”, Erişim Tarihi: 17.04.2024, Erişim Adresi: <https://www.statista.com/statistics/209368/proposed-us-military-aid-to-israel/>.
- Stein, Ewan (2021), *International Relations in the Middle East Hegemonic Strategies and Regional Order*, New York: Cambridge University Press.
- *Şarku'l Avsat* (2023), “ABD’nin Bağdat Büyükelçisi, Iraklılara Gertrude Bell’i Hatırlatıyor”, 05.04.2023, Erişim Tarihi: 24.07.2024, Erişim Adresi: <https://turkish.aawsat.com/home/article/4255306/abd%E2%80%99nin-ba%C4%9Fdat-b%C3%BCy%C3%BCkel%C3%A7isi-iraklılara-gertrude-bell%E2%80%99i-hat%C4%B1rlat%C4%B1yor>.
- *T24* (2024), “Netanyahu, dışarıda binler kendisini protesto ederken ABD Kongresi’ne "Bizim savaşımız sizin savaşınız" dedi; onlarca Demokrat boykot etti”, 25.07.2024, Erişim Tarihi: 05.08.2024, Erişim Adresi: <https://www.t24.com.tr/haber/netanyahu-disarida-binler-kendisini-protesto-ederken-abd-kongresi-ne-bizim-savasimiz-sizin-savasiniz-dedi-onlarca-demokrat-boykot-etti,1176017>.
- Taşcıoğlu, Ömer Lütfi (2009), *ABD’nin Küreselleşme Politikaları, Ortadoğu’da Türkiye’ye Biçilen Rol*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Telhami, Shibley (1994), “Between Theory and Fact: Explaining U.S. Behavior in the Gulf Crisis”, içinde (editörler: Tareq Y. Ismael & Jacqueline S. Ismael) *The Gulf War and the New World Order: International Relations of the Middle East*, Gainesville: Univ. Press of Florida, ss. 153-183.
- *The Economist* (2018), “Saudi Arabia turns against Political Islam”, 21.06.2018, Erişim Tarihi: 27.07.2024, Erişim Adresi: <https://www.economist.com/special-report/2018/06/21/saudi-arabia-turns-against-political-islam>.
- The White House (2022), “Fact Sheet: The United States Strengthens Cooperation with Middle East Partners to Address 21st Century Challenges”, Erişim Tarihi: 21.07.2024, Erişim Adresi: <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2022/07/16>.
- Tiryaki, Ayşe İrem (2023), “ABD’li Aktivist West: ABD’nin İsrail’in Eylemlerini Sona Erdirme Amacı Taşıyan Oylamayı Veto Etmesi, Ahlakı Bir Çöküştür”, *Anadolu Ajansı*, 10.12.2023, Erişim Tarihi: 13.12.2023, Erişim Adresi:

<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abdli-aktivist-west-abdnin-israilin-eylemlerini-sona-erdirme-amaci-tasiyan-oylamayi-veto-etmesi-ahlaki-bir-cokustur/3078629>.

- *TRT Haber* (2024), “ABD ve İngiltere, Yemen'de saldırı başlattı”, 12.01.2024, Erişim Tarihi: 22.04.2024, Erişim Adresi: <https://www.trthaber.com/haber/dunya/abd-ve-ingiltere-yemende-saldiri-baslatti-828356.html>.
- Van de Bildt, Joyce (2015), “The Quest for Legitimacy in Postrevolutionary Egypt: Propaganda and Controlling Narratives”, *The Journal of the Middle East and Africa*, Cilt 6, Sayı: 3-4, ss. 253-274.
- Vaziri, Haleh (1995), “The Islamic Republic and Its Neighbors: Ideology and the National Interest in Iran’s Foreign Policy during the Khomeini Decade”, Doktora Tezi, Georgetown Üniversitesi, ABD.